

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

BÜYÜK İSKENDER'İN DOĞU SİYASETİ

MASTER TEZİ

92942

Hazırlayan

Murat ALBECER

Tez Danışmanı

Doç. Dr. İlhami DURMUŞ

ANKARA - 2000

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

.....ait.....

.....adlı çalışma, jürimiz tarafından

Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan.....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(İmza)

Üye.....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı (Danışman)

(İmza)

Üye.....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

ÖNSÖZ

Büyük İskender'in Doğu Siyaseti başlığını taşıyan bu çalışmamızda; Büyük İskender'in, Doğu dünyasında bulunduğu süre zarfında takip etmiş olduğu siyaseti, kurmuş olduğu Büyük İskender İmparatorluğu ile kurmayı tasarladığı Dünya İmparatorluğu'nu, Doğu ve Batı dünyasında bırakmış olduğu izleri ele almaya çalıştık.

Çalışmamız sırasında konumuz ile ilgili yerli ve yabancı ilim adamlarının ulaşabildiğimiz eserlerini incelemeye gayret sarf ettik. Özellikle Büyük İskender'in tarihinin belli başlı kaynakları arasında olan, Yunanlı tarihçiler Arrianos ve Plutarchos'un eserlerinden olabildiğince yararlanmaya çalıştık. Çalışmamızın hazırlanışı sırasında meydana gelen hatalarımızın hoş görüleceğini umut ederiz.

Bu çalışmanın her aşamasında beni fikirleri ile yönlendiren ve her zaman yardımını gördüğüm hocam Doç. Dr. İlhami DURMUŞ'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
KISALTMALAR CETVELİ.....	iv
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM	
BÜYÜK İSKENDER'İN YETİŞMESİ VE MAKEDONYA TAHTINA ÇIKIŞI.....	3
I. 1. Büyük İskender Öncesi Makedonya, Yunanistan ve Pers İmparatorluğu.....	3
I. 1. 1. Makedonya.....	3
I. 1. 2. Yunanistan ve Pers İmparatorluğu.....	13
I. 2. Büyük İskender'in Yetiştirilmesi.....	22
I. 3. Büyük İskender'in Tahta Çıkışı ve Doğu Seferi Öncesi Faaliyetleri.....	28
II. BÖLÜM	
BÜYÜK İSKENDER'İN DOĞU SEFERİ.....	31
II. 1. Büyük İskender'in ve Pers İmparatorluğu'nun Askeri ve Mali İmkanları.....	31
II. 2. Anadolu'nun Fethi.....	36
II. 3. Suriye'nin Fethi.....	53
II. 4. Mısır'ın Fethi.....	57
II. 5. İran ve Orta Asya Ülkeleri'nin Fethi.....	61
II. 6. Hindistan'ın Fethi ve Öncesi'ye Dönüş.....	79

III. BÖLÜM

BÜYÜK İSKENDER'İN ÖLÜMÜ VE SONRASI ORTAYA ÇIKAN SİYASİ DURUM.....87

III. 1. Büyük İskender'in Doğu Seferi Sonrası Faaliyetleri ve Ölümü.....87

III. 2. Büyük İskender İmparatorluğu'nun Sistemi.....95

III. 3. Büyük İskender İmparatorluğu'nun Paylaşılması.....102

IV. BÖLÜM

BÜYÜK İSKENDER'İN DÜNYA HAKİMİYETİ FİKRİ İLE DOĞU VE BATI DÜNYASINDA BIRAKTIĞI İZLER.....105

IV. 1. Büyük İskender'in Dünya Hakimiyeti Fikri.....105

IV. 2. Büyük İskender'in Doğu ve Batı Dünyasında Bıraktığı İzler.....111

SONUÇ.....117

KAYNAKÇA.....119

ÖZET.....124

ABSTRACT.....126

RESİMLER VE HARİTALAR LİSTESİ.....128

RESİMLER VE HARİTALAR.....132

KISALTMALAR CETVELİ

A. D.	Milattan Sonra, Anno Domini
A. Ü. D. T. C. F. D.	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
B. C.	Milattan Önce, Before Christ
Bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren
İ. Ü. E. F. T. D.	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
M. Ö.	Milattan Önce
M. S.	Milattan Sonra

GİRİŞ

Büyük İskender ismi, Dünya tarihinde bir dönemin sona erdiğini ve yeni bir dönemin başladığını ifade etmektedir. Büyük İskender'in yaklaşık 13 yıl süren saltanatına toplu olarak bakılacak olur ise, Hindistan içlerine kadar giren Makedonya – Yunan orduları ile birlikte Yunan kültürünün de Doğu'da geniş bir alana yayılmış, gerek Doğu, gerekse Batı kültürlerinin ileride geçirecekleri gelişim için bir temel hazırlanmış olduğu görülür. Persler ile Yunanlılar'ın ilk kez ilişki kurmalarından beri ortaya çıkan, sonraları yüzyıllarca her iki milleti meşgul eden Doğu – Batı sorununun çözülmesi, M.Ö. IV. yüzyılda siyasal ve ekonomik alanlarda baş gösteren olaylar yüzünden, kaçınılmaz bir ihtiyaç haline gelmiştir. İşte bu işi Büyük İskender başarmıştır. Büyük İskender'in kısa bir zaman içinde kazanmış olduğu akıllara hayret veren başarıları kendisinin dehası, enerjisi, askerlik ve siyaset alanlarındaki yeteneği ile açıklanabilir (Mansel, 1988 : 431).

Büyük İskender'e Büyük ünvanı, Yunanistan'dan Hindistan'da ki İndus Nehri'ne kadar olan yerleri fethedip Dünya'nın sayılı büyük imparatorluklarından birisini kurduğu, Yunanlılar'ın Persler'den öcünü aldığı, Yunan kültürünün etkilerini Doğu'ya yaydığı, zaferlerini sağlayan yeni bir savaş taktiğini geliştirdiği, ya da onu bu ünvana yaraşır nice davranışlarda bulunduğu için mi verilmiştir ? Ona bu ünvanı verenler bu hususların tümünü ya da en azından bir kaçını göz önünde bulundurmuşlardır. Ancak Büyük İskender'i tarih önünde bu ünvana yakıştıran en önemli niteliği ideal bir siyasi görüşün öncülüğünü yapmış olmasıdır (Pekman, 1990 : 686).

Dünya tarihinde ilk defa olarak Büyük İskender, insanları ve milletleri birbiri ile kaynaştırıp, galip ile mağlup arasındaki farkı, Doğu ile Batı dünyası arasındaki tezadı ve mücadeleyi ortadan kaldırmak suretiyle, ortak ve yeni bir

Dünya İmparatorluğu kurmayı ve böylece Dünya barışını temin etmeyi hedeflemiştir.

Bilindiği üzere günümüz dünyasında bile çeşitli şekillerde ve değişik alanlarda devam eden Doğu dünyası ile Batı dünyasının birbiri ile olan mücadelesinin, çok derin bir geçmişi vardır (Memiş, 1993 : 73, 75). Bu mücadele, özellikle siyasal ve kültürel anlamda tarih boyunca realitesini korumuştur. Günümüzden yaklaşık 2.300 yıl kadar önce Büyük İskender'in bu iki büyük kültür ve medeniyet dünyasını birbiri ile barıştırma çabası içine girdiği görülmektedir. Büyük İskender'in Doğu dünyasında takip etmiş olduğu siyaset ile hayat bulan bu girişim, günümüze kadar önemini ve değerini muhafaza etmiştir. Bu bağlamda Büyük İskender'in Doğu dünyasında takip etmiş olduğu siyasetin ortaya konulması önemlidir.

Büyük İskender'in Doğu dünyasında bulunduğu süre zarfında izlemiş olduğu askeri, idari ve kültür siyaseti, kurmuş olduğu Büyük İskender İmparatorluğu ve Dünya hakimiyeti fikrine dayalı bir Dünya İmparatorluğu kurma girişimi çalışmamızın temel kapsamını oluşturmaktadır. Ele alınmaya çalışılan M.Ö. 356 – 323 yılları arası ise, Büyük İskender'in yaşadığı zaman dilimidir ki bu bakımdan çalışmamız aynı zamanda Büyük İskender'in bir biyografisini de sunmaktadır. Bunun yanı sıra Makedonya, Yunanistan ve Pers İmparatorluğu'nun nasıl bir tarihi süreçten geçerek Büyük İskender çağını ulaşmış oldukları, Büyük İskender'in ölümü sonrası ortaya çıkan siyasi durum ve Büyük İskender'in Doğu ve Batı dünyasında bırakmış olduğu izler ana hatları ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

I. BÖLÜM

BÜYÜK İSKENDER'İN YETİŞMESİ VE MAKEDONYA TAHTINA ÇIKIŞI

I.1. Büyük İskender Öncesi Makedonya, Yunanistan ve Pers İmparatorluğu

I. 1. 1. Makedonya

M.Ö. 356 - 323 yılları arasında yaşamış ve M.Ö. 336 da daha 20 yaşında iken III. Alexander (İskender) ismi ile 24. Makedonya kralı olarak Makedonya Krallığı tahtına çıkmış olan Büyük İskender (Öztuna, 1996 : 351), Makedonya'da doğup büyümüştür. III. Alexander tarihte Makedonyalı Büyük İskender ismi ile anılmaktadır.

Makedonya'nın tarihi gelişiminde ülkenin coğrafi durumu büyük rol oynamıştır. Makedonya ülkesinde denize kadar uzanan vadiler, Aksios, Haliakmon ve Strymon gibi ırmaklar sayesinde birbiri ile ilişkili bulunmakta, bu durum sayesinde ülke coğrafya ve ekonomi bakımından bir bütün meydana getirmektedir (Mansel, 1988 : 395). Eskiçağ'da Makedonya, Balkan Yarımadası'nın kuzey batısında bulunan geniş ve dağlık bir ülke idi. Güney ve güney batıda, Epeiros, Thessalia ve Halkidikia Yarımadası'na sınırdı; doğuda, M.Ö. IV. yüzyılda birleşmiş olan Thrakia ülkeleriyle komşuydu; batıda ise, savaşçı Illyria boyları yaşamaktaydı (Diakov – Kovalev, 1987 : 467). Makedonya kıyılarında birçok Yunan kolonileri bulunmakta idi. Makedonya bunların aracılığı ile ürünlerini Ege piyasalarına sürmüştür. Bu şehirler aynı zamanda Yunan uygarlığının Makedonya'ya girmesinde etken olmuşlardır.

Makedonlar'ın ırk bakımından Yunanlılar'la mı, yoksa Illyrialılar ya da Thraklar'la mı akraba oldukları sorusu tarihçileri ve filologları meşgul etmiştir. Herodotos (V - 22), Makedonlar'ı bir Yunan kabilesi olarak göstermiştir. Demosthenes, bunların barbar olduklarını ileri sürmüştür, Polybios ise, Yunanlılar ile aynı ırktan olduklarını yazmıştır (Mansel, 1988 : 395 , 396). Öztuna (1996 : 349)'ya göre, Makedonlar Ari ırka mensupturlar ve M.Ö. V. ve IV. yüzyıllarda Yunanca konuşmaya başlayarak Yunanlaşmışlardır. Anadolu - Tuna yolunu takip ile M.Ö. 2500 den az önce Haliakmon Irmağı üzerinde yerleşmişlerdir. Mansel ise, Makedonların devlet teşkilatı, din, töre ve adetlerine dayanarak, bunların bir Yunan kabilesi olduğunu ileri sürmektedir (Mansel, 1988 : 395). Bosch'ta Makedonlar'ın bir Yunan kabilesi olduğunu ileri sürmüştür (Bosch, 1942 : 8).

Makedonlar ilk dönemlerinde avlanmakla ve hem birbirleriyle hem de Makedonya dolaylarındaki öbür kabilelerle (Thessialılar, Illyrialılar ve Thraklar) dövüşerek vakit geçirmişlerdir. Çoğunluk bakımından uygarlıktan uzak kalmışlar, Yunan kültürünün gelişmesinde payları olmamıştır. Kendi liderlerinin egemenliği ve yönetimi altında yaşayan ilkel kabileler olmaktan ileri gidememişlerdir (Blunt, 1984 : 38). Yaklaşık M.Ö. VII. yüzyılda Thessalia'nın kuzey ve kuzey doğusunda Aksios, Haliakmon ve Strymon ırmakları arasındaki alanda kuruluşunu tamamlayan Makedonya Krallığı'nın başında bulunan Argead Hanedanı (Özsait, 1982 : 335), bu liderlerin soyları arasından çıkmıştır (Blunt, 1984 : 38). Mansel, bu hanedanın Büyük İskender'den başlayarak, Heraklesoğulları'ndan Argos'ta ki Temenidler ile akraba olarak gösterildiğini belirtmektedir (Mansel, 1988 : 396). Öztuna (1996 : 349)'ya göre ise, Argead Hanedanı'nın Herakles Hanedanı'na mensup olması yalnızca mitolojiden ibarettir ve bu hanedanın M.Ö. VIII. yüzyıldan sonraki şeceresi hayalidir. Makedon kralların şecerelerini Herakles Hanedanı'na dayandırdıkları görülmektedir. Bunu, kendilerini Yunanlı bir soy olarak kabul etmeyen Yunan dünyasına girebilmek maksadı ile yapmış olmaları oldukça mümkün görünmektedir.

Bugünkü coğrafyada kullanılan Makedonya tabirinin içine aldığı çok geniş bir ülkenin çok küçük bir kısmı olan Güney Makedonya'da (Yunan Makedonyası) kurulan Makedonya Krallığı, II. Filip devrine kadar Halkidikia Yarımadası'na taşamamış, güneyde Haliakmon Irmağı'nı aşamamıştır. Selanik Körfezi'nin kuzeyi, Vardar Vadisi'nin güneyi ile sınırlı kalmıştır (Öztuna, 1996 : 349).

Argead Hanedanı'nın ilk yıllarına ait çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Makedonya krallarından, ancak onların Yunanlılar ya da Persler ile olan ilişkileri nedeniyle haberdar olunmaktadır. Önceleri Yunan toplumunun dışında kalan ve barbar bir millet olarak kabul gören Makedonlar, Yunanlılar'ın düzenledikleri Olympia Oyunları'na katılma hakkını elde etmeleri sonucunda, Yunan dünyasının bir üyesi olarak görülmeye başlanmışlardır (Özsait, 1982 : 335, 336). Herodotos (V – 22)'tan öğrendiğimize göre, Makedonya kralı I. Alexander'in (M.Ö. 495 – 450 / 40) Olympia Oyunları'na girme teklifini Yunanlılar ilk önce reddetmişler, fakat kralın Argos'la olan ilişkilerini açığa vurmasından sonra bu teklifi kabul etmişlerdir (Mansel, 1988 : 395). Bu tarihten sonra Yunanca Makedonya'da yayılmaya başlamıştır (Özsait, 1982 : 336).

M.Ö. VII. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olduğu anlaşılan I. Perdikkas, Makedonya Krallığı'nın kurucusu olarak gösterilmektedir. Fakat bu kraldan M.Ö. VI. yüzyılın sonlarında hüküm sürmüş olan I. Amyntas'a kadar gelen krallara dair kesin bir şey bilinmemektedir (Mansel, 1988 : 396).

Makedonya ve Thrakia Pers kralı I. Darius'un İskit seferi sırasında Pers İmparatorluğu'nun vassalı olmuştur. M.Ö. 479 dan sonra bağımsızlığını yeniden elde eden Makedonya'nın başında yüzyılın sonuna kadar I. Alexander, II. Perdikkas ve Arkhelaos gibi enerjik krallar bulunmuştur. Bu krallar M.Ö. V. yüzyılın sonuna kadar süren Atina - Sparta çekişmesinden yararlanarak Makedonya'nın gelişmesini ve güçlenmesini sağlamışlardır. Arkhelaos eski başkent Aigai'yi terk ederek Pella kentini başkent yapmıştır.

Onun döneminde Makedonya'da Yunan kültürü yayılmıştır (Özsait, 1982 : 336). Arkhelaos'un ölümünden sonra gelen karışıklık devresinde komşu kabileler Makedonya'yı istila etmişlerdir. Makedonya'yı bu durumdan M.Ö. 359 da kral olan Büyük İskender'in babası II. Filip kurtarmıştır (Blunt, 1984 : 39).

Makedonlar'ın devlet teşkilatına bakıldığında burada da, Thrakia ve Epeiros'ta olduğu gibi, feodal nitelikte bir krallık yapısının varlığı görülmektedir. Kral hem en yüksek idare amiri, hem de başkomutan, baş rahip ve baş yargıçtı. Kralın yanında Hetairos (Arkadaş) ünvanını taşıyan toprak sahibi asilzadeler önemli bir yer alırlardı. Asilzadeler kralın başkanlığında toplanırlar ve ağır silahlı süvari olarak savaşa giderlerdi. Bunların yanında en çok I. Alexander'den başlayarak Pezhetairos (Yaya Hetairos) olarak isimlendirilen ve köylülerden oluşmuş piyade birlikleri de vardı. Makedonya'da şehir devletleri meydana gelmediğinden krallık asilzadeler tarafından ortadan kaldırılmamış, Makedonya tarihi boyunca varlığını korumuştur. Bu yapı içinde Ordu Meclisi'nin bazı önemli yetkileri vardı. Ordu Meclisi yeni kralı kabul ya da reddeder, vatan hainliği suçları gibi önemli konularda yüksek mahkeme halini alırdı (Mansel, 1988 : 395, 396).

Makedon krallar saraylarını Yunan düşünüş ve davranışlarının öğretildiği bir okul durumuna getirmişlerdir. Örneğin Aristoteles Büyük İskender'in öğretmenliğini yapmıştır. Kuşkusuz Makedon krallar Yunan uygarlığına karşı içten bir hayranlık duymuşlardır. Ancak izledikleri Yunanlaştırma politikası kendilerine başka yararlar da sağlamıştır. Genç Makedon asilzadeler saraya uğradıklarında Yunan zevklerini tatmışlar ve istedikleri türden bir yaşamı ancak sarayda ve kralın hizmetinde bulunmakla sürdürebileceklerini anlamışlardır. Zira Makedonya'nın kırsal bölgelerinde şefleri liderliğinde savaşa sürülebilen, ancak kendilerinden yüklü rant ve vergi alınamayan, özgür ruhlu, inatçı bir köylü sınıf var olmuştur. Bu nedenle saraydan uzak bölgelerde yaşayan asilzadelerin, Yunan mallarını satın alabilmek için gerekli parasal gelir kaynakları olmamıştır. Makedonya monarşisi, madenlerden ve

fethettiği kıyı kentlerinden gelir sağladığından uygar toplumların insanları gibi yaşayabilmek için lüks malları getirebilmiş ve bunları kralın ödüllendirilmeyi hak eden yardımcılara dağıtmıştır. Makedon krallar bu yolla kendilerine bağlı ve emirlerini yerine getiren asilzade subaylardan ve krallık memurlarından oluşan bir topluluk yaratmışlardır (Mc Neill, 1985 : 132).

II. Filip bu feodal ve emperyalist devlet yapısını daha da güçlendirmiş, kendi döneminde partikülerize olmuş durumda bulunan Yunan dünyasına karşı büyük bir üstünlük elde etmiştir. Oysa M.Ö. III. yüzyılda güçlü ve refah bir devlet için geçerliliğini muhafaza eden böyle bir yapının içinden çıkan oğlu Büyük İskender'in fikir ve idealleri, çağını aşan nitelikte bir imparatorluk sistemini bünyesinde barındırmıştır.

II. Filip Makedonya'nın yetiştirdiği büyük devlet adamlarından birisidir. Ancak tarihte asıl ününü, Büyük İskender'in babası olması vasfı ile kazanmıştır. Öyle ki II. Filip'in bütün Yunanlılar'ı bir birlik halinde Makedonya Krallığı'nın egemenliği altına alma başarısı bile, Büyük İskender isminin ağırlığı altında adeta ezilmiştir. II. Filip ismi telaffuz edildiği anda ilk akla gelen Büyük İskender olmaktadır.

Bazı tarihçilere göre, II. Filip'in Makedonya Krallığı'nı Yunan dünyasında üstün kılmada göstermiş olduğu anılmaya değer başarısı, onun sıra dışı halefinin şimşek hızıyla geçen parlak iktidarının bir girişi olmaktan pek ileri gitmez. Oysa yaptıkları kendi başına önemlidir. Bunlar II. Filip'in tarihi kişiliğine haksızlık etmişler, onu ait olmadığı bir dünyaya zorla girmeye kalkışan maceracı bir kral gibi görmekle yetinmişlerdir. Özel yaşamındaki kaba saflığı, sefahati eleştirirlerken, askeri önderliğini ve diplomatlığını görmezden gelmişlerdir. Kuşkusuz ölümünden sonraki yıllarda yerine geçecek olan adeta kusursuz bir örnekle karşılaştırılması onun aleyhine olmuştur. Ancak Büyük İskender'in öğretmenlerini seçen o olmuştur ve Aristoteles'te o öğretmenler arasında bulunmuştur. Ayrıca başkent Pella'yı

bir ğretim merkezine çevirmiş, buraya zamanın büyük düşünürlerini davet etmiştir (Lloyd, 1998 : 146 – 148).

II. Filip M.Ö. 359 da Makedonya kralı olmuştur. M.Ö. 367 – 364 yılları arasında Thebai şehrinde rehine olarak kaldığı dönem, kendisini Yunan dünyasının zafiyetlerine karşı duyarlı hale getirmiştir (Patterson, 1992 : 69). II. Filip'in amacı birleşik bir Balkan devleti kurmak ve bu devlete, ne şekilde olursa olsun, Yunanistan'ı da katmak olmuştur. Böylece meydana getireceği büyük Makedonya Krallığı'nı Persler'e karşı bir çeşit öç seferine sürüklemek istemiştir. II. Filip'in elde ettiği büyük başarıları uzun, fakat azimli bir çalışmadan sonra meydana getirdiği siyasi ve askeri teşkilatta aramak gerekir. Kabile birliği üzerine kurulu feodal devleti, bir kralın idaresi altında güçlü, birleşik bir devlet haline getirmiştir.

II. Filip her şeyden önce iyi eğitim ve öğrenim görmüş, mükemmel şekilde donatılmış ve silahlandırılmış bir ordu kuruluşuna önem vermiştir. Asilzadelerden meydana gelen atlı kuvvetleri ile adını taşıyan alaylara bölerek, yeni bir süvari sınıfı meydana getirmiştir. Pezhetairoslar'dan oluşan piyadeyi ise yeni baştan teşkilatlandırarak ünlü Makedonya Falanksı'nı kurmuştur. Taksis, yani alaylara ayrılmış olan bu ağır silahlı piyadenin yanında hafif silahlı Hipaspistler, fenni kıtalar, müttefik ya da ücretli yabancı askerlerde bulunmaktaydı. Böylece çeşitli sınıflar taktik alanda alacakları görevlere göre silahlandırılmış ve bunların organik bir şekilde birbirlerine yardımda bulunmaları sağlanmıştır.

II. Filip Thebai'de rehine olarak kaldığı dönemde arpık Savaş Düzeni'ni öğrenmiştir. Bu taktiği taarruz kanadına piyade yerine süvariye koyarak değiştirmiştir. II. Filip askeri stratejide de yenilikler yapmış ve ilk kez İmha Savaşı'nı uygulamıştır. Nitekim düşmanı savaş alanında yenmekle yetinmemiş, onu süvarisi ile yok edinceye kadar izlemiştir. Tahkimli şehirleri ve kaleleri taş gülle atan mancınıklar, yer değiştirebilen kuleler kullanmak suretiyle ele geçirmek yollarını bulmuştur.

II. Filip siyasi ve askeri teşkilatı meydana getirebilmek için Pangaion Dağı'nda ki altın madenlerine el koymuş ve bu madenleri sistemli bir şekilde işletmek suretiyle çok sayıda sikke bastırmıştır. Bu paranın bir kısmını bazı Yunan şehir devletlerini birbirinden ayırmak için kullanmıştır (Mansel, 1988 : 397 – 399).

Bütün bunların ardından II. Filip'in Makedonya Krallığı sınırları dışına taşan fetih hareketlerine giriştiği görülmektedir. İlk olarak Makedonya'nın güneyinde Ege Denizi kıyısında yer alan bazı Yunan şehirlerini ele geçirmiştir (M.Ö. 357). Ardından Thrak boylarının en güçlüsü Odrysler ile savaşarak bunları yenmiş ve egemenliğini Thrakia'ya yaymıştır. Filippopolis (Türk ağzında Filibe, Bulgar ağzında Plovdiv) bu sırada, Thrakia'da, II. Filip'in buyruğu ile kurulmuş olan ve o nedenle onun adını taşıyan bir şehirdir. M.Ö. 352 de Orta Yunanistan'da ki Thessalia bölgesi Makedon hakimiyetini tanımıştır (Umar, 1999 : 413). M.Ö. 340 da Byzantion'u kuşatmış, ancak bu hareket başarısızlık ile neticelenmiştir. M.Ö. 338 de kendisine karşı birleşmiş olan Atina ve Thebai ordularını Haironeia Ovası'nda büyük bir bozguna uğratmıştır. Bu savaşta Çarpık Savaş Düzeni'ni büyük bir başarı ile uygulamıştır. Soldaki taarruz kanadına komuta eden ve daha 18 yaşında olan oğlu Büyük İskender'in karşısındaki Boiotialılar'ı yenmesi, savaşın kaderini tayin eden başlıca unsurlardan birisi olmuştur. Bu savaştan sonra bütün Yunanistan Makedonya Krallığı'nın eline geçmiştir (Bkz. Harita 1).

II. Filip gençliğinde rehine olarak kaldığı Thebai'ye karşı oldukça şiddetli davranmıştır. Atina ise, o zamana kadar Makedonya karşıtı politika takip etmiş olan Demosthenes'in şehirden ayrılması üzerine, gayet elverişli koşullarla bir barış antlaşması imzalama yolunu seçmiştir. Bu antlaşmaya göre, Atina bağımsızlık ve otonomisini korumuştur. Aynı zamanda Makedonya ile bir dostluk ve ittifak paktı imzalamayı kabul etmiştir. II. Filip'in ılımlı yaklaşımına son derece sevinen Atinalılar Agora'ya onun ve oğlu Büyük

İskender'in heykellerini dikerek, kendilerine Atina yurttaşlık ünvanını vermişlerdir.

Bu olaylardan sonra II. Filip bütün Yunan şehir devletlerini birleştirmek amacı ile bunları Korinthos'ta toplanacak büyük bir kongreye davet etmiştir. O dönemde artık hiçbir askeri önemi kalmamış olan Sparta dışında Yunan kontinainında ve adalarda ki bütün şehir devletleri, kurucu meclis niteliği taşıyan Korinthos Kongresi'ne katılmışlardır (M.Ö. 338). Bu şehir devletleri aralarında savunma ve saldırı ile ilgili ittifaklar yapmak suretiyle bir Yunan Birliği (Korinthos Birliği) meydana getirmişler ve genel barış ilan etmişlerdir. Bu müttefiklere Hellenler adı verilmiştir. Birliğin işlerini Hellenler'in Müşterek Sinhedrionu adını alan bir meclisin görmesi kararlaştırılmıştır. Makedonya kongreye katılmadığı için birlik dışında kalmıştır. Fakat çok kurnaz bir politikacı olan II. Filip, Herakles Hanedanı'ndan, yani bir Yunanlı olduğundan hareketle birliğin savunma ve saldırı ile ilgili ittifakı içine girmeyi başarmıştır. Birlik Hegemonu (Başkomutan) seçilmesi ile de birliğin icra gücünü eline geçirmiştir. Korinthos Birliği neticesinde Yunanistan siyasal bir birliğe kavuşmuş, fakat bunun için siyasal özgürlüğünü kaybetmek ve Makedonya'nın hegemonyası altına girmek zorunda kalmıştır.

M.Ö. 337 de Birlik Meclisi'nin Korinthos'ta yaptığı ilk toplantıda II. Filip Sokrates'in öteden beri savunduğu teze uygun olarak, bütün Yunanlılar'ı Persler'e karşı bir Panhellen savaşına davet etmiştir. II. Filip'in bir öç seferi süsünü vermek istediği bu sefer ile Anadolu Yunanlılar'ı Pers egemenliğinden kurtarılacaktı. Aynı zamanda Pers kralı I. Kserkses'in Yunanistan'da yapmış olduğu tahriplerin öcü alınacaktı. Meclis bu teklifi kabul ederek II. Filip'i öç seferinin başkomutanlığına seçmiş ve kendisine Tam Yetkili Başkomutan ünvanını vermiştir (Mansel, 1988 : 403 – 406, 564).

II. Filip döneminde Makedonya Krallığı'nın yağmacı ve emperyalist bir yayılma politikası takip ettiği görülmektedir. Bunu, sınırları içinde kalan tebaasının ezilmesi ve sömürülmesinden yeğ tutmuştur (Diakov – Kovalev,

1987 : 471). Bu nedenle II. Filip Persler'den alınacak öcü gerçekte çok fazla önemsememiş olabilir. Zira kendisinin asıl hedefinin Pers egemenlik sahasında emperyalist bir yayılma olması ve bunu yaparken de Yunan şehir devletlerinin desteğine ihtiyaç duymuş olması oldukça mümkün görünmektedir.

II. Filip birbiri ardına elde ettiği askeri ve siyasi başarılarından sonra Makedonya'ya dönerek savaş hazırlıklarına başlamıştır. Bir yıl sonra Anadolu'ya generalleri Attalos ve Parmenion'un komutasında 10.000 askerden oluşan bir öncü kuvvet göndermek suretiyle Pers İmparatorluğu'na karşı resmen savaş açmıştır. Ancak M.Ö. 336 yılı yazında başkent Aigai'de, kızı Kleopatra'nın düğününde asilzadeler tarafından düzenlenen bir suikasta kurban gitmiştir. Öldüğünde 47 yaşında idi.

Kendisi parlak bir teşkilatçı, cesur ve yetenekli bir komutan, usta ve kurnaz bir diplomattı. Ancak kişisel hayatında bazı dengesizlikler, örneğin kadınlara karşı aşırı eğilimler göstermekten kendini alamamıştır. Bu huyları kendisini ölüme kadar götürmüştür (Mansel, 1988 : 406, 407).

II. Filip'e karşı düzenlenen suikastın içyüzü hususunda bilgi veren kaynaklarda birbirleri ile çelişen bilgilere rastlanmamaktadır. Bu kaynaklar verdikleri bilgilerde birbirlerine yakın ifadeler kullanmaktadırlar.

Plutarchos, II. Filip'in, yeni eşi Kleopatra'nın arabozuculuğu neticesinde hakarete uğrayan asilzade Pozaimas tarafından öldürüldüğünü, Büyük İskender'in katilin suç ortaklarını aradığını ve şiddetle cezalandırdığını kaydetmektedir (Plutarchos : XIV). Arrianos, Büyük İskender'in Pers Kralı III. Darius'u bu suikastı tertip etmekle ithaf ettiğini kaydetmektedir (Arrianos : II – 14). Tam (1951 : 3, 37)'a göre, suikastın arkasında Yunan Birliği'ni yok etmek isteyen Persler vardır ve bu suikast için Sparta'ya rüşvet vermişlerdir. Ayrıca Makedon saray maiyeti de Persler'in para karşılığında bu işi yaptırdığına inanmaktadır.

Tarn'ın bu görüşü oldukça tutarlı görünmektedir. Sparta'nın yardımı ile Persler'in böyle bir suikastı tertip etmiş olmaları, dönemin siyasi ve iktisadi konjonktürüne uygun durmaktadır. Makedonya'nın Korinthos Birliği'nin desteği neticesinde emperyalist bir politika ile Pers egemenlik sahasına gözünü dikmiş olması, Persler'in telaşa düşmüş olmalarını gerektirir. Bu durumda Persler hem Yunan şehir devletleri üzerindeki hegemonyalarını kaybedecekler, hem de diğer egemenlik sahaları büyük bir Makedon tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktı. Daha önceki dönemlerde zaman zaman Persler'e yakın bir politika takip ettiği görülen Sparta'nın da Persler ile işbirliği yapmış olması oldukça mümkün görünmektedir. Zira Korinthos Birliği neticesinde Yunan dünyası dışına itilmiş olan Sparta, Makedonya Krallığı'na ve Korinthos Birliği'ne hiç sıcak bakmamış olabilir.

I. 1. 2. Yunanistan ve Pers İmparatorluğu

Büyük İskender'in yaşadığı çağda Doğu dünyasını Pers İmparatorluğu, Batı dünyasını ise Yunanistan temsil etmekte idi. Birbiri ile çatışma halinde olan bu iki büyük kültür ve medeniyet nasıl bir tarihi süreçten geçerek Büyük İskender çağına gelmişler idi ? Çalışmamızın bu kısmında bu tarihi süreç ana hatları ile ele alınmaya çalışılmıştır. Zira bunun ortaya konulması, Büyük İskender'in Doğu dünyasında takip etmiş olduğu siyasete ışık tutacak ipuçlarını içermektedir. Bu tarihi süreç ele alınırken eski Yunan ve Pers İmparatorluğu tarihi birbiri ile ilişkili şekilde verilmeye gayret sarf edilmiştir.

Yunanistan'ın Eskiçağ'da adı Hellas'tı. Hellas şimdiki Yunanistan'dan daha küçük bir ülke olup, yüzölçümü büyük değildi (toplam 64.500 kilometrekare), ancak coğrafya bakımından çok değişikti. İçine aldığı yerler şunlardı :

- 1 - Balkan Yarımadası'nın güneyi
- 2 - Ege ve İon Adaları
- 3 - Küçük Asya'nın batı kıyıları

Kıta Yunanistan'ı (Balkan) bütün yüzölçümün dörtte birini kapsıyordu ve yarımadayı, körfezler ve sıradağlar üç belirgin bölgeye ayırıyordu :

- 1 - Kuzey
- 2 - Merkez (Orta, İç bölge)
- 3 - Güney (Peloponnesos) (Diakov – Kovalev, 1987 : 314).

O zamanki asıl Hellas Korinthos Körfezi üzerindeki Naupaktos ile Maliakos Körfezi üzerindeki Termopilai arasında çizilen bir çizginin güneyinde kalan kısımdan oluşmuştu. Bu çizginin dışında kalan bütün milletlere eski Yunanlılar (Hellenler) barbar demişlerdi ki Yunanlı olmayan bütün milletlere bu ismi vermekte idiler. Ancak bu kelimeyi bugün bizim kullandığımız vahşi anlamında kullanmamışlardır. Yunanca konuşmayan ulusların konuşurken çıkardıkları sesler kendilerine farklı geldiği için bu adı onlara vermişlerdir (Blunt, 1984 : 1).

Bazı kavimlerin kendilerini genellikle, çevrelerinde yaşayan yabancı kavimlerin onlara verdikleri isimlerden farklı olarak adlandırdıkları, bilinen bir gerçektir. Yunanlılar'ın kendilerini Hellenler diye isimlendirmelerine karşın Türkler bu millete Yunanlılar demektedir (Moravcsik, 1953 : 431). Türkler bu ismi İranlılar ve Araplar'dan almışlardır (Akurgal, 1998 : 357). Avrupa milletlerinin dillerinde ise Roma vasıtası ile miras aldıkları Graeci karşılığı olmak üzere Almanca Griechen, Fransızca Grecs, İtalyanca Greci, İngilizce Greeks ve Rusça'da Gryeki adları yaşamaktadır (Moravcsik, 1953 : 431). Bugünkü Yunan milletinin Hellenler ile ırk bakımından bir ilgisi yoktur. Zira bu millet kilisenin faaliyetleri neticesinde Ortaçağ'da Hristiyanlaştırılmış ve Yunanlılaştırılmış Slavlar'dan oluşmaktadır. Ortaçağ'da Yunanistan'ı istila etmiş olan Slavlar yerli halkı imha ederek, kendileri bütün Yunanistan'a yerleşmişlerdir (Erzen, 1969 : 171).

Çalışmamız boyunca (istisnalar hariç ki bu durum terminolojiden kaynaklanmaktadır) Hellenler ve Hellas, Türk milletinin adlandırdığı şekilleri ile, yani Yunanlılar ve Yunanistan olarak zikredilmeye gayret sarf edilmiştir.

Eski Yunan tarihinin ana dönemleri kronolojik olarak şunlardır :

- 1 - Girit - Miken Dönemi (M.Ö. 1900 – 1100)
- 2 - Geçiş Dönemi (M.Ö. 1100 – 800)
- 3 - Arkaik Dönem (M.Ö. 800 – 500)
- 4 - Klasik ve Klasik Sonrası Dönem (M.Ö. 500 – 336)
- 5 - Hellenistik Dönem (M.Ö. 336 – 30) (İplikçioğlu, 1994 : 18).

Griffith ve Tarn, Hellenistik Dönem'i M.Ö. 323 – 30 yılları arasında tarihlendirmektedirler (Griffith – Tarn, 1952 : 1).

Yunanlılar ya da kendilerine verdikleri isimle Hellenler, Hellas adını verdikleri Yunanistan'a sonradan gelerek yerleşmişler ve burada büyük bir kültür ve medeniyet tesis etmişlerdir.

Yunanlılar Yunanistan'a gelmeden öncede burada ve adalarda yaşayan insanların var olduğu bilinmektedir. M.Ö. 3000 de, hatta daha önce, Girit Adası'nın, Yunanistan'a ve adalara yayılmış bir uygarlığın merkezi olduğu görülmektedir. Minos Uygarlığı adı verilen bu uygarlık M.Ö. 1300 ile 1000 yılları arasında önce Girit'te, sonra da Yunanistan'da sona ermiştir. Yunanistan'a deniz yoluyla kuzeyden gelen Yunanlılar bu uygarlığı adeta süpürüp götürmüşlerdir. Yunan boylarının bu hareket halinin sona ermesi M.Ö. 1000 olarak tahmin edilmektedir. Dorlar, lonlar ve Aiollar Yunanistan'a bu dönemde gelen belli başlı boylar arasındadır. En son gelenlerin Dorlar olduğu kesindir. M.Ö. 1000 den itibaren Yunanlılar bulundukları yerlere tam olarak yerleşmişlerdir. Eskiçağ'da Yunanlılar büyük bir devlet veya imparatorluğun parçaları olarak yaşamaktansa, küçük şehir devletleri halinde yaşamayı yeğ tutmuşlardır (Blunt, 1984 : 1 - 4). Bunun başlıca nedeni ise, Yunanlılar'ın kendi şehir devletlerine olan bağlılıkları ve şehir vatandaşlığı haklarını diğer kimseler ile paylaşmak istememeleri olmuştur. İşte Yunanlılar'ın Eskiçağ'da büyük ve kuvvetli bir devlet kurma teşebbüsleri bu tamahkar tutum yüzünden gerçekleşememiştir (Demircioğlu, 1942a : 208).

Polis adı verilen bu bağımsız şehir devletleri birbirleriyle olan mücadeleleri ve giriştikleri kolonizasyon hareketleri ile eski Yunan tarihinin Arkaik, Klasik ve Klasik Sonrası Dönemleri'nde en belirgin şekilde varlıklarını korumuşlardır. Zamanla artan nüfus ve gelişen ticaret potansiyeli bunların çok geniş sahaya yayılan bir kolonizasyon hareketine girişmelerine neden olmuştur. Öyle ki bu koloniler bütün bir Akdeniz havzası, Anadolu ve Karadeniz kıyılarına dağılmıştır. Argos, Atina, Korinthos, Sparta ve Thebai bu bağımsız şehir devletlerinin en önemlileri arasında sayılmaktadırlar. Özellikle Atina ve Sparta arasında ki rekabet, bir Yunan birliğinin kurulması önünde en büyük engel olarak uzun süre varlığını korumuştur. Yunan Polisleri M.Ö. VI. yüzyılın ortalarında Doğu'da yeni bir güç olarak yükselen Persler'in yarattığı tehditle karşı karşıya gelmişlerdir (Ana Britannica, Cilt XXII : 483).

Ariler'in İran kolundan bir kavim olan Medler M.Ö. 708 de İran'da bir imparatorluk kurmuşlardır. İran dillerinden Medce konuşan Medler'in başkentleri Ekbatana idi. İran'ın bu ilk imparatorluk hanedanı M.Ö. 555 e kadar varlığını korumuştur. Ardından İran'da hakimiyet Persler'in eline geçmiştir (Öztuna, 1963 : 40, 41). Eski Önasya tarihinde önemli bir rol oynayan Persler etnolojik ve kültürel bakımdan Medler ile akrabadırlar (İplikçioğlu, 1994 : 86). Ancak Mazdeki dinine inanan Persler Medler'den farklı olarak Avesta dilini kullanmışlardır (Öztuna, 1963 : 41).

Hint – Avrupa kökenli olan Persler M.Ö. IX. yüzyılda, yani Medler'in giderek güçlenmeye başladıkları dönemde, Parsua adı altında Urmiye Gölü'nün batısında, daha sonra bütün Zağros bölgesinde bulunmakta idiler. Persler'in bu bölgeleri ele geçirmesi, Büyük İskender zamanına kadar devam edecek olan Akhaimenid Hanedanı'nın bilinen ilk temsilcisi kabul edilen Teispes zamanında gerçekleşmiştir. Teispes'in halefleri I. Kyros (M.Ö. 640 – 600) ve I. Kambyzes (M.Ö. 600 – 559) Asur'a dayanmalarına karşın, Medler'in egemenliğini kabul etmek zorunda kalmışlardır.

Tarihte Büyük Kyros adıyla bilinen II. Kyros (M.Ö. 559 – 530) Pers İmparatorluğu'nun kurucusu olarak kabul edilmektedir. Kendisi Babil Devleti ile birleşerek Med kralı Astyages'i devirmiş ve bütün Med egemenlik alanını ele geçirmiştir. Lydia kralı Kroisos'un saldırısı üzerine Lydia'yı ve generali Harpagos vasıtası ile de Ege kıyılarında bulunan Yunan şehirlerini ülkesinin topraklarına katmıştır (M.Ö. 547 / 46). M.Ö. 539 da eski Önasya'nın son büyük devleti Babil'i almıştır (İplikçioğlu, 1994 : 88). Başarılı savaşlar sonucunda Pers İmparatorluğu'nun sınırlarını kuzey doğuya doğru genişleten II. Kyros, Hazar Denizi'ne doğru sınırlarını genişletmeye yönelmiştir. Bu nedenle Massagetler üzerine bir sefer düzenlenmiştir. İnci Nehri'ni (Sir Derya Nehri) geçerek Massaget ülkesine doğru ilerlemiştir. Bir hile ile Massaget kraliçesi Tomris'in oğlu Spargapises'i ve çok sayıda Massaget askerini esir almayı başarmıştır. Ancak Tomris'in liderliğindeki Massaget ordusu Pers ordusunu ağır bir yenilgiye uğratmış ve II. Kyros bu savaşta

ölmüştür. Son araştırmalara göre bu savaş M.Ö. 528 de yapılmıştır (Durmuş, 1996 : 88, 89). II. Kyros devletin iç yapısında, Pers İmparatorluğu'nun varlığı ve büyüklüğü ile ilgili esasları belirlemiştir. Bağımlı kılınan devletler ve bunların toprakları esas itibarı ile olduğu gibi bırakılmış ve bunlar önceleri yerli prensler tarafından yönetilmeye devam edilmiştir. Bu bölgelerin yönetimini daha sonra, bulundukları bölgede geniş ölçüde otonom olan, Satrap denilen valiler üstlenmişlerdir (İplikçioğlu, 1994 : 88). Yunanlılar'ın Satrapes adını verdikleri bu valilere Persler Khşatrapa demişlerdir (Sevin, 1982 : 313). Ele geçirilen bölgelerin adetlerine ve özellikle tabi kılınan halkların dinlerine dokunulmadığı gibi, Fenike ve Batı Anadolu'da ki Yunan şehir devletlerinde olduğu gibi, özel yönetim biçimleri de kurulmuştur. İmparatorluğun bölgelerinde değişik diller varlıklarını korumuşlardır. Bunun yanı sıra Persçe, Elamca ve özellikle Aramice bölgeler üstü resmi dil niteliği kazanmışlardır.

II. Kambyses (M.Ö. 530 – 522) döneminde Mısır Pers İmparatorluğu'na kazandırılmıştır (M.Ö. 525). Bununla birlikte Mısır düzenli olarak Pers gücünün zayıf anlarını kollayan sürekli isyanların bastırılması ile elde tutulabilmiştir.

I. Darius'un hükümdarlığı (M.Ö. 522 – 486) elde edilen yerlerin güvenlik altında tutulmasına ve imparatorluğun iç örgütlenmesine yönelik olmuştur (İplikçioğlu, 1994 : 88, 89). I. Darius M.Ö. 518 / 17 de Orta Asya İskitleri'ne karşı düzenlediği seferden galibiyet ile dönmüştür. Ünlü Behistun kitabesine Sivri Başlıklı İskitler'in ülkesine sefer yaptığını, onların bir kısmını yendiğini, bir kısmını öldürdüğünü ve liderlerinden birisi olan Sakunkha'yı esir ettiğini yazdırmıştır. Pers kralı M.Ö. 513 de Deniz Ötesindeki İskitler'e (Karadeniz İskitleri) karşıda bir sefer yapmıştır. Ancak Gelon, Budin ve Sarmat krallarının yardımını alan İskit kralı İdanthysos I. Darius'un karşısına çıkmamıştır. İskitler'in oyalama taktiği karşısında gün geçtikçe daha da güç durumda kalan I. Darius, geri çekilmesinin kendisi ve ordusu için daha mantıklı olacağını düşünmüştür. Böylece İskitler'e karşı yapmış olduğu bu

ikinci sefer başarısızlıkla neticelenmiştir (Durmuş, 1993 : 70 – 72). Kendisinin döneminde imparatorluğun iç organizasyonu konusunda satraplıklar sistematik bir biçimde yeniden ayrılmış, vergi sistemi ve maliye düzenlenmiş, tek bir para sistemi kurulmuş, yollar geliştirilmiştir. Pers saray seremonisi, Krallar Kralı (Şehinşah) denilen Pers hükümdarını, kendisine bağlı krallar arasında ön plana çıkaran önemli bir vasıta olarak kullanılmıştır. Nitekim bu kurum, taşıdığı siyasal önem nedeniyle daha sonra Büyük İskender tarafından da benimsenmiştir (İplikçioğlu, 1994 : 89).

Yunan milletinin Eskiçağ'da ki bütün dış tarihi Pers İmparatorluğu ile meydana gelen kesintisiz savaşlar ile doludur. Bu savaşlar sonuçta, Yunanlılar'ın askeri yönden üstünlüklerine karşın, Pers İmparatorluğu'nun siyasi zaferi ile geçici bir neticeye bağlanmıştır. Bir takım Yunan şehir devletlerinin Anadolu'nun batı sahillerinde ki şehirleri Pers hakimiyetine karşı oluşan isyanlarda (M.Ö. 500 – 494) himaye etmeleri, I. Darius'un Yunanistan'a karşı bir intikam seferi yapmasına neden olmuştur (M.Ö. 492 – 490). Bu sefer Atina'nın Maraton zaferi ile sonuçlanmıştır (M.Ö. 490). I. Darius'un halefi I. Kserkses M.Ö. 480 de ikinci bir sefere teşebbüs etti ise de Salamis (M.Ö. 480) ve Plataiai (M.Ö. 479) savaşlarında o da yenilgiye uğramıştır. Bunun üzerine birçok Yunan şehir devleti Atina'nın idaresinde hücumla geçmiştir. Bunlara Batı Anadolu sahillerindeki Yunan şehirleri de katılmıştır. Bu müttefik güç M.Ö. 466 da Pamphilia'da ki Euromedon Nehri (Köprüçay) civarında ve M.Ö. 449 da Kıbrıs civarında Persler'e karşı zaferler kazanmıştır. Kallias Barışı diye anılan barış antlaşması ile Persler, Yunanlılar'ın Ege Denizi üzerindeki hakimiyetini ve Anadolu sahil şehirlerinin bağımsızlığını tanımışlardır (M.Ö. 448). Bunun ardından Atina ve Sparta arasında mevcut olan kıskançlık ve rekabet yeniden ortaya çıkmıştır.

Hakimiyeti her biri kendisine temin etmek amacı ile Yunanistan'ın bu en kuvvetli iki şehir devleti arasında yapılan Peloponnesos Savaşları (M.Ö. 431 – 404), Pers İmparatorluğu'na diplomasi yoluyla Yunanistan'ın iç

durumuna müdahale etme imkanını vermiştir. Pers İmparatorluğu'nun yardımı ile Sparta bu savaşlardan galip çıkmıştır. Ancak hemen ardından Sparta Yunanistan'ın hakimi sıfatı ile Persler'e karşı milli mücadeleye yeniden başlamıştır. Fakat Sparta'nın Yunanistan'ın her tarafında sert ve cebri bir hakimiyet kurmak istemesi, Sparta'ya karşı derin bir kinin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu nedenle Persler'in Sparta tehlikesini diplomasi yoluyla engellemeleri kolay olmuştur. Müteakip zamanlarda Persler daima Yunan şehir devletleri arasındaki tezdadı ve rekabeti daha fazla keskinleştirmek için çalışmışlardır. Bu şekilde Yunan partikularizmi büyümüş, Yunanlılar'ın bir takım parçalara ayrılması da o nispette artmıştır. Pers İmparatorluğu bu politikası neticesinde, gittikçe kendi siyasi nüfuzunu Yunanistan'da genişletmiştir. Sparta M.Ö. 386 da Yunan şehir devletleri ile Pers İmparatorluğu arasında yeni bir barış antlaşması meydana getirmiştir. Kral Barışı denilen bu antlaşma ile Pers İmparatorluğu, Yunan siyaseti üzerinde yüksek bir kontrol temin etmiştir. Bu antlaşma neticesinde büyük ve küçük bütün Yunan şehir devletleri bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Sparta, Persler'in lütuf ve ihsanı sayesinde Yunanistan üzerinde hakim olma sıfatını üzerine almıştır. Böylece Pers İmparatorluğu yeni birleşik Yunan devletleri oluşumuna mani olmuştur (Bosch, 1942 : 3 – 5).

Görüldüğü üzere Pers kralları I. Artakserkses, II. Darius ve II. Artakserkses zamanlarında, diplomasi ve büyük parasal olanaklar sayesinde Pers İmparatorluğu'nun Yunan dünyasındaki koşullar üzerinde etkisi büyük olmuştur. Buna karşın bu hükümdarlar, Pers İmparatorluğu sınırları içinde giderek artan bir dizi isyanla mücadele etmek zorunda kalmışlardır (Baktria ve Mısır'da I. Artakserkses'e karşı oluşan isyan, imparatorluğun batısının bütününde II. Darius'a karşı Satraplar İsyanı, Genç Kyros'un II. Artakserkses'e karşı giriştiği devlet yönetimini ele geçirme girişimi, III. Artakserkses'e karşı Küçük Asya ve Fenike bölgelerinde girişilen büyük isyanlar) (İplikçioğlu, 1994 : 89, 90). Pers İmparatorluğu'na bağılı satrapların devlete karşı giriştikleri isyan hareketlerinde hep ücretli Yunanlı askerler kullanmış oldukları görülmüştür ki Batı Anadolu satrapı Genç Kyros'un

beraberindeki 10.000 ücretli Yunanlı asker ile ağabeyi II. Artakserkses'e karşı giriştiği isyan hareketi bunun bir örneğidir. Genç Kyros M.Ö. 401 de Babil civarındaki Kunaksa mevkiinde ağabeyine karşı yapmış olduğu savaşta yenilmiş ve savaş meydanında ölmüştür. Beraberindeki 10.000 ücretli Yunanlı askerin savaş sonrası Kuzey Suriye, Doğu Anadolu ve Karadeniz sahillerini takip ederek Yunanistan'a kazasız belasız dönmelerinin hikayesi, Yunanlı tarihçi Ksenophon'un (M.Ö. IV. yüzyıl) Anabasis adlı eserinin konusu olmuştur. Pers kralları ücretli Yunanlı askerlerden oluşan kuvvetlerle kendilerine karşı isyan eden satraplarla baş edebilmek için hizmetlerine Yunanlı subaylar, askerler ve fen adamları almışlardır (Memiş, 1993 : 60, 61). Ayrıca bu dönemde Pers Hanedanı'nın kendi içinde giderek zayıfladığı görülmüştür. Bu durum, tıbbi açıdan, hanedan ailesinde kardeşlerin birbirleri ile evlenmelerine bağlanmıştır (İplikçioğlu, 1994 : 90). M.Ö. 359 da imparatorluğun başına geçen III. Artakserkses döneminde imparatorluğun her yerinde asayiş yeniden sağlanmıştır. Bu kralın ölümünden sonra imparatorluk bir müddet karışıklılara maruz kaldı ise de Akhaimenid Hanedanı'nın son kralı olan III. Darius (M.Ö. 336 – 330) güçlülükte olsa güvenliği yeniden tesis etmiştir. İşte Büyük İskender'in mücadeleye girişeceği Pers kralı bu idi (Memiş, 1993 : 61).

M.Ö. IV. yüzyılın ortalarında Yunan dünyası, kendisini huzursuz kılan Pers tahakkümünü ortadan kaldırmak ve vakti ile yapılanların öcünü almak için Persler'e karşı bir Yunan birliğinin kurulmasını artık kaçınılmaz olarak görmüştür. Birliğin kuruluş şekli hakkında iki siyasi görüş çarpışmıştır. Demosthenes'e göre, şehir devletleri Atina'nın önderliğinde birleşerek Persler'e karşı cephe almalıydı. Sokrates'e göre ise, en uygun yol, birliği meydana getirecek olanların güvenini ve saygısını kazanmış güçlü bir kişinin, bir tiran veya kralın başa geçmesiydi. Sonunda Sokrates'in görüşü üstün gelmiş ve bu göreve o sırada askeri ve siyasi gücünün doruk noktasına ulaşmış olan Makedonya kralı II. Filip seçilmiştir. Ancak II. Filip bir suikasta kurban gidince (M.Ö. 336), yerine geçen oğlu Büyük İskender bu görevi devralmıştır (Pekman, 1990 : 685). İşte Pers kralı III. Darius'un karşısına

Yunan dünyasını temsilen çıkacak kişide bu idi. Kaderin bir cilvesi ile ikisi de aynı yıl (M.Ö. 336) kendi ülkelerinin tahtlarına çıkmışlardır.

I. 2. Büyük İskender'in Yetişmesi

Arap tarihçilerin Büyük İskender ismi ile zikrettikleri (Memiş, 1993 : 59) III. Alexander (İskender) M.Ö. 356 da Pella'da dünyaya geldi (Compton, 1973 : 44). Babası Makedonya kralı II. Filip, annesi Epeiros kralı Neoptolemos'un kızı Olympias idi. II. Filip birçok defa evlenmiş, ancak bu eşlerinden sadece iki tanesini kraliçe yapmıştır. Bunların ilki, M.Ö. 359 da evlendiği Büyük İskender'in annesi olan Olympias'tır. Diğeri ise, M.Ö. 337 de evlendiği Kleopatra'dır. Bu iki eşinden toplam iki çocuğu olmuştur. Bunlar, oğlu Büyük İskender ve kızı Kleopatra'dır. İkisinin de annesi II. Filip'in ilk eşi ve ilk kraliçesi olan Olympias'tır. II. Filip'in kraliçe olmayan eşlerinden üç çocuğu daha olmuştur (Öztuna, 1996 : 350).

Plutarchos, Büyük İskender'in dünyaya gelişini, fiziksel görünüşünü ve kişiliğini şu şekilde kaydetmektedir :

II. Filip Büyük İskender'in doğumundan önce rüyasında karısı Olympias'ın rahminin, üzerinde aslan resmi bulunan bir mühürle mühürlendiğini görmüştür. Müneccimler bu rüyayı, Olympias'tan aslan gibi cesur olacak bir oğlanın dünyaya geleceği şeklinde yorumlamışlardır. Büyük İskender 6 Temmuzda dünyaya gelmiş, aynı gün Ephesos'ta ki Artemis Tapınağı yanmıştır. Ephesoslu müneccimler bu olayı, Asya için en korkunç felaketin doğuşu olarak yorumlamışlardır.

Büyük İskender'in ten rengi oldukça beyazdı. Cildinin tatlı bir kokusu vardı. Bu koku çok ateşli olan mizacının bir yansımasıydı. şehevi duyguları az çok sönük iken bütün başka hususlarda şiddetli ve ateşli bir ruh haline sahipti. Babası II. Filip gibi şöhrete düşkün değildi. Edebiyatı, boks ve güreş gibi sporlara tercih eden bir zevk anlayışına sahipti. Kuvvete karşı daima mukavemet eden bir yönü vardı. İki şeyi tehlikeli bulurdu : uyku ve aşk. (Plutarchos : II, IV, V, VI, X, XXIX).

Kuşkusuz bu ifadelerin bir kısmı mitolojik motiflerle örülüdür. Ancak Büyük İskender'in bir biyografisi olan Plutarchos'un İskender isimli eseri, Büyük İskender'in tarihinin en önemli kaynakları arasında yer almaktadır ki (Diakov – Kovalev, 1987 : 473) çalışmamız sırasında Büyük İskender'in yaşamının ilk yıllarına ait en ayrıntılı bilgilere bu eserde ulaşılmıştır. Bu nedenle çalışmamızın bu kısmında büyük ölçüde Plutarchos'tan yararlanılmaya çalışılmıştır.

Büyük İskender, kendisinin doğrudan doğruya portresini yapmaları için sadece heykeltıraş Lysipos ve ressam Apelles'e izin vermiştir. Ancak bu iki sanatçının Büyük İskender'in şahsını bizzat görerek ve inceleyerek yaptıkları hiçbir heykel ve resim günümüze ulaşmamıştır. Lysipos ve Apelles haricindeki bütün sanatçılar ya tesadüfen edindikleri izlenimlerle ya da bu iki sanatçının eserlerini incelemeleri suretiyle Büyük İskender'i tasvir etmişlerdir (Bosch, 1942 : 159). Plutarchos, Apelles'in Büyük İskender'i yıldırımla donanmış tanrı Jüpiter görünüşlü halde resmettiğini, ancak teninin rengini bir türlü veremeyerek esmer ve donuk tonda düşürdüğünü kaydetmektedir (Plutarchos : X). Büyük İskender'in görünüşüne en sadık ve gerçeğe en yakın tasvirlerinden birisi, Napoli Ulusal Arkeoloji Müzesi'nde bulunan İskender Mozaiki'dir (Bkz. Resim 10, 11) (Bosch, 1942 : 159).

Büyük İskender küçük yaştan itibaren büyük bir özenle büyütüldü. Yanında kendisinin eğitimi ve öğretimi ile ilgilenen birçok eğitmen ve öğretmen bulundu. Bu topluluğu idare etmekle, annesi Olympias'ın akrabası olan Leonidas görevlendirildi. Ancak II. Filip, Büyük İskender'in sahip olduğu üstün vasıfların işlenmesi için bu kadroyu yeterli bulmayarak, dönemin en büyük alimlerinden birisi olan Aristoteles'i, oğlunun eğitim ve öğretimini üstlenmesi için Makedonya'ya davet etti. II. Filip'in bu davetini kabul eden Aristoteles, o zamanlar 13 yaşında olan Büyük İskender'in öğretmeni oldu. Büyük İskender ve Aristoteles'e, Miezza yakınındaki Nenfeon denilen yer tahsis edildi (Plutarchos : VII, IX). Aristoteles inceleme ve araştırmada sınırsız yetenekli ve güçlü olduğu kadar, irdelemede de deha sahibi bir

alimdi. Yani, bildiği şeyleri sıraya göre dizmek, olayları ait oldukları sınıflara göre birbirinden ayırmak ve bir grup olayın diğer bir grup olayı anlatmakta nasıl işe yaradığını gözlemek yoluyla bilginin sistematik, iyi düzenlenmiş ve daha tamam bir hale gelmesini başarmıştı (Blunt, 1984 : 42). Büyük İskender bu alimden, siyaset, ahlak, felsefe, tıp ve metafizik alanlarında dersler aldı. Aristoteles, ayrıca çağına ait bilimsel buluşlar hakkında da öğrencisine bilgiler verdi (Tarn, 1964 : 353).

Büyük İskender edebiyata ve kitap okumaya çok düşkündü. Homeros'un İlyada'sına büyük önem vermiş, bu eserin askerlik açısından önemli bir hazine olduğunu düşünmüştür. Aristoteles'in kendisine hediye ettiği ve bizzat Aristoteles tarafından tashih edilmiş İlyada'nın kıymetli bir nüshasını kılıcı ile birlikte yastığının altına koyarak uyumuştur.

Kendisini yetiştiren bu alime karşı büyük bir hayranlık beslemiş olan Büyük İskender, "onu babasından daha az sevmediğini, çünkü babasından ancak hayat aldığını, Aristoteles'ten ise bu hayatı iyi kullanmayı öğrendiğini" söylemiştir (Plutarchos : X).

M.S. XIV. yüzyılda Ahmedi tarafından kaleme alınan, Türk edebiyatında yazılmış ilk manzum İskender öyküsü olan ve 8.754 beyitten oluşan İskendername'nin (Ana Britannica, Cilt I : 222) bazı beyitleri Aristoteles'in Büyük İskender'e verdiği öğütlere ayrılmıştır. Birbirini takip eden iki beyitte Aristoteles Büyük İskender'e şöyle seslenmektedir :

- Basit kimsenin büyük iş yapacağına inanma, büyük kimsenin de basit kimsenin yaptığını yapacağını zannetme.
- Büyük insan basit işe kulak asmaz, büyük işi küçük kimse başaramaz (Akdoğan, 1988 : 103).

Gerçektende Aristoteles'in öğrencisi Büyük İskender, tarihteki büyük askeri başarıları ve çağını aşan nitelikteki fikir ve idealleri neticesinde kendisinden çok sonraları tarihçiler tarafından ismine layık görülen Büyük

ünvanı ile ödüllendirilmiştir. Bu ödül Büyük İskender'in kendisine tarihten almış olduğu en büyük pay olsa gerektir.

Büyük İskender daha çok erken yaşlarda olağan üstü yeteneklere sahip olduğunu açığa vurmaya başlamıştır (Mansel, 1988 : 434). Bir keresinde babasının Makedonya'da bulunmadığı bir sırada ülkeye gelen Pers elçilerini kabul ederek onlara, İran'ın Makedonya'dan ne kadar zaman tuttuğunu, yukarı Asya'ya götüren yolların nereler olduğunu ve Pers kralının düşmanlarına karşı nasıl davrandığını sormuştur. Böylece Pers İmparatorluğu'nun kuvvet ve kudret derecesi hakkında bilgi sahibi olmuştur. Elçiler Büyük İskender'in görüş genişliği hususunda hayrete düşmüşlerdir (Plutarchos : VI).

Plutarchos bu olayı, II. Filip'in Byzantion seferine (M.Ö. 340) gittiğinde henüz 16 yaşında olan Büyük İskender'i, kral naibi olarak Makedonya'da bıraktığı tarihten önceki bir döneme kaydetmektedir. Öyle görünmektedir ki Büyük İskender bu elçileri kabul ettiğinde 16 yaşından küçük olmalıdır. Buradan şöyle bir sonuca ulaşmak mümkündür ki Büyük İskender daha bu yaşlarda, Doğu dünyasına karşı ileride çıkacağı seferin planlarını düşünmüş olmalıdır.

II. Filip Byzantion seferine gittiği zaman, 16 yaşındaki Büyük İskender'i kral naibi olarak Makedonya tahtına bıraktı. Bu fırsattan faydalanan Büyük İskender Thrak kabilelerine karşı başarılı bir sefer yaptı (Mansel, 1988 : 434). Thrakia'da kendi adını taşıyan bir şehir (Alexandropolis) kurdu (Plutarchos : XI).

Henüz 18 yaşında iken katıldığı Haironeia Savaşı'nda (M.Ö. 338) büyük yararlılıklar göstererek ordunun sevgisini kazandı. Büyük İskender bu savaş esnasında Makedonya ordusunun soldaki taarruz kanadına komuta etti (Mansel, 1988 : 404, 434). Fakat bir sene sonra II. Filip ile Büyük İskender arasındaki iyi ilişki bozuldu. Büyük İskender'in annesi Olympias

Makedon olmadığı için, Makedon asilzadeler tarafından yabancı bir kadın olarak kabul edilmekte idi. Bundan dolayı Olympias'ın ve saltanat varisi olan Büyük İskender'in krallık içinde gizli düşmanları mevcuttu. Olympias Büyük İskender'in halef olamayacağından korkmakta idi (Bosch, 1942 : 13). II. Filip Olympias'tan ayrılarak generali Attalos'un yeğeni Kleopatra ile evlendi (Plutarchos : XII). Makedon asilzadeler bu evliliğin muteber bir birleşme olduğunu kabul ettiler. Attalos düğün şenliğinde açıkça ve Büyük İskender'i rencide edecek bir tarzda II. Filip'e hakiki bir veliaht temennisinde bulununca, Büyük İskender'le Attalos arasında şiddetli bir tartışma meydana geldi (Bosch, 1942 : 13). Büyük İskender elindeki kadehi Attalos'a fırlattı. Bunun üzerine II. Filip Büyük İskender'in üzerine yürüdü, fakat sarhoşluk ve hiddet yüzünden yere yuvarlandı. Düğünü terk eden Büyük İskender annesini Epeiros'a götürdü. Kendisi de Illyria'ya geçti (Plutarchos : XII). Fakat II. Filip saltanat verasetini temin etmek suretiyle bir süre sonra Büyük İskender'i Makedonya'ya geri çağırdı. Epeiros'ta kalan ilk kraliçesi Olympias'ın entrikalarını zararsız hale koymak içinde kızı Kleopatra'yı (Büyük İskender'in kız kardeşi) Epeiros kralı ile evlendirdi. II. Filip bu düğün şenliği sırasında bir suikasta kurban gitti (M.Ö. 336) (Bosch, 1942 : 14).

Plutarchos, Büyük İskender ile babası arasında geçen şöyle bir olayı kaydetmektedir : Filonikus isimli bir Thessialı bir gün II. Filip'e Busefal adlı bir at getirdi. II. Filip bu atı denemek istedi. Ancak hiç kimse atın üzerinde durmayı başaramadı. Büyük İskender bu ata binebileceğini iddia ederek, babası ile atın bedeli üzerinden bir bahse girdi. Büyük İskender atın başını güneşe doğru çevirdi ve hayvanın gölgesinin önüne düştüğünü gördü. Atın her hareketini gölgenin tekrarlaması nedeniyle hayvanın ürktüğünü anladı. Atı tatlı seslerle ve eliyle okşayan Büyük İskender bir sıçrayışta ata binmeyi başardı. Bu durum karşısında II. Filip başta olmak üzere herkes hayrete düştü. Neticede bahsi kaybeden II. Filip oğluna, "sen başka bir tarafta kendine layık bir ülke ara, Makedonya sana yeterli gelmez." dedi (Plutarchos : VIII).

Gerçektende Makedonya Büyük İskender'e yeterli gelmemiştir. Bu dahi genç babasının bile hayal edemeyeceği kadar büyük bir imparatorluğun kurucusu olmuştur.

I. 3. Büyük İskender'in Tahta Çıkışı ve Doğu Seferi Öncesi Faaliyetleri

II. Filip'in M.Ö. 336 da Aigai'da öldürülmesi üzerine, Büyük İskender askerler arasındaki ünü sayesinde Ordu Meclisi tarafından Makedonya kralı ilan edildi (Mansel, 1988 : 434). Böylece Büyük İskender'in 12 yıl 8 ay devam edecek olan saltanatı başlamış oldu (Tarn, 1964 : 422). Saltanatının başlangıcında sadece Makedonya kralı ünvanına sahip olan Büyük İskender, ileride fethedeceği Mısır'da Firavun ve İran'da da Krallar Kralı (Şehinşah) ünvanlarını alarak, bu ülkelerin tahtlarına oturma başarısını göstermiştir (Öztuna, 1996 : 353).

Büyük İskender'in ilk icraatı hasımlarını ortadan kaldırmak ve bu şekilde içte çıkabilecek bir taht kavgasını önlemek oldu (Mansel, 1988 : 434). Pers kralı III. Darius'un para karşılığında Makedonya asilzadeleri arasında bir suikast tertip ettirdiğini ve bunun babasının katliyle sonuçlandığını resmen ilan etti. Ardından general Attalos'u vatan hainliği sıfatı ile idam ettirdi. Ayrıca kendi aleyhtarı veya herhangi bir şekilde kendi hakimiyeti için tehlikeli olabilecek bütün Makedonya asilzadelerini, babasına karşı yapılan suikasta iştirak etmiş olmak suçuyla itham ederek astırttı. Aynı zamanda Makedonya'ya dönen Olympias ise, kin tuttuğu Kleopatra'yı (II. Filip'in ikinci kraliçesi) ortadan kaldırttı (Bosch, 1942 : 14).

Babasının ani ölümü Büyük İskender'i bir süre için Doğu seferinden alıkoydu. Çünkü henüz 20 yaşında idi ve tecrübesiz bir genç olarak görülmesi nedeniyle babasının siyasetini başarıyla sürdürüp sürdüremeyeceği henüz bilinmiyordu. Ayrıca krallığın sınırları güven altında değildi. Yunanistan için kaynamakta idi. Daha önceleri Makedonya karşıtı bir politika takip etmekle ünlenen Demosthenes Atina'da yeniden belirmişti. Bu nedenle Büyük İskender vakit kaybetmeden ordusu ile Yunanistan'a girdi. Thessalia Birliği'nin başkanı seçildikten sonra Korinthos'ta toplamış olduğu Hellenler'in Müşterek Sinhedrionu'nda bu birliğin Hegemonu (Başkomutan) ve Persler'e karşı yapılacak öç seferinin Tam Yetkili Başkomutan'ı seçildi (M.Ö. 336).

Böylece Büyük İskender Yunanistan'ı tekrar Makedonya'nın hegemonyası altına alarak, Doğu'ya yapılacak üç seferini yeniden canlandırmış oldu. Fakat Sparta bu kez de birliğin ve onun kararlaştırdığı seferin dışında kaldı (Mansel, 1988 : 434).

Büyük İskender Makedonya Krallığı tahtındaki değişiklik neticesinde Balkanlar'ın kuzeyinde sarsılmış olan devletin hakimiyetini yeniden tesis etmek amacıyla M.Ö. 335 yılı ilkbaharında askeri bir harekate girişti. (Bosch, 1942 : 14, 15). Böylece kuzeyde Makedonya için sürekli bir tehlike olan Thrak ve Kelt kabilelerine karşı açtığı sefer başlamış oluyordu (Özsait, 1982 : 338). Byzantion ve Karadeniz yolu ile Tuna Nehri'ne gemiler gönderdi. Bu gemiler kendisinin komutasında olan kara ordusunu nehirden himaye edeceklerdi (Bosch, 1942 : 15). Ordusunu önceden hazırlamak ve donatmak, keşfe önem vermek, taktik alanda ustaca manevralar yapmak, araziden faydalanmak ve tam zamanında saldırıya geçmek suretiyle Şipka Boğazı'nı aşarak Tuna ülkelerine doğru ilerledi. Tuna ağzına gelen donanmasının desteği ile Triballer'in gücünü kırarak, onların Makedonya egemenliğini tanımalarını sağladı (Mansel, 1988 : 434). Bölgede bulunan Get ve Kelt kabileleri de itaat altına alındı (Arrianos : I – 3, 4). Pellineion Geçidi'ni aşarak Illyrialılar'ın üzerine yürüdü. Illyrialılar ile çok kanlı savaşlar yaptı. Bu sırada Yunanistan'a Büyük İskender'in Illyria Dağları'nın ötesinde ölmüş olduğuna dair bir söylenti ulaşmış, Yunanistan'da Atina ve Thebai'nin idare ettiği bir isyan patlak vermişti. M.Ö. 336 da Pers İmparatorluğu tahtına çıkan III. Darius'un Atina'ya akıttığı altınlar sayesinde Demosthenes, Thebai'yi Makedonya Krallığı'na karşı ayaklandırmıştı. Büyük İskender günde 30 kilometre yol kat ederek hızla Yunanistan'a doğru yöneldi. Thebai'yi zaptederek şehri tamamen tahrip etti. Şehrin halkı ya öldürüldü ya da köle olarak dış ülkelere satıldı. Yalnızca şair Pindaros'un evi, Büyük İskender'in buyruğu ile korundu (Mansel, 1988 : 434, 435).

Büyük İskender Thebai halkına karşı göstermiş olduğu şiddetin diğer Yunan şehirlerini korkutup sindireceğini ve iktidarına karşı gelmenin

neticesine bir örnek teşkil edeceğini düşünmüştü. Ancak burada yapmış olduklarından daha sonraları çok pişmanlık duymuştur. Belleğinde derin bir iz bırakan bu hatıra ilerideki birçok olayda, kendisini daha ılımlı olmaya sevk etmiştir. Thebai'den sağ kurtulabilen herhangi bir kimse, daha sonraki yıllarda kendisine ne için müracaat ederse etsin geri çevirmemiştir (Plutarchos : XVII). Büyük İskender gerek Atina kültürüne olan sevgisinden, gerekse Doğu seferinde kendisine vereceği desteği düşünmesinden dolayı Atina'ya dokunmadı (Arrianos : I – 10). Zira Atina oldukça güçlü bir donanmaya sahipti (Mansel, 1988 : 435). Bunun yanı sıra Büyük İskender, kendisi tarafından yapılmadığı takdirde bütün Yunanistan'a nizam ve intizam verebilecek tek gücün Atina olduğunu düşünmekteydi (Plutarchos : XVII). Kuşkusuz böyle bir düşünceye sahip olması da Atina'ya dokunmamış olmasının nedenlerinden biri olabilir. Atina'dan Demosthenes'in de dahil olduğu dokuz kişinin kendisine teslimini istedi ise de bundan da bir süre sonra vazgeçti. Ancak bu kişilerden Kharidemos'un Atina'dan sürülmesi için ısrar etmiştir ki bu kişi Pers kralı III. Darius'a sığınmıştır (Arrianos : I – 10).

Birlik antlaşmasına uymayan şehirlerin ne şekilde cezalandırılacağını açıkça gösteren Thebai'nin acıklı sonundan sonra Yunanistan sakinleşti. Bunun üzerine Büyük İskender Makedonya'ya geçerek Doğu seferi için hazırlıklarda bulunmaya başladı (Mansel, 1988 : 435).

II. BÖLÜM

BÜYÜK İSKENDER'İN DOĞU SEFERİ

II. 1. Büyük İskender'in ve Pers İmparatorluğu'nun Askeri ve Mali İmkanları

Yunanistan'ın durumu Büyük İskender'i Makedonya'da generali Antipatros'un komutasında 1.200 yaya asker ve 1.500 süvariden oluşan bir kuvvet bırakmaya mecbur kılmıştır. Anadolu'ya geçireceği ordu 30.000 yaya asker ve 5.000 süvariden ibaretti. Korinthos Birliği 7.000 yaya asker ve 600 süvariden oluşan bir kara ve 160 gemiden oluşan bir deniz kuvvetini Büyük İskender'in emrine vermiştir. Orduya katılan başka Yunanlı birlikler arasında 1.500 Thessalia süvarisi kayda değer bir güçtü (Mangel, 1988 : 436, 437). Sefer ordusunun teknik açıdan gelişmiş bir şekilde donatılması ve silahlandırılması büyük miktarda paraların harcanmasını gerektirmiştir. Bu durum sefer ordusunun nispeten küçük bir ordu olmasına yol açmıştır. Büyük İskender'in Doğu'ya hareketinde 70 talenti (tahminen 165.000 altın Türk lirası) ve bir aylıkta ihtiyat erzakı mevcuttu (Bosch, 1942 : 19). Makedonya mali güç bakımından Pers İmparatorluğu'na kıyasla pek iyi durumda değildi. Makedonya hazinesi boştu ve üstelik devlet borca bile girmişti. Oysa Pers hazinesi büyük altın ve gümüş stoklarına sahipti (Mangel, 1988 : 437). Buradan anlaşılacağı üzere Büyük İskender'in Doğu seferi sırasında bir başarısızlığa uğraması, kendisi için iktisadi bir felaket demektir (Bosch, 1942 : 19). Fakat Büyük İskender para hususuna fazla önem vermemiş, ele geçireceği ülkelerin zenginliği ile ordusunu besleyebileceğini düşünmüştür (Mangel, 1988 : 437).

Büyük İskender'in kendisine babası II. Filip'ten intikal eden ordusu üç ana sınıftan oluşmakta idi :

1 - Asilzade süvariler (Arkadaşlar)

2 - Ağır piyadeler (Falankslar)

3 - Hafif piyadeler (Hipaspistler)

Bu üç sınıf askeri kıtalar Büyük İskender'in ordusunun ana kuvvetini oluşturmaktaydı.

Arkadaşlar denilen asilzade süvariler, çok eski zamanlardan beri süvari olarak krala savaş hizmetini ifa eden Makedonya asilzadelerinden oluşturulmuştu. Teçhizatları zırh, miğfer ve kalkandan ibaret olup, savaşta silah olarak mızrak ve hançer kullanmakta idiler. Savaş sırasında ilk taarruzu yapan bu süvariler düşmanın savaş hatlarını yarmakla görevli idiler. Ayrıca kralın muhafız kıtası da bunlardan oluşmakta idi. İle adı verilen her bir süvari kıtası en az 150 kişiden oluşmakta ve bunlara İlarh denilen bir albay komuta etmekte idi. Asilzade süvarilerin hepsine Hiparh denilen bir general komuta etmekteydi. Büyük İskender Doğu seferine ordusunun mevcut asilzade süvari kuvvetlerinin yarısını götürmüş, diğer yarısını Makedonya'da bırakmıştır. Falanks (Savaş Safı) denilen ağır piyadeler hür Makedonya köylülerinden oluşturulmuştu. Bunlar Taksis denilen bir takım birliklere veya tümenlere ayrılmıştı. Her bir Taksis en az 1.500 kişiden oluşmakta ve bunlara bir general veya Strategos komuta etmekte idi. Teçhizatları miğfer, kalkan, madeni bacak muhafazası ve beş buçuk metre uzunluğundaki Sarisa denilen bir Makedonya mızrağından ibaretti. En uzun ve kuvvetli insanlardan oluşturulmuş her Taksis on altı sıra derinliğe tanzim edilmişti. Taarruz esnasında karşı konulmaz bir hücum makinesi manzarası göstermekte, savunma vaziyetinde ise, sık, birbirine girmiş ve sertçe ileriye doğru yönelmiş mızraklarla yaklaşılması imkansız bir kütle durumuna gelmekte idi. Büyük İskender asilzade süvari kuvvetlerinde olduğu gibi, ordusunun mevcut ağır piyade kuvvetlerinin yarısını yanına almış, diğer yarısını Makedonya'da bırakmıştır. Hipaspist (Kalkancı) denilen hafif piyadeler ise, Makedonya krallarının eski muhafızlarından oluşturulmuştu. Hipaspistler II. Filip zamanından beri muharip sınıf olarak hizmet görmüşler ve ordunun asli bir unsurunu teşkil etmişlerdi. Hipaspistler Falankslar'dan daha hafif silahlar taşımaktaydılar. Komutanları Falankslar'ın Taksis komutanları ile aynı

rütbede, yani bir generaldi. Bunlar bazen kralın muhafızı, bazen de savaş kıtaları olarak görev yaparlardı. Ageme (Krallık Kıtası) adı verilen Hipaspist kıtalarından seçilmiş 500 kişilik askeri kuvvet bizzat kralın emrinde olmak üzere, onun özel işlerine tahsis edilmişti.

Büyük İskender'in ordusu içinde yer alan Sarisoforlar ve Avcılar adı verilen birlikler ayrıca anılmaya değer askeri kuvvetlerdi. Sarisoforlar ordunun ilerleyişi esnasında öncü kuvvetler vazifesini görmekte idiler. Düşmanı takip hareketine katılan Sarisoforlar, çevirme manevralarında diğer birlikler ile işbirliği yapmakta idiler. Avcılar ise, düşmanı taciz etmekte, karargahların beklenmesinde, çevirme ve pusuya düşürmede, karakol vazifesinin ifasında kullanılmakta idiler.

Büyük İskender'in ordusunda bunlara ilaveten teknik kıtalar, fenni kıtalar, müttefik kuvvetleri ve Yunanistan ve Anadolu'dan toplanan ücretli askeri kıtalar bulunmakta idi. Teknik kıtalar başlıca topçu ve istihkamsıcılardan oluşmakta idi. Topçular oldukça uzak mesafelere oklar, odunlar, büyük taşlar, yangın mermileri atan çeşitli mancınıklara sahiptiler. İstihkamsıcılar ve fenni kıtalar ise, kuşatma silahları, köprüler, gemiler, kanallar, binalar yapmakta idiler ve mühendisler, mimarlar, şehir uzmanları, maden teknikçileri, ziraat uzmanları gibi meslek gruplarından oluşturulmuşlardı. Büyük İskender bu kişileri milliyetlerine bakmaksızın ücretli olarak orduya almıştır. Zira bu meslek gruplarına mensup kişilerden Makedonya'da çok fazla yoktu.

Büyük İskender'in kullandığı savaş düzeni ve yöntemi prensip itibarı ile babası II. Filip'in Thebai'de rehine olarak kaldığı dönemde Epameinosdas'tan öğrenerek geliştirdiği Çarpık Savaş Düzeni olmuştur. Büyük İskender yaptığı bütün savaşlarda bu düzene göre ilk hücumu ağır süvarilerine yaptırmış ve bunlara bizzat kendisi komuta etmiştir. Düşmanın sol tarafının en zayıf noktasına sağ taraftan yapılan bu hücumla düşmanın sol tarafı yarılmıştır. Bu arada eşit sayıda tümenler halinde düzenlenmiş piyadeler yürüyüş düzeninde ilerleyerek, düşman savaş düzeninin diğer kısımlarına hücum etmişlerdir.

Bu tarzdaki yürüyüş dolayısıyla gerek muhtelif tümenler, gerekse ileriye atılan ağır süvariler ile en dış sağ tarafta bulunan piyadeler arasında doğan boşluk, hafif kuvvetler tarafından doldurulmuştur. Büyük İskender'in savaşlardaki başarılarının büyük bir kısmı, bu düzene ek olarak uyguladığı İmha Savaşı denilen yöntem ile gerçekleşmiştir. Bu yöneme göre savaş hatlarının dağılmasından sonra kaçan düşman imha edilinceye kadar izlenmiştir (Bosch, 1942 : 15 – 21).

Ücretli Yunanlı askerler ve subaylardan (örneğin Rodoslu Memnon ve Mentor Kardeşler) başka Persler ve Medler gibi savaşçı birliklerin yer aldığı Pers ordusu, Büyük İskender'in ordusundan sayıca çok üstündü. Bununla beraber Pers ordusu için bazen verilmiş olan milyonluk rakamları hayal ürünü olarak kabul etmek gerekir (Mansel, 1988 : 436).

Arrianos, Büyük İskender'in karşısına çıkan Pers ordusunun asker mevcudunu Granikos Savaşı'nda 20.000 süvari, 20.000 yaya asker olmak üzere toplam 40.000 asker, İssos Savaşı'nda 600.000 asker ve Gaugamela Savaşı'nda 1.000.000 yaya asker, 40.000 süvari olmak üzere toplam 1.040.000 asker olarak vermektedir (Arrianos : I – 14, II – 8, III – 8). Plutarchos, İssos Savaşı'nda Pers ordusunun asker mevcudunu 600.000 asker olarak vermektedir (Plutarchos : XXIV).

Büyük İskender sayıca küçük, fakat iyi silahlandırılmış ve donatılmış, hareket kabiliyeti yüksek, disiplinli, iyi eğitilmiş bir orduya sahipti. Oysa daha büyük olan Pers ordusu ağır hareket eden, disiplinsiz ve irtibatı yetersiz yapısıyla adeta insan ve mühimmat yığınınından ibaretti. Fakat Pers ordusunun diğer birliklerine nispeten daha iyi durumda olan bir süvari kuvveti mevcuttu. Ancak Makedonya asilzade süvarileri bunlara nazaran daha güçlü ve dayanıklı idi. Persler'in yegane erişilemeyecek güçte olan savaş vasıtaları, sahip oldukları donanmaları idi (Bosch, 1942 : 23). Persler 400 kadar Fenike ve Mısır gemisinden oluşan bu donanmaları ile Akdeniz'e egemendiler. Bunun farkında olan Büyük İskender, savaş planını temel

olarak bu deniz gücünü önce zayıflatmak, sonrada büsbütün ortadan kaldırmak üzerine kurmuştur (Mansel, 1988 : 436, 437).

II. 2. Anadolu'nun Fethi

Büyük İskender Makedonya'dan ayrılmadan önce dostlarının hal ve vakitlerini tetkik neticesinde kimine toprak, kimine bir köy, kimine bir kasabanın gelirini ve kimine de bir limanın vergi gelirini bırakmıştır. Kendisine ne alıkoyduğunu soran komutanı Perdikkas'a, "Ümit" diye karşılık vermiştir (Plutarchos : XIX).

Büyük İskender generali Antipatros'u Makedonya'da kral adına baş yönetici olarak bırakarak, M.Ö. 334 yılı ilkbaharının başında ordusu ile birlikte Doğu seferine başladı (Umar, 1999 : 414). Thrakia sahili boyunca ilerleyen kara ordusu ve donanma Hellespontos'un (Çanakkale Boğazı) Sestos mevkiinde birleşti. Böylece Pers donanmasının Avrupa'dan Asya 'ya geçecek olan kara ordusuna bir müdahalede bulunması önlenmiş oldu (Bosch, 1942 : 25). Kara ordusu donanma vasıtasıyla karşı kıyıya (Nara Burnu ucundaki Abydos şehrinin limanı) geçirildi (Umar, 1999 : 414). Büyük İskender tarafından görevlendirilen general Parmenion bu hareketin idaresini üstlendi (Arrianos : I – 11). Büyük İskender ise yaya askerlerinin küçük bir bölümünü yanına alarak, Gelibolu Yarımadası ucundaki Elaius şehrine gitti. Troia Savaşları'nda Anadolu toprağına ilk ayak basan ve hemen öldürülen Yunanlı asker Protesilaos'un mezarını ziyaret etti (Umar, 1999 : 414, 415). Ardından bizzat kendisinin kullandığı donanmasının amiral gemisi ile karşı kıyıda Akhaion Limanı'na girerek, gemiden karaya ilk kendisi çıktı (Arrianos : I – 11). Burası şimdiki Kumkale doğu bitişindeki kumsaldır. Ardından buranın güney batısında bulunan Akhilleus'un mezarını ziyaret etti (Umar, 1999 : 415). Homeros'un İlyada destanının en büyük kahramanı Akalı asker Akhilleus'tur (Erhat, 1997 : 24, 25) ve Büyük İskender Homeros'un İlyada'sına büyük önem vermiş, destanın kahramanı Akhilleus'u kendisine örnek edinmiştir (Kabaağaçlı, 1971 : 122). Büyük İskender en son olarak da Troia şehrine giderek Athena Tapınağı'nı ziyaret etti (Umar, 1999 : 415). Bu saygı turlarının ardından Büyük İskender tasarladığı savaş planını uygulamaya geçirdi.

Büyük İskender için asıl büyük tehlike, ordu Anadolu'ya geçtikten sonra denizlere hakim olan Persler'in Yunanlılar'la birleşerek arkasını kesmesi idi. Makedonya'da bırakmış olduğu kuvvet sayıca böyle bir tehlikeyi önleyebilecek güçte değil idi. Büyük İskender'in ilk işi Persler'in deniz egemenliğini önce zayıflatmak, sonra da tamamen ortadan kaldırmak olmalı idi. Bu nedenle Pers donanma üslerini birer birer karadan ele geçirmek, yani ilk önce Anadolu, sonrada Suriye, Fenike ve Mısır kıyılarını ele geçirmek gerekmektedir. Ancak ondan sonra Pers İmparatorluğu'nun iç kısımlarına güven içinde girilebilirdi (Memiş, 1993 : 61).

Büyük İskender bu savaş planını uygulamaya geçirmeye hazırlandığı sırada Batı Anadolu'daki Pers satrapları, Lydia ve İonia satrapı Spithidates ile Anadolu'nun Çanakkale Boğazı ve Marmara Denizi kıyıları (Hellespontos Phrygiası) bölgesinin satrap yardımcısı Arsites, Büyük İskender'e karşı güçlü bir ordu toplamak için çaba sarf etmekle meşgul idiler (Umar, 1999 : 416).

Arrianos, Pers ordusunun asker mevcudunu 20.000 ücretli Yunanlı asker ve 20.000 süvari olmak üzere toplam 40.000 asker olarak vermektedir (Arrianos : I – 14). Plutarchos ise, Pers ordusunun büyük bir ordu olduğunu belirtmekle yetinerek, bu ordunun asker mevcudu hususunda belirli bir rakam vermemektedir (Plutarchos : XXI).

Pers ordusunun başında Arsames, Rheomithres, Petines ve Niphates isminde, Batı Anadolu'da görevli Persli komutanlar vardı. Ayrıca dönemin değerli komutanları arasında yer alan Rodoslu Memnon'da bu ordunun komuta kademesinde bulunmaktaydı. Memnon II. Filip döneminde bir ara Makedonya sarayında kalmış ve bazı olaylar yüzünden Büyük İskender ile arasına kişisel düşmanlık girmişti (Umar, 1999 : 416). Memnon Büyük İskender'in kuvvetini ve sahip olduğu savaş vasıtalarını iyi bildiğinden, elde mevcut olan bütün imkanlardan son haddine kadar istifade etmeyi düşünmekteydi. Ancak Batı Anadolu'da görevli Persli satrapların ve komutanların Zeleia şehrinde topladıkları savaş meclisinde, Memnon'un

Büyük İskender'in planına karşı kullanılmasını teklif ettiği karşı savaş planı kabul edilmedi. Memnon Pers ordusunun geri çekilerek arkasında terk etmiş olduğu bütün memleketleri tahrip etmesini teklif etmişti. Bu şekilde Büyük İskender ileri harekatı esnasında kısıtlıya maruz kalacak ve açlıktan geri çekilmeye mecbur olacaktı. Aynı anda Pers donanması da Yunanistan'a hareket edecek ve burada Pers altını sayesinde, Büyük İskender'e karşı bir isyan hareketi başlatılacaktı. Kuşkusuz Memnon'un kabul ettiremediği bu plan, gerçek durum hakkındaki derin görüşünü ispat etmektedir. Memnon'un planı, Büyük İskender'in planını can alıcı noktasından vurmaktaydı. Çünkü Büyük İskender'in planı savaşın bizzat savaşı beslemesi esasına dayanıyordu (Bosch, 1942 : 24).

Arrianos (I – 12)'a göre, Pers savaş meclisindeki Persli satraplar ve komutanlar, Memnon'un kendisine Pers kralı tarafından verilen payeyi kaybetmemek için savaşı isteyerek uzatmak maksadı güttüğünü düşünmüşlerdir. Ayrıca Hellespontos Phrygiası satrapı Arsites arazinin tahribine şiddetle karşı çıkmış, onun bu görüşü savaş meclisinde kabul edilmiştir. Bosch, Persli satrapların ve komutanların, Memnon'u Yunanlı olmasından dolayı bir yabancı olarak görmüş olduklarına dikkat çekmektedir. Bunlar, onu kendilerinden birisi olarak görmedikleri gibi, eski askeri başarılarına ve emirlerini dinleyen askerlerine çok güvenmişlerdir (Bosch, 1942 : 23, 24).

Büyük İskender Arisbe'de konuşlanmış durumda bulunan ordusu ile birleştikten sonra Granikos Nehri'ne (Biga Çayı) doğru ilerledi. Keşif için gönderilen kuvvetler Pers ordusunun nehrin karşı tarafında toplanmış olduğunu haber verdiler. General Parmenion ertesi gün sabah vakti saldırmayı teklif etti ise de Büyük İskender bir an önce Persler'e gücünü göstermek istemesinden dolayı bunu kabul etmedi (Arrianos : I – 12, 13). Ordusunu derhal Çarpık Savaş Düzeni'ne geçirdi (Bkz. Harita 4) (Mansel, 1988 : 437). Parmenion'u komutayı ele alması için sol kanada gönderdi. Kendiside sağ kanadın komutasını ele aldı. Pers süvarileri

doğrudan doğruya nehrin daha dik olan karşı kıyısında mevzi almışlardı. Bunların arkasında ise, gittikçe yükselen arazide ücretli Yunanlı yaya askerleri bulunmaktaydı. Persler Büyük İskender'in ordusunun nehre girmesini bekliyorlardı. Çünkü Büyük İskender'in ordusu, kendi bulundukları yere tırmanırken saldırmayı düşünmekte idiler (Arrianos : I – 14). Büyük İskender komuta ettiği süvariler ile nehri geçerek Pers süvarilerine büyük bir şiddetle saldırdı ve bunları bozguna uğrattı. Bunun üzerine merkezdeki Falankslar'ın daha ağır bir tempo ile ilerlemesi, sol kanattaki Parmenion komutasındaki süvarilerin harekete geçerek karşı kıyıya ulaşması ve Pers kuvvetlerini yandan vurması üzerine savaşın neticesi belli oldu (Mansel, 1988 : 437). Büyük İskender'in ordusu için zafer birkaç saat içinde gerçekleşmişti. Fakat Pers süvarilerinin takibi mümkün olmadı. Çünkü onların kaçıışından sonra, Büyük İskender'in ordusu henüz savaşa girmemiş olan gerideki ücretli Yunanlı askerler ile karşılaştı. Bunların üzerine önden Falankslar, arkadan ise süvarilerle hücum edildi ve çok azı kurtulmak üzere tamamen imha edildiler. Bu durum savaşın sonu oldu. Büyük İskender Granikos'ta Persler'e karşı mutlak bir zafer kazanmıştı (M.Ö. 334).

Böylece Anadolu'daki Pers ordusu dağılmış oldu. Bu ordunun kalan kısımları sonradan müstahkem alanlarda toplandılar. Fakat Toros Dağları'na kadar olan bütün arazi Büyük İskender'in ordusuna artık açılmıştı. Büyük İskender ilk hedefine ulaşmış, ordusunu besleyebileceği kadar arazi kazanmıştı (Bosch, 1942 : 28, 29).

Arrianos, bu savaşta Büyük İskender'in ordusundan 85 süvari ve 30 yaya asker olmak üzere toplam 115 askerin, Pers ordusundan da 1.000 süvarinin öldüğünü kaydetmektedir (Arrianos : I – 16). Plutarchos ise, Büyük İskender'in ordusundan 25 süvari ve 9 yaya asker olmak üzere toplam 34 askerin, Pers ordusundan da 20.000 yaya askerin öldüğünü kaydetmektedir (Plutarchos : XXII).

Büyük İskender savaştan bir gün sonra, ölen askerlerini silahlarıyla birlikte, bir merasimle gömdürttü. Heykeltıraşı Lysipos'a, ilk hücum sırasında ölen yirmi beş asilzade süvariye ait heykellerin yapımını ısmarladı. Büyük İskender ölen Persli ve ücretli Yunanlı askerleri de gömdürttü. Savaşta 2.000 ücretli Yunanlı asker esir alındı. Bu esirler tarım alanlarında kullanılmak üzere Makedonya'ya gönderildiler. Lydia ve İonia satrapı Spithidates ölen Persli askerler arasında bulunmakta idi. Arsites ise Phrygia'ya kaçmayı başarmıştı. Fakat daha sonra intihar etmiştir. Çünkü Persler Granikos bozgunundan onu sorumlu tutmuşlardır. Büyük İskender savaşta ele geçirilen Pers askerlerine ait 300 takım zırh ve silahı, Atina Akropolü'nde ki tanrıça Athena'ya sunulmak üzere Atina'ya gönderdi. Bunların altına düştüğü nota şunu yazdı : "Spartalılar hariç, Filip oğlu İskender'in ve bütün Yunanlılar'ın barbarlardan aldıkları". Maiyetinden Kalas'ı, Persli satrap Arsites'in bölgesine satrap tayin etti ve şimdiye kadar Pers İmparatorluğu'na ödenen vergilerin bundan sonra da tahsil edilmesini emretti (Arrianos : I – 16, 17).

Burada Arrianos (I – 16, 17)'un kaydettiği iki hususun altını önemle çizmek gerekir ki bunların ilki, Büyük İskender'in Atina'ya göndermiş olduğu Persler'e ait silahların altına düştüğü nottur. Büyük İskender Sparta hariç Korinthos Birliği'nin desteğini alarak Persler'e karşı çıkmış olduğu oç seferinde, babası II. Filip'e kıyasla çok daha şamimidir ve bu birliği temsil eden bir komutan olarak hareket etmektedir denilebilir. Yüksek bir Yunan kültürü ile yetişmiş olması, bu duruma neden olmuş olabilir. Oysa II. Filip krallığı süresince Yunanistan'da dahil olmak üzere, çevresine karşı emperyalist bir politika yürütmüştür. Altı çizilmesi gereken ikinci husus ise, Büyük İskender'in Granikos Savaşı sonrası ortaya koyduğu siyasi icraatıdır. Persli satrap Arsites'in yerine maiyetinden Kalas'ı satrap ataması ve bölgede Persler tarafından toplanan vergilerin devamını talep etmesi önemlidir.

Bosch, Büyük İskender'in daha fetihlerinin başlangıcında ele geçirdiği toprakları Makedonya Krallığı'na ilhak etmediğini ve buraları halen Pers

İmparatorluğu'nun toprakları kabul ederek, kendisinin Pers kralının makamına geçtiğini düşünmektedir (Bosch, 1942 : 31).

Büyük İskender bundan sonra da Pers İmparatorluğu'ndan alacağı diğer yerlerde de ilke olarak Pers yönetim örgütlenişini değiştirmeksizin, yöneticiliğe kendi adamlarını getirmekle yetinmiştir. Halkın devlete karşı yükümlülüklerinde de ilke olarak değişiklik yapmamış, bir bölgenin halkı Pers egemenliği döneminde devlete ne vergi ödüyor idiye, yine aynı verginin kendi devletine ödenmesi süre gitmiştir (Umar, 1999 : 419).

Büyük İskender'in Granikos zaferi sonrası hedefi Lydia ve İonia Satraplığı merkezi Sardeis şehri oldu. Sardeis'e yaklaştığı sırada yanına gelen şehrin muhafız birliğinin komutanı Mithrines ve şehrin ileri gelenleri Sardeis'i savaşmadan teslim ettiler. Büyük İskender Mithrines'i beğenerek kendi komutanları arasına aldı. Lydialılar'ın eski kanunları ile kendilerini idare etmelerine izin verdi. Maiyetinden Asandros'u Lydia ve İonia Satraplığı'na tayin etti. Komutanı Pausanias'ı da Sardeis'in muhafız birliğine komutan olarak atadı. Ardından Ephesos'a doğru yola çıktı.

Bu arada Granikos Savaşı'nın sonucu Ephesos'ta duyulmuş ve oradaki muhafız birliği oluşturan ücretli askerler iki Pers gemisini ele geçirip, bunlara binerek kaçmışlardı. Büyük İskender bu olaydan dört gün sonra Ephesos'a girdi. Oligarşi yönetimine son verdi ve kendisine bağlı bir halk yönetimi kurdu. Halk eski yöneticilerine karşı ayaklandığında, kargaşayı önleyerek bastırdı. Kendisine yandaş oldukları için Ephesos'tan sürülmüş olanları geri getirtti. Bu sırada Magnesia ve Tralleis'ten gelen elçiler, bu iki şehri savaşmadan teslim ettiklerini bildirdiler. General Parmenion buraları teslim almakla görevlendirildi. Büyük İskender komutanı Alkimakhos'u da emrine verdiği askerlerle birlikte, halen Pers egemenliğinde bulunan İonia şehirlerine gönderdi. Ona, bu şehirlerde oligarşiyi kaldırması ve halk hakimiyetini yeniden kurması için yetki verdi. Ephesos'tan ayrılmadan önce

ordusuna tam donanımlı halde, savaş nizamında bir geçit resmi yaptırdı (Arrianos : I – 17, 18).

Büyük İskender, Ephesos'ta iken, Eskiçağ dünyasının yedi harikasıdan biri sayılan Artemis Tapınağı'nın kendi doğum yılında (M.Ö. 356) yanması üzerine bu eskisinin yerinde ve ondan daha güzel, daha görkemli olmak üzere yapımı süre giden yeni tapınağın giderlerini karşılamak için, halkın eskiden Pers İmparatorluğu'na ödediği verginin yine alınmasını, ancak o paranın tümüyle tapınak yapımına harcanmasını emretmiştir (Umar, 1999 : 421).

Ephesos'ta düzenlediği askeri geçit resminin ertesi günü Miletos'a yöneldi. Bu şehrin muhafız birliğinin komutanı olan Hagesistratos, Büyük İskender Miletos'a doğru ilerlemekte iken kendisine haber gönderip, şehri teslim edeceğini bildirmişti. Ancak Pers donanmasının gelmek üzere olduğunu haber alınca bundan vazgeçti. Büyük İskender'in amiral Nikanor komutasında olan donanması Persler'den önce davranarak, Miletos'un karşısındaki Lade Adası önlerine demir attı. Bundan üç gün sonra Miletos'a ulaşan Pers donanması ise Mykale Burnu önünde demir attı. General Parmenion Büyük İskender'e bir deniz savaşı teklif etti ise de Büyük İskender bu teklifi kabul etmedi. Büyük İskender'e göre, burada alınacak bir deniz mağlubiyeti her şeyin sonu olabilirdi. Pers donanmasının kendi donanmasından çok daha büyük ve tecrübeli olduğunun farkında idi. Ayrıca donanmanın burada bir bozguna uğraması sonucunda, Yunanistan'da kendisine karşı bir isyanda çıkabilirdi. Parmenion ise, zaten denizlerde üstün olan Persler'in bir galibiyet almalarının çok şeyi değiştirmeyeceğini düşünmüştü (Arrianos : I – 18). Büyük İskender Miletos'un dış şehir kısmını kolayca aldı ve Miletos'u buradan kuşattı. Miletos'a saldırıyı Pers donanmasının gözü önünde başlattı. Bu sırada donanması da Lade Adası önlerinden denize açılarak, Miletos'un iki limanının ağzını kapattı. Böylece Pers donanmasının limanlara girişi ve şehri savunanlara yardım getirmesi önlenmiş oldu. Kuşatma başarı ile sonuçlandı ve Miletos düştü. Halkın canı

ve özgürlüğü bağışlandı. Bunu gören Pers donanması da bir süre oyalandıktan sonra çekilip gitmek zorunda kaldı.

Büyük İskender Miletos'u ele geçirmesinin ardından donanmasını dağıttı. Çünkü ilk olarak, henüz böyle bir donanmayı yaşatacak mali imkanlara sahip değildi (Umar, 1999 : 422). Granikos Savaşı'nda ve özellikle Sardeis'te ele geçen ganimetlere karşın, halen büyük ölçüde para sıkıntısı çekmekteydi. Çünkü kendi siyaseti gereği hürriyetlerine kavuşturulan şehirlerden savaş vergisi almıyordu (Bosch, 1942 : 32). İkinci olarak, donanması zaten Pers donanması ile boy ölçüşebilecek bir deniz savaşını göze alabilecek durumda bulunmaktan pek uzaktı.

Pers donanmasına gemi sağlayan, üs ve destek limanı olarak kullanılan tüm kıyı şehirlerinin karadan ele geçirilmesini içeren savaş planı uyarınca, bir sonraki hedefi Halikarnasos oldu (Umar, 1999 : 423). Miletos ve Halikarnasos arasında bulunan şehirleri ele geçirerek ilerledi. Halikarnasos yakınlarında uzun süreli kuşatmaya uygun bir karargah kurdu. Halikarnasos güçlü surlara sahip, ele geçirilmesi oldukça zor olan bir şehirdi. Pers kralı III. Darius tarafından donanma ve bütün Akdeniz sahili başkomutanlığına tayin edilmiş olan Rodoslu Memnon'da emrindeki kuvvetlerle Halikarnasos'ta bulunmaktaydı (Arrianos : I - 20). Granikos bozgunundan kurtulmayı başaran Memnon, Anadolu'da ki Pers ordusunun kalan kısmı ile birlikte bu şehre gelmişti (Bosch, 1942 : 32). Pers askerleri, ücretli Yunanlı askerler ve yörenin yerlileri olan Karia'lılar'dan oluşan savunma kuvvetinin başında, Memnon ve Karia satrapı Othontopates bulunmaktaydı. Ayrıca Pers donanmasına ait birçok gemi şehrin limanında bulunmakta idi. Şehir deniz yönünden sıkıştırılamadığı gibi, Pers donanmasının mürettebatı da kuşatma sırasında kara askeri gibi şehrin savunmasına katıldı. Kuşatmanın ilk günlerinde, şehrin surları dışındaki derin ve geniş savunma hendekleri, Büyük İskender'in ordusunun surlara saldırmasını oldukça güçleştirdi. Bunlar taş ve toprakla dolduruldu. Bu iş bitirildikten sonra, duvarları yıkmak için kullanılacak, vurup sarsıcı, yıkıcı

araçların ve surlara saldırmada kullanılacak diğer araçların sur diplerine kadar sokulabilmesi imkanı sağlandı. İçerideki savunma askerleri bunları tutuşturmak için bir gece baskını yaptılarsa da bunda başarılı olamadılar. Sur dibinde çalışan araçlar, taş atan mancınıklar surların ve burçların birçok bölümünü yıktı ya da çatlattı. Bunun üzerine Memnon ve Othontopates şehirden kaçmaya karar verdiler. Gece vakti şehri ateşe verdirerek, limandaki gemiler ile Halikarnasos'tan ayrıldılar. Yangını gören Büyük İskender olan biteni anladı ve ordusu ile saldırıya geçerek kolayca Halikarnasos'a girdi. Şehir halkına dokunmamakla birlikte, Mausallos'un anıt mezarı dışında bütün şehri yerle bir ettirdi. Halikarnasos yöresi ve bütün Karia için, 200 süvari ile 3.000 ücretli yabancı askerini ayırdı ve bu askeri kuvvetin başına generali Ptolemaios'u bıraktı (Umar, 1999 : 423 - 425). Hekatomnos'un kızı eski kraliçe Ada'yı Karia Satraplığı'na atadı (Arrianos : I – 23).

Halikarnasos'un düşmesi ile Persler'in Anadolu'da ki son mukavemetleri de kırılmış oldu. Bu sırada sonbahar yaklaşmıştı. Büyük İskender ordusunun kışlaması için hazırlıklara girişti (Bosch, 1942 : 34). Halikarnasos'un kuşatılmasında kullanılan silahlar, Karia, İonia ve Lydia sınırında bulunan ordu üssü Tralleis şehrine nakledildi (Umar, 1999 : 425). Büyük İskender, kış mevsimini Makedonya'da geçirmeleri için bütün yeni evli Makedon askerlere izin verdi. Ordusunun bir kısmını Parmenion komutasında Sardeis'e gönderdi. Parmenion buradan da Phrygia'ya ilerleyecekti (Arrianos : I – 24).

Büyük İskender M.Ö. 334 / 33 kışı boyunca istirahat etmedi. Lykia ve Pamphilia sahillerini ele geçirmek üzere ordusunun bir kısmı ile birlikte güneye doğru hareket etti (Bosch, 1942 : 34). Bu hareketi sırasında bölgede bulunan Yparna, Telmessos, Pinara, Arnna, Patara, Phaselis, Perge, Aspendos, Side ve Selge başta olmak üzere birçok şehri ve kaleyi ciddi bir mukavemet ile karşılaşmaksızın ya savaşıyla ya da onların boyun eğmesi ile egemenliği altına aldı (Umar, 1999 : 425, 426). Bu yerlerde vergi ve yönetim hususlarında gerekli düzenlemeleri yaparak, uygun yerlere askeri birlikler

yerleştirdi (Özsait, 1982 : 339). Lykia ve Pamphilia ile Toros Dağları'na komşu olan ülkelere donanma amirallerinden Nearkhos'u satrap tayin etti (Arrianos : III – 6).

Böylece Büyük İskender kısa bir sürede Hellespontos'tan Side'ye kadar bütün kıyı kesimini ele geçirerek, Pers donanmasının buralara sokulmasını ve yerleştirdiğı askeri birlikler aracılığı ile de Persler'in kıyı şehirlerinden yardım görmesini önlemiş oluyordu (Özsait, 1982 : 339).

Ardından Pisidia içinde kuzeye doğru yürüyüşüne devam etti. Agalassos kentini ele geçirdi. Daha sonra tıpkı Lykia ve Pamphilia'da olduğı gibi birçok şehri ve kaleyi ya savaşla ya da onların teslim olması ile ele geçirerek bir Phrygia şehri olan Kelainai'ye ulaştı (Umar, 1999 : 427). Persler'in Phrygia satrapı buradaydı ve komutasında 1.000 Kariyalı, 100 ücretli Yunanlı asker vardı. Büyük İskender'e elçiler göndererek, belirttiğı süre içinde kendisine yardımcı kuvvet gelmediğı takdirde şehri ona teslim etmeyi teklif etti. Büyük İskender güçlü bir kaleye sahip olan Kelainai'yi kuşatmaktansa, bu teklifi kabul etmeyi daha uygun buldu. 1.500 askerini kale önünde bıraktı ve generali Antigonos'u Phrygia Satraplığı'na atayarak Gordion'a doğru yola çıktı (Arrianos : I – 29).

M.Ö. 334 / 33 kışının sonuna doğru Gordion'a ulaştı ve burada konaklayarak kışın bitişini bekledi (Umar, 1999 : 428). M.Ö. 333 yılı ilkbaharında daha önce izin verdiğı Makedon askerler dönmüşler, yeni takviye kuvvetleri ile ücretli Yunanlı askerlerini de beraberlerinde getirmişlerdi. Büyük İskender'in ordusu Gordion'da toplanmıştı (Bosch, 1942 : 35).

Bir efsaneye göre, Phrygia'nın başkenti olan Gordion'un kurucusu Gordios'tur ve Phrygia Krallığı'nı kuran Midas tanrılar anası Kybele ile Gordios'un oğludur. Gordios şehrin hisarına bir araba yerleştirmiştir. Bu

arabanın oku çözülmez bir düğümle bağlıdır. Bu düğümü kim çözmeyi başarır, Asya krallığı onun olacaktır (Bayladı, 1996 : 155).

Arrianos, o zamanlar Phrygia halkı arasında dolaşan bu efsaneyi daha ayrıntılı bir şekilde kaydetmektedir (Arrianos : II – 3). Bu efsanenin çalışmamızı ilgilendiren kısmı ise, Büyük İskender'in Gordion'da konaklaması sırasında, bu efsanenin kahramanlarından birisi haline gelmesidir.

Büyük İskender Gordion'a vardığında bu arabayı ve arabanın boyunduruğundaki düğümlü kayışları görmek istedi. Bu kayışlar kızılcağacının iç kabuğundan yapılmıştı ve düğümün ne başı ne de sonu görünmekte idi. Bunu çözen kişi Asya'ya hakim olacaktı. Büyük İskender bunu çözemeyeceğini anladı. Etrafında toplanan halkın aleyhinde bir fikre kapılmasını istemediğinden kayışı kılıcı ile kesti ve düğümün artık çözülmüş olduğunu ilan etti (Arrianos : II – 3). Büyük İskender bu düğümü çözmesi sonucunda kişiliğinin efsaneyle birleşmesini sağlamıştır.

Halikarnasos'ta başarı sağlayamayan Memnon ise, eski savaş planını uygulamak için M.Ö. 334 / 33 kışı ve M.Ö. 333 yılı ilkbaharı boyunca Ege Denizi'nde faaliyette bulundu. Pers kralı III. Darius'un kendisine sağladığı geniş olanaklar sayesinde hazırladığı donanma ile savaşı Yunanistan'a kaydırmaya çalıştı. Bu amaçla önce Khilos Adası'nı ve Mytilene dışında Lesbos Adası'nın bütün şehirlerini ele geçirdi. Memnon'un denizlerdeki bu başarılarının haberi Gordion'a ulaşınca, Büyük İskender yeni bir donanma hazırlanması için Makedonya'ya emir gönderdi. Fakat bir süre sonra, Mytilene şehrinin kuşatması sırasında Memnon'un ölmesi ve onun yeteneğinde bir kişinin bulunmamış olması, Büyük İskender'i büyük bir tehlikeden kurtardı (Özsait, 1982 : 339, 340).

Büyük İskender M.Ö. 333 yılı ilkbaharının başında Gordion'dan ayrılarak Ankyra'ya doğru ilerledi. Ankyra'ya ulaştığında kendisinin yanına Papyllagonialı elçiler geldi. Bunlar Büyük İskender'e itaatlarını sundular,

ancak ülkelerine asker gönderilmemesini istediler. Büyük İskender bu teklifi kabul etti. Papylogonia'nın yönetimini daha önce Hellespontos Phrygiası Satraplığı'na atamış olduğu Kalas'a bıraktı. Ankyra'dan güneydoğuya yönelerek Kappadokia'ya doğru ilerledi. Halys Irmağı (Kızılırmak) boyunca ilerleyişi sırasında, ırmağın batı tarafındaki bütün halklara, doğu tarafındaki halklarında bazısına egemenliğini tanıttı. Kappadokia Satraplığı'na maiyetinden Sabiktas'ı tayin etti. Hiçbir direnişle karşılaşmadan Kilikia Geçidi'ne ulaştı. Burasını geçerek Persli Arsames'in kendisinin gelişinden önce bırakıp kaçtığı Kilikia'nın merkezi Tarsus'a girdi. Burada iken ağır bir hastalık geçirdi (Umar, 1999 : 429). Arrianos ve Plutarchos, Büyük İskender'in Tarsus'un içinden geçen Kydnos Nehri'nin (Tarsus Çayı) çok soğuk suyunda yıkanmasından veya aşırı yorgunluktan dolayı hastalandığını, kendisini Akarnialı hekim Philippos'un iyileştirdiğini kaydetmektedirler (Arrianos : II – 4), (Plutarchos : XXV).

Büyük İskender iyileşince yeniden yürüyüşe geçti. Daha önce ise, general Parmenion'u ordunun bir bölümüyle birlikte, öncülük etmesi ve Anadolu ile Suriye arasında o zamanlar sınır geçidi sayılan Beylan Geçidi'ni güvenlik altına alması için göndermişti (Umar, 1999 : 429). Kendiside daha önce idaresi altına aldığı Pamphilia sahilleri ile irtibatı temin etmek ve arkasını tamamen emniyete almak için dağlık bir alan olan Batı Kilikia'ya yöneldi (Bosch, 1942 : 36). Buradaki Kilikalılar'ın kimisini itaati altına aldı, kimisini sindirdi. Tekrar Tarsus'a döndü ve Suriye'ye doğru ilerlemeye başladı. Bu ilerleyiş iki koldan gerçekleşti (Umar, 1999 : 430). Süvari kuvvetleri Philatos komutasında Pyramos Nehri (Ceyhan Nehri) kıyısındaki Aleion Ovası'na yönelirken, kendisi yaya kuvvetler ile Magarsos'a ilerledi. Magarsos'u ele geçiren Büyük İskender buradaki Athena Tapınağı'nı ziyaret etti. Buradan Mallos'a geçerek, buradaki kargaşalığı bastırdı (Arrianos : II – 5). III. Darius'un kendisini karşılamak için büyük bir ordu ile harekete geçtiğini Mallos'ta iken haber aldı (Umar, 1999 : 430). III. Darius Beylan Geçidi'ne iki günlük mesafede olan Amanos Dağları'nın doğusundaki Sokhoi'de bulunmakta idi (Bosch, 1942 : 36). Memnon'un ölümünden sonra

bu dahi Yunanlı'nın planlarından vazgeçen III. Darius, Büyük İskender'e karada karşı koymak üzere Pers ordusunun sevk ve idaresini doğrudan doğruya kendisi ele almıştı (Mansel, 1988 : 439). Büyük İskender İssos şehri üzerinden kıyı kesimini izleyerek Beylan Geçidi'nden Suriye'ye inmek üzere iken, III. Darius'un ordusu ile Amanos Dağları'nın kuzeyinden Kilikia'ya girdiği haberini aldı. Bunun üzerine geriye dönerek geldiği yoldan kuzeye doğru yürüyüşe geçti. Bu sırada III. Darius İssos'u işgal etmiş, daha önce Büyük İskender'in geçmiş olduğu yolda ilerlemekte idi (Özsait, 1982 : 340).

İki ordu M.Ö. 333 yılının Ekim ayı sonu veya Kasım ayı başında (Arrianos : II – 11), İskenderun Körfezi'nin sahil ovasında bulunan İssos şehri civarındaki Pinaros Irmağı (Deliçay) kıyılarında (Erzen, 1952 : 60), ters cephelerle, yani III. Darius Anadolu'dan, Büyük İskender ise Suriye'den geliyormuş gibi karşı karşıya geldi (Mansel, 1988 : 440).

Arrianos ve Plutarchos, Pers ordusunun asker mevcudunu 600.000 asker olarak vermektedirler. Ancak her ikisi de Büyük İskender'in ordusunun asker mevcudu hususunda belirli bir rakam vermemektedir (Arrianos : II – 8), (Plutarchos : XXIV). Tarn (1964 : 367)'a göre ise, Pers ordusu Büyük İskender'in ordusundan sayıca üstündü. Ancak aralarında aşırı derecede bir dengesizlik mevcut değildi. Pers ordusunun asker mevcudu için verilen 600.000 asker rakamının doğru olmadığını belirten Tarn, 600.000 askere sahip olan bir ordunun, Amanos Dağları'nı bir gecede geçmesinin mümkün olamayacağını altını çizmektedir.

Büyük İskender Granikos Savaşı'nda olduğu gibi İssos Savaşı'nda da Çarpık Savaş Düzeni'ni uyguladı (Bkz. Harita 4). Kendisinin komuta ettiği sağdaki taarruz kanadı ile karşısında bulunan ücretli Yunanlı askerleri dağıttıktan sonra sola doğru kıvrılarak III. Darius'un bulunduğu merkeze saldırması ve Pers kralının vakitsiz telaşa kapılarak kaçmaya başlaması, generali Parmenion idaresindeki sol kanatta ise şiddetli süvari

 arpışmalarının kazanılması  zerine Pers ordusu büyük bir yenilgiye uğradı (Mansel, 1988 : 440).

Arrianos, bu savaşta Pers ordusundan 100.000 askerin öldüğünü kaydetmektedir. Bunların 10.000 den fazlası s varidir. Ancak Büyük İskender'in ordusunun asker kaybı hususunda belirli bir rakam vermemektedir (Arrianos : II - 11). Plutarchos ise, Pers ordusundan 110.000 askerinin öldüğünü kaydetmektedir. Ancak Arrianos gibi o da Büyük İskender'in ordusunun asker kaybı hususunda belirli bir rakam vermemektedir (Plutarchos : XXVII).

Büyük İskender savaş alanından kaçan III. Darius'u ve Pers kuvvetlerini ordusunun bir kısmı ile birlikte, hava kararınca kadar takip etti. III. Darius savaş alanından kendi savaş arabası ile kaçmıştı. Bu kaçış sırasında düz araziden geçtiği müddetçe arabasını kullandı. Fakat arazi yapısı bozulduğu zaman kalkanını, yayını ve kaftanını arabasında bırakarak atı ile kaçmaya devam etti. Havanın kararması sayesinde Büyük İskender'in eline düşmekten kurtuldu. Büyük İskender takibi bıraktı ve III. Darius'un savaş arabasında bıraktığı kalkanı, yayı ve kaftanı alarak karargahına geri döndü. III. Darius'un ordugahı daha ilk h cumda alınmış, Pers kralının annesi, karısı (ki aynı zamanda kız kardeşi idi), bir küçük oğlu ve iki kızı ele ge irilmışti. Büyük İskender III. Darius'un ailesine hiçbir kötü muamelede bulunmadı. Ertesi gün ölen askerlerini büyük bir merasimle gömdürttü (Arrianos : II - 11, 12). Ayrıca Pers ordusundan ölen askerleri de gömdürttü (Plutarchos : XXVIII). Savaşın meydana geldiği İssos şehri civarında kendi adını taşıyan bir şehir (Alexandreia – İskenderun) kurdu (Erzen, 1952 : 63). Maiyetinden Balakros'u Kilikia Satraplığı'na, Menon'u da Suriye Satraplığı'na atadıktan sonra güneye, yani Fenike'ye doğru ilerlemeye başladı.

Fenike'nin Marathos şehrinde bulunduğu sırada, III. Darius'un bir mektubu kendisine ulaştı. III. Darius Büyük İskender'e barış teklif etmekte,

elinde esir tuttuğu annesi, karısı ve çocuklarını serbest bırakmasını istemekte idi. Bu teklifi kabul etmeyen Büyük İskender, III. Darius'a cevaben gönderdiği mektuba şunları yazdı :

"Ecdadınız, bizim tarafımızdan hiçbir taarruza uğramadan, Makedonya ve Yunanistan'ın ötedeki kısımlarına saldırmış ve bize zararlar vermiştir. Fakat Yunanlılar'ın başkomutanı olan ben Asya'ya karşı düşmanlığa, evvela siz başladıktan sonra, öç almak için geçtim. Zira siz babama hakaret etmiş olan Perinthoslular'a yardım ettiniz. Okhos'ta (III. Artakserkses) bizim hakimiyetimiz altında bulunan Thrakia'ya askeri kuvvetler gönderdi. Babam, mektuplarınızda bütün Dünya'ya övündüğünüz gibi, tarafınızdan hazırlanan katillerin vuruşları altında can verdi. Bagoas'ın yardımı ile Arses'i öldürdün. Hiçbir hakka dayanmadan, Pers kanunlarına göre değil, onun aksine Pers halkını ezerek, onun tahtını ele geçirdin. Şahsımı ilgilendiren tarafa gelince, Yunanlılar'a hiç dostça olmayan mektuplar yollayarak onları benimle savaşımaya kışkırttın. Sen Spartalılar ile diğer bazı Yunanlılar'a el altından paralar gönderdin. Spartalılar bunları aldılar, fakat öteki bütün hükümetler bu paraları geri çevirdiler. Nihayet senin gönderdiğin adamlar dostlarıma para yedirdiler, benim Yunanlılar arasında kurabildiğim barışı yeniden bozmaya uğraştılar. Bu sebeple ben de, düşmanlığa başlamış olan, sana karşı savaşıma giriştim. Evvela senin ordu komutanlarını, satraplarını, şimdi de seni, olanca asker kuvvetinle savaşta yenmiş olduğumdan, tanrıların inayetiyle bu diyarın hakimi benim. Bu sebeple, senin saflarında dövüşmüş ve savaşta ölmeyerek benim yanıma sığınmış bulunanları korumak bana aittir. Onlar benim yanımda zorla durmuyorlar, bilakis benimle beraber isteye isteye savaşıma gidiyorlar. Ben artık bütün Asya'nın Hakimi olduğum için yanıma gelmek sana düşer. Eğer geldiğin taktirde fena muameleye uğrayacağından korkuyorsan, birkaç dostunu gerekli teminatı almak için gönder; fakat annen, karın ve çocuklarını, daha da ne istiyorsan onların hepsini, ancak geldiğin taktirde istirham et, sana hepsi verilecektir. Benden istirham edeceğin her şey, ne olursa olsun, yerine getirilecektir. İleri de bana elçi gönderdiğin taktirde Asya kralına gönderdiğini unutma. Bir arzun varsa bunu, sanki benimle aynı seviyede imişsin gibi yazma ; senin olan her şeyin sahibi olan bana dileklerini

arz et. Eğer böyle yapmazsan seni bana hakaret etmiş sayarak gereken karşılıklara girişirim. Eğer benim kral olarak hakimliğimi kabul etmiyorsan dayan. Hükümdarlık için benimle tekrar bir savaşı göze al ve kaçma. Nasıl ki bende nerede olursan ol sana karşı yürüyeceğim." (Arrianos : II, 12 - 14).

Bu mektuptan anlaşılabacağı üzere, eski Batı dünyasını temsil eden Panhellen mücadelesinin komutanı Büyük İskender'in, eski Doğu dünyasını temsil eden Pers kralı III. Darius'a karşı İssos Savaşı'nda kazanmış olduğu zafer, kendisinin üzerinde derin bir tesir bırakmıştır. Makedonya'dan ordusu ile ayrıldığında kendisini sadece Panhellen mücadelesinin bir komutanı olarak görmekte iken, artık buna bir de Asya'nın Hakimi ünvanı eklenmiştir (Memiş, 1993 : 62, 63).

Böylece Granikos zaferinden itibaren izlemiş olduğu siyaset kendi şahsında netlik kazanmış oluyordu. Yani, Granikos'tan İssos'a değin geçen süre zarfında kendisini Pers kralının makamında görerek hareket eden Büyük İskender, artık o makamın bizzat tek sahibi olmakta idi ve bu makamın eski sahibi olarak gördüğu III. Darius'u kendisinden aşağıda görerek, kendi hakimiyetini tanıması için ayağına davet etmekte idi.

Burada iki önemli husus üzerinde önemle durmamız gerekir. Bunların ilki, Büyük İskender bu makama ulaşacağını en baştan itibaren düşünmüş ve planlamış mı idi ? İkincisi ise, yoksa askeri başarılarının akışı neticesinde kendisini bu makamda mı bulmuş idi ? Kuşkusuz bunların her ikisi de tartışmaya açık hususlardır. Kanaatimizce bu iki husus iç içe geçmiştir ki birini diğlerinden üstün kılmak oldukça zordur. Büyük İskender'in son derece tutkulu kişiliği daha yetişme döneminde iken böyle bir makamı düşlemiş olabilir. Bunun yanı sıra Anadolu'da Granikos ve İssos başta olmak üzere elde ettiği askeri zaferler neticesinde, kendisini böyle bir makamda bulmuş da olabilir. Ancak açık bir şekilde görülebilen bir husus vardır ki o da Büyük İskender'in fikir ve ideallerinin İssos zaferi sonrası bir değişim kaydetmiş olduğudur. Artık o, sadece Yunanlılar'ı temsilen öç seferine çıkan bir

komutan değil, aynı zamanda kendisini Asya'nın Hakimi olarak gören bir fatihtir. İssos zaferi sonrası Büyük İskender'in fikir ve ideallerinin uğradığı bu değişim, Asya'nın içlerine doğru ilerlediği süre zarfında giderek hız kazanmıştır.

İssos zaferi ile birlikte Anadolu'nun fethi tamamlanmış oldu. Büyük İskender'in bundan sonraki hedefi, savaş planı uyarınca Suriye'nin fethedilmesi idi.

II. 3. Suriye'nin Fethi

Büyük İskender İssos zaferi sonrası Fenike'ye doğru ilerlemeye geçtiği sırada general Parmenion'u Damoskas'a göndermişti. III. Darius ve Pers asilzadeleri şahsi hazinelerini daha önceleri adet olduğu gibi İssos'ta savaş alanına getirmeyerek Damaskos'a göndermişler ve Parmenion'da bu hazineleri ele geçirmekle görevlendirilmişti (Arrianos : II – 11, 13). Parmenion'un bu hazineleri ele geçirmesiyle birlikte, Büyük İskender'in o ana kadar çekmekte olduğu para sıkıntısı sona erdi.

Pers donanmasına gemi ve mürettebat temin eden yerler Fenike'nin ticaret şehirleriydi. Büyük İskender'in bu şehirlere yaklaştığı haber alınmıştı. Bunun üzerine Arados, Byblos ve Sidon başta olmak üzere birçok şehir kendiliğinden teslim oldu. Yalnız zengin bir ticaret şehri olan Tyros ele geçirilmesi oldukça zor, savunması güçlü kalesine güvenerek teslim olmadı. Ayrıca Tyros şehri halkı Büyük İskender ile III. Darius arasındaki mücadelede tarafsız kalmanın daha mantıklı olduğunu düşünmekteydi. Böylece yedi ay devam edecek olan Tyros kuşatması M.Ö. 332 yılının Ocak ayında başladı (Bkz. Harita 4).

Tyros günümüzde güney kısmı deniz altında kalan, sahile yakın bir ada üzerinde bulunmaktaydı. Biri kuzeyde ve diğeri güneyde olan şehrin her iki limanın da pek çok Tyros gemisi mevcuttu (Bosch, 1942 : 46). Büyük İskender ilk önce ada ile kara arasında kalan denizi doldurarak, adayı karaya bağlamaya ve elde edilen mendirek üzerinden de kuşatma silahlarını surlara sevk etmeye çalıştı. Fakat Tyroslular kaleden dışarı çıkarak mendireği tahrip ettiler ve bu teşebbüsü sonuçsuz bıraktılar. Bunun üzerine Büyük İskender'in ordusu daha geniş olan yeni bir mendirek yapımına başladı. Bunun yapımı devam ederken, Büyük İskender deniz desteği temin etmek maksadıyla Sidon'a gitti. Çünkü Tyros'un denizdeki hakimiyeti devam ettiği müddetçe kuşatmanın sonuçsuz kalacağını anlamıştı. Sidon'da toplam 221 gemiden oluşan bir donanma kurdu. Bu donanmanın 120 gemisi Kıbrıs, 80 gemisi

Fenike, 10 gemisi Rodos, 10 gemisi Lykia ve 1 gemisi de Makedonya orijinli idi. III. Darius'un İssos'ta ki mağlubiyetini ve bütün Fenike'nin Büyük İskender'in eline geçtiğini öğrenen Kıbrıs prensleri bu donanmaya destek verdiler. Büyük İskender donanması ile Sidon'dan Tyros'a doğru denize açıldı. Donanma desteği sayesinde Tyros'un denizden tamamen abluka altına alınması mümkün oldu. Bu arada yeni mendireğin yapımı tamamlanmıştı. Mendirek ve gemiler vasıtasıyla kuşatma silahları adaya yanaştırıldı. Tyroslular'ın ablukayı yarmak için gemileri ile yaptıkları çıkış hareketi başarısızlığa uğradı ve bunun sonucunda adanın her iki limanı Büyük İskender'in donanması tarafından ele geçirildi. Gemilerdeki mancınıklar vasıtası ile Tyros şehrinin kale surları yarıldı. Büyük İskender'in ordusu bu açılan yerlere hücum ederek şehre girdi. Böylece M.Ö. 332 yılının Temmuz ayı ortası ile Ağustos ayı ortası arasında kalan bir zamanda Tyros düşmüş oldu. Kuşatmanın uzun sürmesinin getirdiği kızgınlıkla Tyroslular'ın büyük bir kısmı öldürüldü. Sağ olarak ele geçenlerde esir olarak satıldılar. Büyük İskender bir tek Tyros kralı Azemiklos ile şehrin ileri gelenlerini affetti. Donanmasının da denizden iştirak ettiği ordusuna tam donanımlı bir geçit resmi yaptırdı. Tanrı Herakles'e kurban sunarak, spor müsabakaları tertip ettirdi (Arrianos : II, 18 - 23).

Arrianos (II - 24)'a göre, Tyros kuşatması sırasında Büyük İskender'in ordusunun kaybı 400 asker olmuştur. Tyros şehri halkından 8.000 kişi öldürülmüş ve 30.000 kişide esir olarak satılmıştır. Plutarchos ise, her iki tarafın kaybı hususunda belirli bir rakam vermemektedir.

Tyros'un ele geçirilmesi sonucunda, Pers İmparatorluğu'nun Akdeniz ile olan bağlantısı tamamen kopmuş oldu. Bu aynı zamanda Persler'in siyasi nüfuzlarını artık Yunanistan'da kullanamayacakları anlamına da gelmekteydi (Bosch, 1942 : 47, 48).

Tyros'un ele geçirilmesinin ardından Büyük İskender Gaza şehrine yöneldi. Gaza şehri Fenike'den Mısır'a giden yol üzerinde bulunan en son

yerleşim merkezi idi. Gaza'dan sonra çöl başlıyordu (Arrianos : II – 26). Büyük İskender Gaza şehrinde şiddetli bir mukavemet ile karşılaştı. Kuşatma iki ay devam etti. Tyros'tan getirtilen kuşatma silahları sayesinde şehir alınabildi (Bosch, 1942 : 43).

Tyros ve Gaza şehirlerinin ele geçirilmesi ile Suriye'nin fethi tamamlanmış oldu. Ardından Büyük İskender Kudüs'e yöneldi. Büyük İskender'e karşı direnen şehirlerin akıbetini işiten Yahudiler, hiçbir mukavemet göstermeksizin Kudüs'ü Büyük İskender'e teslim ettiler (Günaltay, 1948 : 250).

Böylece Büyük İskender Makedonya'dan Anadolu'ya ayak bastığı andan itibaren uygulamaya koyduğu savaş planının son aşamasına gelmiş oldu. Şimdiki hedefi Mısır'ın ele geçirilmesi idi. Tyros'un ele geçirilmesine kadar hakimiyeti altına almış olduğu bölgelerin gerek siyasi, gerekse askeri açıdan emniyeti için Mısır'ın alınması zorunlu idi (Bosch, 1942 : 49). M.Ö. 332 yılının Ekim ayının sonlarına doğru Mısır'a doğru ilerlemeye başladı (Tarn, 1964 : 376).

Tyros kuşatması devam ettiği sırada III. Darius, Büyük İskender'e bir elçi heyeti göndererek ikinci kez barış teklif etmiştir. III. Darius bu defa ilkinden çok daha fazla şeyler teklif etmekte idi. Euphrates Nehri'nin (Fırat Nehri) batısındaki bütün memleketler Büyük İskender'in olacaktı. Ailesinin kendisine iadesi karşılığında 10.000 talent (yaklaşık 47.000.000 altın Türk lirası) fidye verecekti. Ayrıca kızlarından birisini Büyük İskender ile evlendirecekti (Bosch, 1942 : 48). Bu teklif Büyük İskender'in başkanlığında toplanan Ordu Meclisi'nde görüşülmüş ve reddedilmesi kararı alınmıştır. Bu görüşme sırasında general Parmenion Büyük İskender'e, "ben İskender olsa idim, bu teklifi kabul ederdim" demiştir. Bunun üzerine Büyük İskender generaline şu karşılığı vermiştir : "şayet ben de Parmenion olsaydım!" (Arrianos : II – 25).

III. Darius kendisine Pers İmparatorluğu topraklarının yarısını teklif etmekte idi. Büyük İskender'in generallerine göre bu teklifi kabul etmek ve erişilmesi mümkün olan şeylerle yetinmek, yapılacak en makul hareketti. Fakat Büyük İskender'in tutkulu kişiliği değil Pers İmparatorluğu'nun yarısı ile tamamı ile bile tatmin olacak yapıda değildi (Bosch, 1942 : 48).

III. Darius'un bu barış teklifi Büyük İskender'e ulaştığı sırada Pers kralının karısı Stateria ölmüştür. Büyük İskender Pers melikesinin cenazesini büyük bir merasimle kaldırtmıştır (Plutarchos : XLI). Büyük İskender ile bir barış antlaşması yapmak suretiyle imparatorluğunun kalan kısmını kurtaramayacağını anlayan III. Darius ise, bu fikrinden vazgeçerek savaş hazırlıklarına başlamıştır (Arrianos : II – 25).

II. 4. Mısır'ın Fethi

Mısır'ın ele geçirilmesi Büyük İskender için çok önemliydi. Burasının ele geçirilmesi ile birlikte, Persler Akdeniz'de ki son deniz üslerini de kaybetmiş olacaktı. Uzun zamandan beri Pers egemenliği altında bulunan Mısır hiçbir mukavemet göstermeksizin Büyük İskender'e teslim oldu (M.Ö. 332) (Mansel, 1988 : 443). Pers İmparatorluğu'nun Mısır satrapı Mazakes İssos'ta ki savaşın sonucunu ve bütün Suriye'nin Büyük İskender'in eline geçtiğini öğrenmişti. Emri altında Büyük İskender'e karşı koyabileceği Pers kuvvetleri de bulunmamaktaydı. Bu nedenle Büyük İskender'i dostane bir şekilde karşıladı (Arrianos : III – 1). Mısır'ın merkezi Memphis'i hazineleri ile birlikte Büyük İskender'e teslim etti. Persler Mısır halkı üzerinde özellikle din alanında büyük bir baskı kurmuşlar, onların tapınaklarını yağmalayarak, Mısır tanrıları ile alay etmişlerdi. Büyük İskender ise tam tersi şekilde hareket etti. Mısır halkına din alanında büyük bir tolerans gösterdi. Bu nedenle Mısır halkı kendisini Mısır'ın meşru kralı olarak gördü (Bosch, 1942 : 49) ve onu, kendileri adına Persler'den öğ alan bir Firavun olarak kabul etti (Tarn, 1964 : 377). Büyük İskender Memphis'te tanrı Apis başta olmak üzere Mısır tanrılarına kurbanlar sundu. Ayrıca Yunan tarzında spor ve güzel sanatlar müsabakaları tertip ettirdi. Bunun için Yunanistan'dan sporcular ve sanatçılar getirtti.

Bütün bunların ardından Büyük İskender ordusunun bir kısmını yanına alarak Memphis'ten ayrıldı. Nil Nehri üzerinden Akdeniz'e doğru ilerledi. Mareotis Gölü'nü geçti (Arrianos : III – 1). Bu göl ile Pharos Adası arasında, Nil Nehri'nin ağızlarına yığıldığı çamurdan etkilenmeyecek bir yerde kendi adını taşıyan yeni bir şehir kurmaya karar verdi (M.Ö. 332 / 31 kışı) (Mansel, 1988 : 443). Büyük İskender Alexandreia (İskenderiye) (Bkz. Harita 5) adını verdiği bu şehrin planlarını kendisi düzenledi. Yunan tanrıları ve Mısır'ın Ay tanrıçası İsis adına şehirde yapılacak tapınakların sayısını, pazar yerinin nerede kurulacağını ve şehir için yapılacak kale duvarının genişliğini belirledi (Arrianos : III – 1). Planı Hippodamos

sistemine göre çizilen ve bir Yunan Polis'i şeklinde teşkilatlandırılan bu şehir elverişli coğrafi konumundan ötürü kısa zamanda büyük bir gelişim geçirerek, Yunan kültürünün Mısır'a girmesinde başlıca rolü oynamıştır (Mansel, 1988 : 443). İskenderiye şehri Hellenistik Dönem'de kavimlerin, dinlerin ve felsefelerin bulunduğu bir yer olduğu gibi, ilmi araştırmalarında merkezi olmuştur. Burada Eskiçağ'da ilk defa olarak üniversite diyebileceğimiz büyük bir kurum (Museum) kurulmuştur. Bu kurumda çeşitli ilimler üzerinde dersler verildiği gibi, o zamanın en büyük kütüphanesi meydana getirilmiştir. Eskiçağ hakkında bilgilerimizin çoğu bu kütüphaneden başka yerlere geçen veya ilmi ve hür düşünüşün gerilediği zamanların tahribatından kurtulabilen eserlerden gelmektedir (Berkes, 1946 : 635).

Büyük İskender İskenderiye'de ki faaliyetlerinden sonra, emrindeki küçük bir askeri kuvvetle birlikte batıya doğru ilerlemeye başladı. Bir süre sahil yolunu takip etti. Ardından güneye, Libya Çölü'ne doğru yöneldi. On iki gün süren tehlikeli bir yolculuktan sonra çöl ortasındaki Siva Vahası'nda bulunan Amon Tapınağı'na ulaştı. Burası Mısır tanrılarında Amon adına yapılmış bir kehanet merkezi idi. Bu tapınağın ziyaret edilmesi Büyük İskender için oldukça önemli idi. Çünkü Mısır tanrısı Amon, Yunan tanrısı Zeus ile bir tutulmakta idi ve Amon Tapınağı'na bakan rahiplerin verdikleri kehanetler Yunanlılar nezdinde meşhur ve muteberdi. Büyük İskender tapınak avlusuna girdiği zaman baş rahip kendisini, tanrı Amon'un oğlu (Firavun) hitabı ile selamladı ve onu tapınağın kutsal makamına götürdü. Bu sırada maiyeti içeri girmeyerek dışarıda bekledi. Büyük İskender dışarı çıktığı zaman ise, kendisine içeride söylenen kehaneti açıklamadı. Sadece kendisinin arzu ettiği şeyleri işittiğini söylemekle yetindi (Bosch, 1942 : 50).

Büyük İskender baş rahipten aldığı kehaneti bir sır olarak bütün ömrü boyunca saklamış ve bundan hiç kimseye bahsetmemiştir. Fakat baş rahibin kendisini tapınak avlusunda ve adamlarının yanında, Mısır adetlerine uygun olarak, tanrı Amon'un oğlu hitabı ile selamlaması bir taraftan kendisinin bir

tanrı olduğuna inanç getirmesine ve kendisine ya da babası II. Filip'e resmen tapınılmasını istemeksizin bu inancı hayatının sonuna kadar korumasına, diğer taraftan etrafındakilerin ve hatta bütün ordusunun bu inancı kendisiyle paylaşmasına yol açmıştır. Bu olayın Yunanlılar üzerinde de derin bir etki bıraktığını Miletos yöresinde Didima'da bulunan tapınak kahininin, uzun bir suskunluk devresinin ardından, konuşarak Büyük İskender'i tanrı Zeus'un oğlu olarak selamlaması göstermektedir (Mansel, 1988 : 445).

Büyük İskender Amon Tapınağı'nı ziyaret ettikten sonra Memphis'e geri döndü. Burada Yunanistan'dan Korinthos Birliği'ni temsilen gelen elçi heyetlerini kabul etti. Bunlar İssos zaferini tebrik etmek amacıyla gelmişlerdi. Aynı zamanda Büyük İskender'in ihtiyaç duyduğu yeni askeri birlikleri de yanlarında getirmişlerdi. Büyük İskender Mısır'da ele geçirilen askeri açıdan önemli yerlerin, daimi kuvvetler tarafından emniyet altında bulundurulmasını zorunlu görmekteydi. Bu nedenle buralara askeri birlikler yerleştirdi. Mısır sahillerinin emniyeti içinde donanmasının bir kısmını Mısır'da bıraktı (Bosch, 1942 : 50, 51). Mısır'da bıraktığı askeri birliklerin başına komutanları Peukestas ve Balakros'u atadı. Donanmanın başına da amirali Polemon'u geçirdi (Jouguet, 1978 : 84).

Büyük İskender Mısır'ın Pers egemenliğinden önceki geleneksel idari yapısını iyi bilmekteydi. Bu yapının yeniden tesis edilmesinin önemini anlamıştı (Arrianos : III – 5). Bu nedenle Persler'in egemenliği dönemindeki satraplık kurumunu kaldırarak, Aşağı Mısır ve Yukarı Mısır bölgelerine Mısırlı iki vali atadı (Tarn, 1964 : 378). Homarkh ünvanını taşıyan Petisis ve Dolaaspis isimli Mısırlı valilerin, eskiden beri mevcut olan kanunlarla Mısır'ı idare etmelerine izin verdi. Bunun yanı sıra maiyetinden Apollonious'u Mısır'ın Libya ile sınır olan kısmına, Kleomenes'i de Heroonpolis civarına vali olarak tayin etti. Bunların bir görevi de Homarkhlar'dan alınacak vergilerin tahsil edilmesi idi (Arrianos : III – 5).

Böylece Büyük İskender gerek askeri, gerekse siyasi anlamda Mısır'ın örgütlenmesini tamamlamış oldu. Artık Mısır tamamen kendisinin hakimiyeti altına girmişti. Bu aynı zamanda, Anadolu'ya ilk ayak bastığı andan itibaren uygulamaya koyduğu savaş planının başarıya ulaşmış olduğunu da ifade etmekte idi. Pers İmparatorluğu'nun Ege Denizi'nde ve Akdeniz'de bulunan deniz üsleri birer birer kendisinin eline geçmişti. Artık Pers İmparatorluğu'nun iç kısımlarına güven içinde girebilirdi.

Büyük İskender'in Mısır'da bulunduğu süre zarfında takip ettiği siyaset üzerinde önemle durmak gerekir. Nom adı verilen valiler, eski Mısır tarihi boyunca monarşik yönetimin idari örgütlenmesinde söz sahibi olmuşlardır (İnan, 1987 : 172). Bu nedenle Büyük İskender'in Pers egemenliği dönemindeki satraplık kurumunu kaldırarak, bunun yerine geleneksel Mısır monarşi idaresine uygun düşen tarzda yerli iki vali ataması ve bunların Mısır'ı eski kanunları ile idare etmelerine izin vermesi önemlidir. Böylece Mısır halkı hiçte yabancısı olmadığı bir idari yapıya yeniden kavuşmuştur. Gerçi Büyük İskender'in takip ettiği bu siyaset yeni değildir. Zira Anadolu'da ele geçirdiği Pers idaresindeki şehirlerin kendilerini eski kanunları ile idare etmelerine müsaade etmiştir. Ancak Mısır'da satraplık kurumunu tamamen kaldırırken, Anadolu şehirlerinin bağlı bulundukları satraplıkları muhafaza etmiştir. Anadolu'da ki satraplıklar ve şehirler, Mısır Devleti kadar eski ve köklü bir idari geleneğe sahip değillerdi. Büyük İskender bunun farkına vararak Mısır'da Anadolu'ya kıyasla farklı bir idari örgütlenmeye gitmiş olabilir.

II. 5. İran ve Orta Asya Ülkeleri'nin Fethi

Büyük İskender M.Ö. 331 yılı ilkbaharında Mısır'dan ayrılarak Tyros'a doğru ilerledi. Tyros'a ulaştığı zaman donanmasının kalan kısmını Yunanistan'a gönderdi. Persler'in deniz üsleri ele geçtiği için artık donanmasının Akdeniz'de bulunmasının pek اهممىyeti kalmamıştı. Ancak Yunanistan'da kendisine karşı çıkabilecek bir isyan için tedbir alması gerekiyordu. Donanmasının kalan kısmının Makedonya'da ki generali Antipatros'un emrinde bulunması daha mantıklı idi (Bosch, 1942 : 51).

Pers kralı III. Darius'a karşı artık kesin sonuç alacağı bir savaşa girmeye hazırды. Suriye üzerinden Mezopotamya'ya doğru ilerledi (Mansel, 1988 : 445). Temmuz ayında Euphrates Nehri'ne ulaşarak, Thapsakos mevkiinde nehri geçti. Ordusunu Mezopotamya Ovası'nın sıcağından ve susuzluğundan korumak için buradan itibaren ilerleyiş yönünü kuzeye çevirdi ve dağların etekleri boyunca yoluna devam etti. 20 Eylülde Tigris Nehri'ne (Dicle Nehri) ulaştı. Nehri geçerek Gaugamela'ya doğru yürüyüşüne devam etti. (Bosch, 1942 : 52).

III. Darius Arbela şehri yakınlarında bulunan Bumelos Nehri (Gazir Nehri) kenarındaki Gaugamela'da, her yanı düz bir alanda ordusunu bir araya toplamıştı. III. Darius'un ordusu Persler ve Medler hariç imparatorluğun değişik kesimlerinden toplanan milletlerden meydana gelmişti. Bu milletler şunlardı : Baktrialılar, Sogdianalılar, Arakhosialılar, Arialılar, Parthlar, Hyrkanialılar, Topirialılar, Kadusialılar, Albanlar, Sakasenler, Oksialılar, Susianalılar, Armenler, Sitakeneliler, Hintliler, Dağ Hintlileri, Babylonialılar, Suriyeliler, Mezopotamyalılar, Kappadokialılar ve Karialılar. Ayrıca Pers İmparatorluğu'nun müttefiki olan İskitler, Mauakes komutasında bir miktar süvari kuvveti göndermişlerdi. Pers ordusunda Hindistan'dan gelen 15 adet savaş fili ve 200 adet yanları oraklı savaş arabası mevcuttu (Arrianos : III – 8). III. Darius bu savaş arabalarına çok güvenmekteydi. Büyük İskender ile daha önceki karşılaşması olan Issos Savaşı'nda bunları

kullanamamıştı. Çünkü bunların kullanılabilmesi için açık ve ovalık bir araziye ihtiyaç vardı. Bu savaş arabalarının tekerleklerinin yanlarında büyük oraklar ve araba oklarının uçlarında da birer mızrak bulunmakta idi. III. Darius bu arabaların birbirlerine bitişik bir vaziyette hücumla geçeceklerini ve Büyük İskender'in ordusundaki Falanks'ı doğrayıp, dökeceklerini düşünmekteydi.

Büyük İskender'in keşif birlikleri, Eylül ayının 24 üncü günü, Pers ordusuna yaklaşılmış olduğunu haber verdiler. Büyük İskender Pers ordusu hakkında bilgi toplayabilmek için ordusuna dört gün istirahat verdi. Kendisi bizzat keşif koluna çıktı. Eylül ayının 28 inci akşamı ileri harekate başladı. Pers ordusunun kendi ordusunun önünde 5 kilometre mesafede ve savaş düzeninde bulunduğunu görünce, ordusunu savaş için ileri yürüyüşe geçirdi. Eylül ayının 29 uncu günü ordugah kurarak, Ordu Meclisi'ni topladı. Ardından son bir kez daha keşfe çıktı. İki ordu 30 Eylül M.Ö. 331 de Gaugamela'da karşı karşıya geldi (Bosch, 1942 : 52, 53).

Arrianos, Pers ordusunun asker mevcudunu 1.000.000 yaya asker, 40.000 süvari olmak üzere toplam 1.040.000 asker, Büyük İskender'in ordusunun asker mevcudunu ise, 40.000 yaya asker, 7.000 süvari olmak üzere toplam 47.000 asker olarak vermektedir (Arrianos : III – 8). Plutarchos ise, her iki ordunun asker mevcudu hususunda belirli bir rakam vermemektedir.

Büyük İskender'in Makedonya'dan Anadolu'ya geçirdiği ordusunun asker mevcudu 35.000 asker idi (Arrianos : I – 11). Arrianos, Gaugamela Savaşı'nda Pers ordusuna karşı savaşan Büyük İskender'in ordusunun asker mevcudunu 47.000 asker olarak vermektedir. Buradan şöyle bir sonuca ulaşmak mümkündür ki Büyük İskender'in ordusu Gaugamela Savaşı'na kadar geçen süre zarfında, sadece 12.000 askerlik bir artış göstermiştir. Büyük İskender Anadolu, Suriye ve Mısır'da ele geçirdiği pek çok yerde emniyet açısından kuvvetler bırakmıştır. Bunun yanı sıra Gaugamela Savaşı'na kadar geçen süre zarfında, gerek Makedonya'dan takviye

kuvvetler alındığını, gerekse ücretli askerler tutulduğunu göz ardı etmemek gerekir. Sonuç olarak, Arrianos'un Gaugamela Savaşı'nda Büyük İskender'in ordusunun asker mevcudu hususunda vermiş olduğu rakam pek tutarlı gözükme bile, bu konuda kesin bir yargıya ulaşmak mümkün görünmemektedir. Ancak Arrianos'un Gaugamela Savaşı'nda her iki ordunun asker mevcudu hususunda verdiği rakamlardan kesin bir yargıya ulaşmak mümkündür ki bu da Pers ordusunun, Büyük İskender'in ordusundan sayıca çok üstün olduğudur.

Büyük İskender Gaugamela Savaşı'nda da tıpkı Granikos ve Issos savaşlarında olduğu gibi Çarpık Savaş Düzeni'ni uyguladı (Bkz. Harita 4) (Mansel, 1988 : 445). Kendisinin komutasında olan sağ kanattaki süvariler Pers ordusunun merkezine saldırdı. III. Darius oraklı savaş arabaları ile Büyük İskender'in ordusunu cepheden yarmaya çalıştı. Ancak bu arabaları kullanan askerlerin ve arabaları çeken atların keskin nişancılar tarafından vurulmaları bu girişimi sonuçsuz bıraktı. Büyük İskender Pers ordusunun merkezine girmeyi başarınca, III. Darius kaçmaya başladı. Büyük İskender kaçan Pers kuvvetlerini takibe geçti. Ancak ordusunun sol kanadına komuta eden general Parmenion'un zor duruma düştüğünü haber alınca takibi bırakarak, savaş alanına geri döndü. Bunun neticesinde savaş alanında kalan Pers kuvvetleri iki taraftan sıkıştırıldı. Bu durum savaşın sonu oldu. Gaugamela Savaşı'nı kazanan taraf Büyük İskender'in ordusu oldu (Bosch, 1942 : 54 – 57).

Büyük İskender ordusunun bir kısmı ile birlikte savaş alanından kaçan III. Darius'u ve Pers kuvvetlerini takip etti. Bu takip neticesinde Arbela şehrine ulaştı. III. Darius'un savaş öncesi burada bıraktığı hazinelerini ele geçirdi. Tıpkı Issos Savaşı sonrası olduğu gibi, Pers kralının yayını ve kalkanını ele geçirmesine karşın, kendisini ele geçirmeyi başaramadı. III. Darius Büyük İskender'in savaş sonrası Babil ve Sus'a ilerleyeceğini düşünerek, Armenia Dağları'nı takiple Media'ya doğru kaçmayı başarmıştı. Büyük İskender'in ordusunun Media'ya giden yollardan geçmesinin zor olacağını düşünmüştü.

Bütün bunlar olurken, savaş alanında kalan general Parmenion ise, Pers kralının ordusuna ait sağ kalan savaş fillerini ve sağlam kalan savaş arabalarını ele geçirmişti (Arrianos : III – 15, 16).

Arrianos, bu savaşta Pers ordusundan 300.000 askerin, Büyük İskender'in ordusunun da 100 askerin öldüğünü kaydetmektedir (Arrianos : III – 15). Plutarchos ise, her iki tarafın asker kaybı hususunda belirli bir rakam vermemektedir.

Arrianos'un her iki tarafın asker mevcudu ve kaybı hususunda, bu savaşa ait vermiş olduğu rakamlarda büyük bir dengesizlik mevcuttur. Bu nedenle bu rakamların doğru olabileceğini düşünmek mantık açısından mümkün görünmemektedir. Zaten Arrianos'un Granikos ve Issos savaşlarında her iki tarafın kaybı hususunda vermiş olduğu rakamlarda da büyük bir dengesizlik olduğu görülmektedir. Bu durum, Arrianos'un Büyük İskender'in askeri başarılarını yüceltmek istemiş olmasından kaynaklanmış olabilir.

Büyük İskender'in Arbela'dan sonraki hedefi Babil şehri oldu. Babil satrapı Mazaios kendisine karşı hiçbir direniş göstermeden şehri teslim etti. Büyük İskender Mazaios'un yerine yeni bir satrap atamayarak, onu görevinde bıraktı. Maiyetinden Apollodoros'u Babil şehrinde bırakılacak askeri birliğe komutan tayin etti. Yine maiyetinden Asklepiodoros'u Babil şehrinde alınacak vergileri toplamakla görevlendirdi. Anadolu'da iken Sardeis şehrini kendisine teslim ederek ordusuna katılan Mithrines'i de Armenia'ya satrap atadı. Pers kralı I. Kserkses'in daha önce Babil'de tahrip etmiş olduğu Babil Güneş tanrısı Bel adına yapılmış olan Belus Tapınağı'nın yeniden yapılması için emir vererek, bu tanrıya kurban sundu (Arrianos : III – 16). Persler tarafından ortadan kaldırılan Babil Devleti'ni yeniden ihya ederek, bir merasim ile Babil krallık tahtına çıktı (Bosch, 1942 : 57). Büyük İskender'in bundan sonraki hedefi Sus şehri idi.

Büyük İskender Babil'den hareketinden yirmi gün sonra Sus'a ulaştı. Sus'ta tıpkı Babil şehri gibi hiçbir mukavemet göstermeden teslim oldu. Büyük İskender şehri teslim eden Persli satrap Abulites'i görevinde bıraktı. Sus şehrinde bırakacağı askeri birliğe maiyetinden Arkhelaos'u komutan atadı. Pers kralı I. Kserkses'in Yunanistan'a düzenlediği sefer sırasında Atina'dan yağmaladığı birçok değerli eşyayı Sus'ta ele geçirdi. Aynı zamanda Pers İmparatorluğu'nun krallık hazinelerinin büyük bir kısmı bu şehirde ele geçti. Zira Pers kralları kış ve ilkbahar mevsimlerinde Sus'ta ikamet etmekte idiler ve hazinelerinin büyük bir kısmı bu şehirde bulunmaktaydı. Büyük İskender I. Kserkses'in Atina'dan ele geçirdiği değerli eşyaları Atina'ya geri gönderdi. Ayrıca Makedonya'da bulunan generali Antipatros'a, Spartalıları karşı kullanması için bir miktar para göndermeyi de ihmal etmedi. Kendisi Sus'ta bulunduğu sırada Makedonya'dan gelen takviye kuvvetleri de ordusu ile birleşti (Arrianos : III – 16).

Persler imparatorluğun ilk yıllarında Persepolis'i, daha sonraları da Sus'u başkent olarak kullanmışlardır. II. Kyros döneminde başkent Pasargad şehrine taşınmıştır. İlerleyen yıllarda Ekbatana başkent olarak kullanılmıştır (Öztuna, 1963 : 41).

Büyük İskender bu başkentlerden Sus'u ele geçirdikten sonra Akhaimenid Hanedanı'nın merkezi olan Persepolis şehrine yöneldi (Bosch, 1942 : 58). Persepolis'te Persli satrap Ariobarzanes'in idare ettiği bir mukavemet ile karşılaştı. Ancak bu mukavemet kolay bir şekilde kırıldı. Persli satrap dağlara kaçarak canını kurtarabildi. Büyük İskender Pers kralı I. Kserkses'in Atina'da tahrip etmiş olduğu tapınaklara ve diğer yerlere karşılık olmak üzere, Persepolis Sarayları'nı (Bkz. Resim 14, 15) ateşe verirdi. General Parmenion buna karşı çıktı ise de onu dinlemedi. Parmenion'a göre, bu davranış Asya'nın Hakimi ünvanı ile hareket eden Büyük İskender'in Doğu'da izlediği siyasete zarar verebilirdi. Zira Parmenion gelip geçici, istilacı zihniyetlerin bu tarzda hareket ettiklerini düşünmekteydi. Persepolis'ten sonra diğer bir Pers başkenti olan Pasargad'ta Büyük

İskender'in eline geçti. Pers kralı I. Kyros'a ait olan hazineler Pasargad'ta bulunmakta idi. Büyük İskender bu hazinelere el koydu. Persis Satraplığı'na maiyetinden Phrasaortes'i atadı (Arrianos : III – 18).

Bazı tarihçiler, Büyük İskender'in Persepolis Sarayları'nı ateşe verdirmesini barbarca bir davranış olarak nitelendirmişlerdir. Ancak bu davranışın Büyük İskender için ifade ettiği anlam çok farklı idi. Ona göre bu, Akhaimenid Hanedanı'nın hakimiyetinin sona erdiğini ve yeni bir Büyük Asya İmparatorluğu'nun kurulduğunu Pers İmparatorluğu'nun içindeki milletlere ilan eden sembolik bir hareketti. Aynı zamanda Yunanlılar'a, Panhellen milli mücadelesinin son bulduğunu ve bir zamanlar I. Kserkses'in Yunanistan'da vermiş olduğu zararların intikamının alındığını bildirmiş oluyordu (Bosch, 1942 : 59).

Persepolis Sarayları'nın ateşe verilmesinin Büyük İskender için ifade ettiği anlamın yanı sıra general Parmenion'un Persepolis Sarayları'nın ateşe verilmesine niçin karşı çıkmış olduğu hususu üzerinde durmamız, bu olaya değişik bir görüş açısı kazandırabilir. General Parmenion'un, bu davranışın Asya milletleri üzerinde kötü bir imaj bırakacağını düşünmüş olması mümkündür. Kanaatimizce bu çok doğru bir yaklaşımdır. Çünkü Büyük İskender galip milletlerle mağlup milletleri bir görmekte ve mağlup milletlere karşı ılımlı bir siyaset takip etmekte idi. Mağlup milletlerin kültürlerine karşı büyük bir tolerans göstermekte idi. Bu milletlere mensup kişileri idari ve askeri makamlara atamakta idi.

Yüksek bir Yunan kültürü ile yetişmiş olması sonucunda, taşıdığı Panhellen mücadelesinin komutanı kimliğinin, Issos zaferi sonrası taşımaya başladığı Asya'nın Hakimi kimliğine baskın çıkmış olması; Persopolis Sarayları'nı ateşe verdirmesine neden olmuş olabilir. Sonuç olarak diyebiliriz ki Persepolis Sarayları'nın ateşe verilmesi olayında, Büyük İskender'in siyasi açıdan mantığından ziyade hisleri ile hareket etmiş olması ihtimali kuvvetli görünmektedir.

Bazı tarihçiler, Büyük İskender'in kişiliğinde birbiri ile çelişen birtakım ahlak unsurlarının varlığına dikkat çekmektedirler. Kendisinin Persepolis'te sergilediği acımasız tutum bunun bir göstergesi olabilir. Saltanatının ikinci yılında kendisine karşı isyan eden Thebai şehrine karşı sergilediği acımasız tutumda bunun bir göstergesi olabilir. Bu öyle bir kişiliktir ki Thebai şehrini taş taş üzerinde bırakmadan yakıp, yıkmakta ve halkını esir pazarlarında sattırmaktadır. Fakat, büyük bir olasılıkla edebiyata karşı olan sevgisi nedeniyle Thebaili şair Pindaros'a ve onun evine tek bir zarar vermemektedir. Ardından Thebai'de yaptıklarından dolayı büyük bir vicdan azabı çekmektedir. Vicdan azabı çeken bu kişilik bu azabı adeta yok sayarak, Persepolis'te yeniden acımasız bir tutum sergilemektedir.

Büyük İskender Babil, Sus, Persepolis ve Pasargad şehirlerini birbiri ardına ele geçirirken Yunanistan'da yeni gelişmeler meydana geldi. Öteden beri Büyük İskender aleyhine çalışmış ve Yunanistan'ın bir kısmını ayaklandırmış olan Sparta kralı Agis, M.Ö. 331 yılı sonbaharında general Antipatros tarafından Megalopolis'te büyük bir yenilgiye uğratıldı. Hellenler'in Müşterek Sinhedrionu'nun Spartalıları cezalandırma işini Büyük İskender'e bırakması üzerine, Büyük İskender'in kararı ile Spartalıları birliğe girmek zorunda kaldılar (Mansel, 1988 : 446).

Büyük İskender Doğu seferine, ancak yeni kurulacak sabit bir ordu üssü ile devam edebileceğinin farkına varmıştı. O zamana kadar olduğu gibi mesafe uzaklığı dolayısıyla artık Makedonya ve Yunanistan bu vazifeyi göremiyordu. Pers başkentlerinden birisi olan Ekbatana şehri ordu üssü olarak belirlendi. Burada yeni ve büyük bir ordu toplandı. General Parmenion Yakındoğu'nun Başkomutanı ünvanı ile bu ordunun başına getirildi. Bu ordu, doğuya doğru ilerleyecek sefer ordusu ile irtibatı emniyet altında tutacak, sefer ordusuna takviye kuvvetleri gönderecek ve gerekirse yedek ordu vazifesi görecekti. Bunun yanı sıra Ekbatana'da imparatorluğun mali idaresi merkezileştirildi. Büyük İskender'in maiyetinden Harpalos mali idarenin başına geçti. Kendisi mali konularda son derece yetenekli birisi idi.

Harpalos'un bir görevi de Pers krallarının ölü bir durumda bulunan hazinelerinin yararlı bir şekle konulması oldu. Zira bu hazineler yüzlerce yıldır altın ve gümüş külçeler, kıymetli taşlar ve çeşitli kıymetli eşyalar halinde saraylarda gizlenmekte idiler. Harpalos müteakip yıllarda muazzam miktarlarda para bastırmak suretiyle bu görevi yerine getirmiştir. Böylece altın kıymeti düşmüş ve para açısından imparatorluğun her yerinde bir bolluk meydana gelmiştir (Bosch, 1942 : 64, 65).

Büyük İskender Ekbatana'da iken ordusunda bulunan Yunanlı askerleri terhis ederek, bunları birçok para ve armağanlarla birlikte memleketlerine gönderdi. Ardından Panhellen öç seferinin sona erdiğini resmen ilan etti. O andan itibaren Büyük İskender Panhellen Öç Seferi'nin Komutanı kimliğini bırakmış ve artık sadece Asya'nın Hakimi kimliği ile fetihlerde bulunmaya başlamıştır (Mansel, 1988 : 447).

Yunanlılar hiçbir zaman elçi ve ücretli asker olarak Sus'tan daha ilerilere gitmiş değillerdi. Bundan dolayı Büyük İskender Ekbatana'dan ileriye doğru harekete geçtiği zaman, Dünya'nın kendisince tamamen bilinmeyen bir kısmına gelmiş oluyordu. Bu nedenle ilk önce bir tercüman heyeti temin etmek ve ilerleyeceği coğrafya konusunda bilgi edinmek mecburiyetinde kaldı. Pers İmparatorluğu'nun arşivlerinde bulunan haritalar ve coğrafya alanında yazılmış eserler bu hususta çok işine yaradı (Bosch, 1942 : 63, 64).

Büyük İskender Ekbatana'da ki faaliyetlerinin ardından III. Darius'un peşine düştü. Büyük İskender'in kendisi üzerine geldiğini öğrenen III. Darius, emrindeki 3.000 süvari ve 6.000 yaya askerden oluşan bir kuvvetle birlikte Media yönüne kaçmıştı. Büyük İskender on günlük yürüyüşün ardından Ragai şehrine vardı. Media Satraplığı'na bir Persli olan Oksydates'i atadı ve yönünü Parthlar'ın memleketine doğru çevirdi. Ragai'den ayrılışından iki gün sonra yanına III. Darius'un komutanlarından Bagistanes geldi. Bu Persli Büyük İskender'e bir haber getirmişti. III. Darius kendi komutanları olan Baktria satrapı Bessos, Arakhosia ve Drangiana satrapı Barsaentes ile

Nabarzanes tarafından tutuklanmıştı. Bunlar III. Darius'un komutasındaki yeni bir savaşın, yeni bir felaket olacağını düşünmekteydiler (Arrianos : III, 19 – 21). III. Darius'tan sonra Pers milli mücadelesini devam ettirmek üzere aralarından Bessos'u komutan olarak belirlediler. Bu destek sonucunda Bessos kendisini Pers kralı ilan etti (Bosch, 1942 : 63).

Bunlar Büyük İskender'in kendilerini takip ettiğini öğrendikleri zaman, III. Darius'u Thara'da birkaç yerinden bıçaklayarak kaçtılar. III. Darius kısa bir süre sonra, Büyük İskender kendisine daha ulaşmamış iken öldü (M.Ö. 330). Öldüğünde 50 yaşları civarında idi. Krallar Kralı ünvanı ile büyük bir imparatorluğu yönetmiş olan III. Darius'un ölümü kendi adamlarının elinden oldu. Hayatı son derece trajik bir sonla noktalandı. Büyük İskender III. Darius'un cenazesini Persepolis'e naklettirdi. Onun kendisinden önceki Pers kralları gibi, Pers krallarına mahsus olan mezarlığa gömülmesini emretti (Arrianos : III – 21, 22).

Büyük İskender'in Granikos zaferi sonrası kendisini Pers kralı III. Darius'un makamında görerek hareket ettiğinin ve İssos zaferi sonrası da artık o makamın bizzat tek sahibi olarak hareket ettiğinin altını daha önce çizmiş idik. III. Darius'un ölümünden sonra ise, artık tamamen onun halefi, yani meşru mirasçısı olarak hareket etmeye başlamıştır (Mansel, 1988 : 447). Bu nedenle de selefinin intikamını almak için harekete geçmiştir (Bosch, 1942 : 63).

Büyük İskender'in M.Ö. 330 ile 327 yılları arasında Doğu İran ve Orta Asya'da yaptığı savaşlar, Pers İmparatorluğu'nun doğu satraplıklarını ele geçirmek amacını gütmüştür. Bütün bu savaşlar çok güç koşullar altında yapılmıştır. Çünkü bu ülkelerde oturan milletler son derece savaşçı idiler. Dinsel ve ulusal duyguları çok kuvvetli idi. Büyük İskender coğrafi yapısı çok engebeli olan bu ülkelerde ağır silahlı büyük ordularla başarılı olunamayacağını, ancak çete savaşları yapmakla başarılı olunabileceğini takdir ederek ordusunun teşkilatında büyük değişiklikler yapmıştır. Süvari

alaylarını Lohos (M.Ö. 329 dan sonra Hipparhia) adı verilen daha küçük birliklere ayırmıştır. Düşman süvarilerini örnek alarak, ok ve mızrak atan süvari kıtaları meydana getirmiştir. Yaya birliklere, mümkün olduğu kadar hızlı manevra yapabilmeleri için hafif silahlar vermiştir. Ağır silahları ise kalelerin ve ülkelerin ele geçirilmesi işlerinde kullanmıştır. Diğer taraftan ordusunun ikmalini uzakta olan Makedonya'dan sağlayamayan Büyük İskender, Medler ve Persler başta olmak üzere Orta Asya'nın birçok savaşçı milletlerini silah altına almıştır. Büyük İskender Doğu İran ve Orta Asya'da ele geçirdiği yerlerin stratejik bakımdan önemli noktalarında Alexandreia adını taşıyan askeri üsler kurmuş ve buralara kuvvetli garnizonlar yerleştirmiştir (Mansel, 1988 : 447).

III. Darius'un ölümünden sonra, Büyük İskender ordusunu bir süre dinlendirdi. Bunu müteakip Hazar Denizi'nin güneyinde kalan bölgeyi ele geçirmek için harekete geçti. Zira ileri hareket sırasında geride kalacak kuvvetlerle irtibatın temin edilebilmesi için bu bölgenin ele geçirilmesi şarttı. Elbruz Dağı'nı aşarak bu bölgenin merkezi olan Zadrakarta şehrine kadar ilerledi. Büyük İskender o zamanki düşünceye göre, Hazar Denizi'ni Dünya'yı çeviren okyanusun büyük bir körfezi sanmakta idi. Hazar Denizi kıyısında gemiler yaptırarak, bu denizin sahillerini ve kuzeydeki okyanusa (Kuzey Buz Denizi) karıştığı noktayı keşfetmek için ilmi bir heyet hazırlattı. Büyük İskender buna benzer bir icraatı Mısır'da iken de gerçekleştirmiş, Nil Nehri'nde meydana gelen su taşkınlarını araştırmak için Sudan'a ilmi bir heyet göndermiştir. Zadrakarta'nın ele geçirilmesi ile Bessos tarafından Büyük İskender'e karşı çete savaşına davet edilen Turan bölgesinin güneyinde çok önemli bir yer kazanılmış oldu. Burası Baktria ve Sogdiana'ya karşı yapılacak ileri harekatlarda bir üs olarak kullanılabilirdi. Çünkü Büyük İskender öncelikle Turan bölgesinin iç kesimlerine hücum etmek niyetinde değildi. İlk önce bu bölgenin çevresindeki yerleri ele geçirmek ve böylece tehlikeli bir bölge olan Turan'ı çember içine almak istiyordu (Bosch, 1942 : 51, 66).

Büyük İskender Ariler'in bir şehri olan Susia'ya ulaştığı zaman, Aria satrapı Satibarzanes Büyük İskender'in yanına gelerek itaatini bildirdi. Büyük İskender kendisini görevinin başında bıraktı. Bu sırada Büyük İskender'e bir haber ulaştı. Bessos üzerine Pers krallarının giydikleri bir elbise giymiş ve kendisine Artakserkses ismini vermişti. Asya'nın kralı olduğunu iddia etmekte olan Bessos'un yanında Baktrialılar'dan oluşmuş bir askeri kuvvet vardı ve İskitler'den gelecek yardımcı kuvvetleri beklemekteydi. Büyük İskender derhal Baktria'ya doğru ilerleyişe geçti. Ancak Satibarzanes'in Bessos ile birleşmek için harekete geçtiğini haber alınca derhal geri döndü. Aria'nın merkezi Artakoana şehrine ulaştığında Satibarzanes'in şehirden kaçtığını öğrendi ve Aria Satraplığı'na Persli Arsames'i atadı (Arrianos : III – 25). Artakoana'yı yeniden yapılandırarak, burada kendi adını taşıyan bir şehir (Alexandreia – Herat) kurdu. Buradan Drangiana'ya yöneldi. Drangiana'nın satrapı, III. Darius'un katillerinden Barsaentes idi (Bosch, 1942 : 67). Barsaentes Büyük İskender'in gelişini haber alınca İndus Nehri'ni geçerek Hintliler'e sığınmıştı. Hintliler bir süre sonra kendisini Büyük İskender'e teslim etmişler ve işlediği cinayetten dolayı suçlu bulunarak idam edilmiştir (Arrianos : III – 25). Büyük İskender Drangiana ve Arakhosia'yı ciddi bir mukavemet ile karşılaşmadan ele geçirdi. Arakhosia'da kendi adını taşıyan bir şehir (Alexandreia – Kandahar) daha kurdu. Ordusunu kuzey doğuya, Hindukuş Dağları'na doğru ilerleterek, bu dağların eteklerinde emniyetli bir askeri üs oluşturmak amacıyla kendi ismini taşıyan bir şehir (Alexandreia) daha kurdu. Böylece Baktria ve Sogdiana etrafında ki çevirme hareketi tamamlandı.

Bütün bunlar olurken, Büyük İskender'in kendi sefer ordusu içinde önemli bir olay meydana geldi. M.Ö. 330 yılı sonbaharında general Parmenion'un oğlu Philotas, Büyük İskender'e karşı yapılması planlanan bir suikast girişimine iştirak etmek suçu ile Ordu Meclisi tarafından suçlu bulunarak idam edildi. Bunun hemen ardından da general Parmenion Büyük İskender'in emri ile öldürüldü. Philotas Parmenion'un en büyük oğlu idi ve orduda yüksek bir mevkie sahipti. Philotas ele geçirilen yerlerin milletlerine

köle gözü ile bakmakta ve onları aşağılamaktaydı. Büyük İskender ise tam tersi bir yaklaşım göstermekteydi. Büyük İskender galip milletler ile mağlup milletleri bir görmekte, ele geçirilen yerlerin milletlerine karşı son derece ılımlı bir siyaset takip etmekteydi. Bu durum Philotas'ın başını çektiği Makedon asilzadeler arasında büyük bir hoşnutsuzluk yaratmıştı. Büyük İskender Philotas'ın babası Parmenion'u da kendisine karşı çıkabilecek bir isyan hareketini daha başlamadan bitirebilmek için öldürtmüştür. Zira Parmenion oğlunun intikamını almak istediği taktirde, kendisinden en büyük tehlike gelebilirdi. Çünkü Büyük İskender'in ordu üssü Ekbatana Parmenion'un elinde idi (Bosch, 1942 : 67 – 69).

Büyük İskender'in, izlediği siyasetten dolayı kendisine karşı cephe alan Makedon asilzadelere, bu iki infaz neticesinde büyük bir gözdağı vermiş olması oldukça mümkün görünmektedir. Arrianos, Philotas ile birlikte dört Makedon asilzadenin daha Ordu Meclisi tarafından yargılandığını ve bunların suçsuz bulunduğunu kaydetmektedir (Arrianos : III – 27). Bu durumda, Ordu Meclisi'nin adil bir yargılama sonucunda karar almış olması ihtimali kuvvetlidir. Generali Parmenion'u öldürtmesinin sebebi de imparatorluğun bekası ve birliği açısından mantıklı görünmektedir. Kendisine yıllarca hizmet etmiş, adeta sağ kolu olan bir komutanını hiç tereddüt etmeden öldürtebilmesi, Büyük İskender'in gerektiği zaman siyasi açıdan ne kadar mantıklı düşünebildiğinin bir kanıtı olabilir. Oysa, Persepolis Sarayları'nı doğurabileceği siyasi ve sosyal sonuçları hiç düşünmeksizin ateşe verdirtende aynı kişiliktir. İşte Büyük İskender'in kişiliğini bu çelişkiler zor anlaşılır kılmaktadır denilebilir.

Büyük İskender M.Ö. 329 yılı ilkbaharında Hindukuş Dağları'nı aşarak Baktria'ya yöneldi. Bessos Büyük İskender'in geçtiği güzergahı tahrip ederek geriye doğru çekilmişti. Böylece Büyük İskender'in ordusunun hızını kesebileceği ve bu orduyu yiyecek, içecekten mahrum bırakabileceğini düşünmüştü. Buna karşın Büyük İskender Baktria'nın merkezi Baktra şehrine ulaşmayı başardı. Bunun üzerine Bessos Oksos Nehri'ni (Amu Derya Nehri)

geçerek Baktria bölgesinin dağlık ve sarp kesimlerine doğru geri çekilmeye devam etti. Büyük İskender Bessos'u takip etmeyerek Marakanda şehrine doğru ilerlerken, ordusunun bir kısmı da Oksos Nehri'ni geçti. Büyük İskender Marakanda'yı ele geçirerek doğuya doğru ilerledi ve Jaksartes Nehri'ne (Sir Derya Nehri) ulaştı. Bu arada Bessos'un sürekli geri çekilmesinden bıkan Baktrialı askerler Bessos'u terk ederek, Sogdiana satrapı Spitamenes ile birleşmişlerdi. Büyük İskender'in generali Ptolemaios bu fırsattan istifade ile Bessos'u ele geçirmeyi başardı (Bosch, 1942 : 69,70). Ptolemaios Büyük İskender'e haberciler göndererek, Bessos'a nasıl muamele yapılacağını sordu. Büyük İskender Bessos'un çıplak bir vaziyette ve boğazına halka takılı olarak getirilmesini, ordusu ile geçeceği yolun kenarında teşhir edilmesini emretti. Büyük İskender Bessos ile karşı karşıya geldiği zaman ona hakaretler ederek, kendisini kırbaçlattı. Bessos'un kulaklarını ve burnunu kestirtti. Persler'in ve Medler'in gözleri önünde idam edilmesi için bu haliyle Ekbatana'ya gönderdi (Arrianos : III – 30, IV – 7).

Arrianos, Büyük İskender'in Bessos'un kulaklarını ve burnunu kestirtmesini bir barbar adeti olarak nitelendirmektedir. Büyük İskender'in bu sıralarda Pers ve Med krallarının giydiği elbiseleri giymeye başlayarak, bu milletlerin adetlerine göre hareket etmeye başladığını kaydetmektedir (Arrianos : IV – 7). Arrianos'un barbar kelimesi ile kastettiği Persler ve Medler olmalıdır. Zira çalışmamızın birinci bölümünde zikrettiğimiz üzere eski Yunanlılar kendileri dışındaki bütün milletlere barbar ismini vermişlerdi.

Büyük İskender'e karşı Pers milli mücadelesini, Baktria satrapı Bessos'tan sonra Sogdiana satrapı Spitamenes eline aldı. Spitamenes Büyük İskender'in ordusunun arkasındaki Sogdiana Ovası'nda bir isyan hareketi başlattı (Bosch, 1942 : 70).

Spitamenes Marakanda şehrini kuşatmasına karşın, şehri alamayarak geri çekilmek zorunda kaldı. Büyük İskender bu sırada Jaksartes Nehri'nin kıyısında idi ve nehrin karşı kıyısında yaşayan İskitler'in göndermiş olduğu bir

elçi heyetini kabul etmişti. Savaşçı bir millet olan İskitler Büyük İskender ile karşı karşıya gelmemeyi ve kendisi ile bir barış yapmayı daha mantıklı bulmakta idiler. Büyük İskender bu teklifi kabul ederek, İskit elçi heyetinin beraberinde kendi askerlerinden birkaçını İskit kralına gönderdi. Bunlar, İskit ülkesinin coğrafyası, İskitler'in nüfusu, sahip oldukları askeri güç ve devlet teşkilatları hususlarında bilgi sahibi olmak üzere görevlendirilmişlerdi. Büyük İskender Jaksartes Nehri kıyısında kendi adını taşıyan bir şehir (Alexandria – Khodşent) daha kurdu. Bu sırada nehrin karşı tarafına gelen bir grup İskit savaşçısının sözlü ve silahlı tacizine uğraması üzerine, nehrin karşı tarafına geçerek bunları bozguna uğrattı. İskit ülkesinin içine doğru ilerleyeceği sırada İskit kralının gönderdiği ikinci bir heyet, onun bu harekattan vazgeçmesine sebep oldu. Zira İskit kralı, Jaksartes Nehri kıyısında Büyük İskender'e yapılan tacizin bir grup yağmacı asker tarafından gerçekleştirildiğini, bunda kendisinin bir sorumluluğu olmadığını bildirmekte ve barış teklifini yinelemekteydi. Büyük İskender gerek kendisine karşı isyan hareketinde bulunan Spitamenes'in üzerine gitmek istemesinden, gerekse savaşçı bir millet olan İskitler ile mücadeleye girmek istememesinden dolayı bu teklifi kabul etti. Zira bu sırada, Spitamenes üzerine gönderdiği Pharnukhes komutasındaki askeri kuvvetin bozguna uğratıldığı haberi kendisine ulaşmıştı. Spitamenes beraberindeki 600 İskit süvarisi ile birlikte, Pharnukhes komutasındaki Büyük İskender'in askeri kuvvetini, Polytimetos Nehri (Sogd Nehri) kıyısında ağır bir yenilgiye uğratmıştı (Arrianos : IV, 1 – 5). Askeri kuvvetlerinin ilk defa olarak mağlubiyetle tanışması Büyük İskender'i son derece kızdırdı. Spitamenes'in daha büyük bir askeri kuvvet toplaması halinde, tehlikenin daha da büyüyebileceğini düşünen Büyük İskender derhal harekete geçti. Marakanda'ya kadar olan 290 kilometrelik yolu üç günde kat etti. Ancak bunu haber alan Spitamenes kuzeye doğru geri çekilmişti (Bosch, 1942 : 70, 71). Bunun üzerine Büyük İskender kış mevsimini geçirmek üzere Baktria'da ki Zariaspa şehrine gitti (Arrianos : IV – 7). Burada yeni bir ordu üssü teşkil ederek, ordusunun bir kısmını general Krateros'un emrinde yedek askeri kuvvet olmak üzere burada konuşlandırdı. Krateros'a daha önce Parmenion'un sahip olduğu askeri yetki ve görevleri verdi.

M.Ö. 328 yılı ilkbaharında ordusunun diğer kısmı ile birlikte tekrar Sogdiana'ya doğru harekete geçti. Ordusunu beş müstakil kısma ayırarak Sogdiana Ovası'nı tamamen itaat altına aldı. Sogdiana içindeki yerli prenslerin kalelerini ele geçirmek için ordusunun kuvvetlerini dağlık bölgelere dağıttı. Bütün bu faaliyetlerin ardından ordu Marakanda'da toplandı.

Yaz mevsiminin başlarında kuzeydeki Turan kavimlerinden Khoarsmiler başlarında Pharismanes ismini taşıyan prensleri olduğu halde 1.500 kişilik bir süvari kuvveti ile ansızın Büyük İskender'in karargahı önünde göründüler. Bunlar barış amaçlı gelmişlerdi. Pharismanes Büyük İskender'e itaatini bildirerek, Spitamenes'e hiçbir şekilde yardım etmeyeceğine dair garanti verdi (Bosch, 1942 : 71). Ayrıca, birlikte İskitler üzerine bir sefer düzenlemek üzere sözleştiler (Droysen, 1949 : 139). Bu arada Spitamenes İskitler'in bir kolu olan Massagetler'den yeni kuvvetler edinmek suretiyle, Sogdiana'da ki Büyük İskender'in kuvvetlerinin bulunduğu yerlerin etrafından dolaşarak Zariaspa önlerine kadar gelmişti. Şehre saldırmamasına karşın çevreden birçok ganimet elde etti. Bunun üzerine Krateros süratle Spitamenes'i takibe geçti. Steplerin başlangıcında Spitamenes idaresindeki Massagetler'i yakaladı. Massagetler'i her taraftan sarmak suretiyle ağır bir yenilgiye uğrattı. Spitamenes ve sağ kalabilen Massagetler steplere kaçmak suretiyle canlarını kurtarabildiler (Arrianos : IV – 16, 17).

M.Ö. 328 yılı yaz mevsimi sonlarına doğru, beş kısma ayrılmış Büyük İskender'in ordusu Marakanda'da tekrar birleşti. Bu sırada Philotas ve Parmenion'un ölümüyle sonuçlanan olayın bir benzeri meydana geldi. Büyük İskender'in generali Kleitos bir ziyafet sofrasında, ele geçirilen yerlerin milletlerine karşı izlenen siyaseti sert bir dille eleştirerek, Büyük İskender'e hakaretler etti. Bunun üzerine almış olduğu içkinin de tesiri ile kontrolünü kaybeden Büyük İskender Kleitos'u öldürdü. Ancak bundan dolayı büyük bir pişmanlığa düştü. Kleitos'un cenazesini bir merasimle defnettirdi. Günlerce içeri kapanıp, hiçbir şey yiyip içmedi. En sonunda kendi kendisini Ordu Meclisi'nde muhakeme ettirdi. Ordu Meclisi kendisini suçsuz bularak,

Kleitös'ü suçlu buldu. Büyük İskender'in, olayın hemen ardından pişmanlık duygusu ile intihar etmek istediği iddia edilmektedir (Bosch, 1942 : 72, 73). Bu olay, Büyük İskender'in kişiliğinde mevcut olan ve birbiriyle çelişen birtakım ahlak unsurlarının bir çatışması şeklinde yorumlanabilir.

Büyük İskender M.Ö. 328 / 27 kışını Sogdiana'da geçirdi. Koinos komutasındaki ordunun bir kısmı Sogdiana Ovası'nda askeri harekatta bulunduğu sırada, kendisi Sogdiana'nın askeri açıdan stratejik öneme sahip şehri Nautaka'da kaldı (Bosch, 1942 : 74). Spitamenes bütün bölgenin Büyük İskender'in kuvvetleri tarafından ele geçirildiğini ve kaçabileceği her yolun kesildiğini anlayınca, beraberindeki 3.000 Massaget süvarisinden oluşan askeri kuvvet ile birlikte Koinos'un üzerine doğru yöneldi. Bunu haber alan Koinos derhal harekete geçti. Spitamenes'in kuvvetleri ile Koinos idaresindeki kuvvetlerin karşılaşmasından Koinos galip çıktı. Spitamenes ve sağ kalabilen Massagetler bir kez daha steplere kaçarak canlarını kurtarabildiler. Fakat Massagetler Büyük İskender'in üzerlerine geleceğini haber aldıklarında, Spitamenes'in başını keserek Büyük İskender'e gönderdiler (Arrianos : IV – 17). Böylece Büyük İskender, Bessos'tan sonra Pers milli mücadelesini devralan Spitamenes'ten de kurtulmuş oluyordu.

Büyük İskender M.Ö. 327 yılı ilkbaharında Sogdiana'nın dağlık ve sarp bölgelerinde askeri bir harekate girişti. Bu bölgede Turanlı prensler Arizames ve Khorienes'in savundukları, askeri açıdan stratejik öneme sahip iki kale bulunmakta idi. Büyük İskender önce Arizames'in savunduğu kaleyi, ardından da Khorienes'in savunduğu kaleyi ele geçirmeyi başardı. Arizames'den ele geçirdiği kalede Turanlı bir prens olan Oksyartes'in kızı prenses Roksane ile tanıştı. Büyük İskender bu kızdan çok hoşlandı ve kendisine derin bir aşkla bağlandı. Roksane'yi babası Oksyartes'ten istedi. Oksyartes bu isteği geri çevirmedi. Büyük İskender ile Roksane büyük bir düğün töreni ile evlendiler (M.Ö. 327) (Bosch, 1942 : 74 - 76). Bu evlilik sonucunda Büyük İskender ile Turanlılar arasında bir akrabalık bağı kurulmuş oldu ve Turanlılar bundan sonra Büyük İskender'in saflarında yer

aldılar. Büyük İskender bu yoldan Türk dünyasına girmiş oldu (Pekman, 1990 : 691).

Böylece hemen hemen Pers İmparatorluğu'nun batı kısmı için harcanan zaman kadar, yani dört sene devam eden savaş durumu, İran'ın ve Orta Asya ülkelerinin ele geçirilmesi ile sona erdi. Büyük İskender'in Roksane ile yaptığı evlilik, savaş durumunun dostluk ve uzlaşma ile neticelenmesine vesile oldu. Turan prensleri ve onların askeri birlikleri bundan sonra Büyük İskender'in Hindistan seferinde en sadık yardımcı kuvvetleri oldular. Baktrialılar ve Sogdialılar imparatorluk içinde Makedonlar ve Persler ile eşit tutuldular. İran ve Orta Asya'da fethedilen bölgelerdeki askeri birlikler Büyük İskender'in ordusuna katıldılar ve başlı başına ayrı askeri kuvvetler teşkil edilmek suretiyle özel vazifelerde kullanıldılar. Bunlar bilhassa mızraklı ve okçu süvari kuvvetlerinden ibaretti. Bu kuvvetlere ek olarak, kuzeydeki steplerden orduya katılan İskit süvari kuvvetleri de vardı.

Büyük İskender'in daha önce merkezi yerlerde uygulamaya başlamış olduğu Temsil Siyaseti, Baktria'da Roksane ile yapılan evlilik neticesinde daha ileri götürülmüş oluyordu. Doğu İran prensleri ile ileri gelenleri Büyük İskender'in maiyeti mevkiinde kabul edilmiş olunmak ile Makedonya asilzadeleri ile aynı seviyede tutulmuş oluyorlardı.

Büyük İskender'in ordusunda Gençler Alayı adı verilen askeri bir birlik mevcuttu. Bu birlik genç Makedonlar'ı ordunun komuta kademesine hazırlamak için tesis edilmişti. Büyük İskender'in 30.000 Persli ve Turanlı genci bu birliğe alması, Makedon asilzadeler arasında büyük bir hoşnutsuzluk yarattı. M.Ö. 327 yılı yazında Baktria'ya dönen Büyük İskender, mağlup milletlerin galip milletlerle aynı statüde olduklarını şeklen de ifade etmek için, Pers saray seremonisinin kabul edilmesini arzu etmekte idi. Bunların içinde en önemlisi Krallar Kralı'nın huzurunda diz çökmek olan Proskynesis idi. Bu eski bir Asya adeti olup, böylelikle krala karşı olan sınırsız saygı ifade olunurdu. Fakat bu, Makedonlar'ın ve Yunanlılar'ın zannettikleri

gibi kralın şahsına tanrılara mahsus bir saygı gösterilmesi demek değildi. Makedonlar ve Yunanlılar bunu haddinden fazla aşırı ve gülünç buluyorlardı. Büyük İskender Baktria'da Proskynesis'i Makedonlar'a ve Yunanlılar'a karşıda uygulamak istediğinde mukavemetle karşılaştı. Özellikle Aristoteles'in yeğeni olan ve Doğu seferine resmi tarihçi olarak katılan Kallisthenes Büyük İskender'in önünde diz çökmeyi reddederek, bu konudaki düşüncelerini Büyük İskender'in yüzüne küstahça açıkladı. Bunun üzerine Büyük İskender bu teşebbüsten vazgeçti (Bosch, 1942 : 76, 77).

Gençler Alayı askerleri Büyük İskender'in gece nöbetini tutmakta görevliydi. Bu çok önemli bir görevdi. Zira Büyük İskender'in hayatı uykuda, en savunmasız durumda iken bu askerlerin eline verilmişti. İşte bu alayda Büyük İskender'e karşı bir suikast girişimi ortaya çıkarıldı ve suçlular cezalandırıldı. Bu arada Kallisthenes'in suikastı planladığı ihbarı yapıldı. Fakat bir Yunanlı olduğu için Makedon Ordu Meclisi'nin kendisini yargılama yetkisi yoktu. O sırada Hindistan seferine başlanmış olduğu için tutuklu olarak götürüldüğü Hindistan'da, yedi ay sonra Büyük İskender tarafından, imparatorluğun en yüksek hakimi sıfatıyla idamına karar verilmiştir (Pekman, 1990 : 690).

Büyük İskender'in bu infaz sonucunda, izlediği siyasetten dolayı kendisine muhalif olan Makedon asilzadelere, Philotas ve Parmenion'un ölümü ile sonuçlanan olaydan sonra ikinci kez gözdağı vermiş olması oldukça mümkün görünmektedir.

II. 6. Hindistan'ın Fethi ve Önasya'ya Dönüş

Yaşadığı çağda Dünya'nın bilinen kültür merkezleri olan Yunanistan, Anadolu, Suriye, Mısır, İran ve Orta Asya ülkelerini batıdan doğuya doğru ilerlemek suretiyle birbiri ardına ele geçiren ve buraları bir imparatorluk halinde birleştiren Büyük İskender için Asya'da ele geçirilecek son yer Hindistan kalmış idi. Doğu İran ve Orta Asya ülkelerinde Hindistan'ın sahip olduğu maddi ve manevi zenginlikler hakkında geniş bilgiler aldıktan sonra, kendisinin bu ülkeyi de ele geçirmek istemesi doğaldı. Büyük İskender'i Hindistan'ı fethetmeye iten tek sebep sadece bu değildi. Aynı zamanda o zamanın düşüncesine göre, Hindistan'da bir yerde, Dünya'nın doğudaki son noktasına erişmek arzusunda idi.

Hindistan'a yapılacak sefer tamamı ile yeni ve itinalı hazırlıklara ihtiyaç göstermekte idi. M.Ö. 328 yılı boyunca batıdan gelen takviye kuvvetler ve malzemeler ile ordu fevkalade bir şekilde büyütüldü (Bosch, 1942 : 79, 80). Büyük İskender'in Hindistan seferine götüreceği ordusunun asker mevcudu 120.000 asker idi (Jouguet, 1978 : 79). Böyle bir ordu sadece Makedonya'dan temin olunamazdı. Bundan dolayı imparatorluk ordusunun büyük bir kısmı daha ziyade Persler ve Baktrialılar'dan oluşturuldu. Baktria'nın ileri gelenleri Makedonya asilzadelerinin ağır süvari kuvvetlerine alındılar ve ahaliden de muazzam hafif süvari birlikleri oluşturuldu. Persler'den ve ücretli Yunanlı askerlerden oluşan ağır yaya kuvvetleri ile Falankslar takviye edildi. Ordu içinde bunlara ek olarak alimlerden ve mühendislerden oluşturulmuş büyük bir heyet bulunmaktaydı ki bunlar ilerlenecek coğrafyada araştırmalar yapacaklardı. Büyük İskender Hindistan'da bir yerde karaların bitip okyanusun başladığını düşündüğünden, bu okyanusun sahillerini keşfettirmek için Makedonya'dan amirali Nearkhos'u getirtti. En önemli askeri hususlardan biriside geri ile olan irtibatın emniyet altına alınması idi (Bosch, 1942 : 80, 81). Bundan dolayı 10.000 yaya asker ve 3.500 süvariden oluşan bir askeri kuvvet Amyntas komutasında Baktria'da bırakıldı (Arrianos : IV.- 22).

Büyük İskender M.Ö. 327 yılı yazında Hindistan seferine başladı. On günde Hindukuş Dağları'nı aşarak, bu dağların güney yamacında kendisi tarafından kurulan Alexandreia'ya ulaştı. Ardından Kophen Nehri'ne (Kabil Nehri) doğru ilerledi. Kabil şehrine vardı. Burasını yeniden yapılandırarak şehre Nikaia (Zafer) ismini verdi.

Büyük İskender M.Ö. 328 de, ülkesi İndus Nehri'nin dağlardan ovaya indiği yukarı mecrasında bulunan Hintli mihrace Taksiles'e, ilişki kurmak amacıyla bir elçi heyeti göndermişti. Bu ilişki sonucunda Büyük İskender ile Taksiles arasında bir dostluk kurulmuş idi ki Büyük İskender Nikaia'da bulunduğu sırada Taksiles liderliğindeki Kuzey Hindistan bölgesi mihracelerinden oluşan bir heyeti kabul etti. Bunlar Büyük İskender'e itaatlarını bildirmek amacıyla gelmişlerdi. Ayrıca Büyük İskender'e Hindistan'ın iç bölgelerine doğru ilerleyişinde yardımcı olacak, rehberleri ve tercümanları beraberlerinde getirmişlerdi.

Büyük İskender Nikaia'da ordusunu ikiye ayırdı. Kendisi Kophen Nehri'nin kuzeyindeki dağlara yöneldi. Perdikkas ve Hephaistion komutasında olan ordunun diğer kısmı ise, Hayber Geçidi'ni ele geçirmek ve İndus Nehri üzerinde bir köprü kurmak için ilerleyişe geçti. Kophen Nehri'nin kuzeyinde ve doğusunda yaşayan kavimlerin itaat altına alınması ve Hayber Geçidi'nin ele geçirilmesi askeri strateji açısından çok önemli idi. Bu geçit ele geçirilmediği takdirde, Hindistan'ın iç bölgelerine askeri bir hareketin yapılması adeta imkansızdı. Ayrıca Kophen Nehri'nin kuzeyinde ve doğusunda yaşayan kavimler her zaman için bu geçidi kapayıp, Büyük İskender'in geri kuvvetleri ile olan irtibatını kesebilirlerdi. İki koldan yürütülen bu hareket büyük bir başarıya ulaştı (Bosch, 1942 : 81 – 83). Büyük İskender Kophen Nehri'nin kuzeyinde ve doğusunda yaşayan Aspasiler, Gurailer ve Assakenler'e hakimiyetini tanıttı. Perdikkas ve Hephaistion idaresinde olan ordunun diğer kısmı ise, Hayber Geçidi'ni ele geçirerek, İndus Nehri üzerinde ordunun karşıya geçişinde kullanılacak köprünün yapımına başladı. Büyük İskender yeni ele geçirilen yerlerin idaresi için bir

satraplık kurarak, komutanı Nikanor'u buraya satrap tayin etti (Arrianos : IV, 23 – 28).

Büyük İskender Taksiles vasıtası ile Pencap bölgesinin siyasi durumu hakkında bilgi sahibi olmuştu. Taksiles'in idaresi altında olan ülkenin doğusunda Kaşmir kralı Abisares'in ülkesi, daha güneyde Hydaspes Nehri'nin (Cihelum Nehri) diğer tarafında ise, çok kudretli bir kral olan Poros'un hakim olduğu Pauravalar'ın ülkesi bulunuyordu. Poros ve Abisares Taksiles'e karşı aralarında bir ittifak oluşturmuşlar ve bu tehlike Taksiles'in Büyük İskender'e itaatini bildirmesinde etkili olmuştu. Bu itaat sayesinde Büyük İskender, Hydaspes Nehri'ne kadar olan bütün bölgeyi rahat bir şekilde ele geçirmişti.

Ancak İndus Nehri'nin dağlardan ovaya indiği yerde, Assakenler'in hakim olduğu Aornos isminde bir kale vardı ki mağlup edilmiş Assakenler'in kaçabilenleri buraya çekilmişlerdi. Büyük İskender'in buraya hakim olmadan Hindistan'ın iç bölgelerine doğru yapacağı ileri harekate geçmesi oldukça zordu. Çünkü bu kale, Abisares'in Büyük İskender'e yandan ve arkadan hücum etmesine fırsat verebilirdi. Yine buradan itibaren Hayber Geçidi'ne hücum edilerek, Büyük İskender'in ordusunun gerisi ile olan bağlantısı da kesilebilirdi. Büyük İskender oldukça zor geçen bir kuşatma sonucunda Aornos kalesini ele geçirmeyi başardı. Kale Hintli mihrace Sisikottos idaresine verilerek, savunma tedbirleri genişletildi ve bir askeri birlik kaleyi emniyet altına aldı. Bunun ardından Büyük İskender İndus Nehri kıyısında gemiler yaptırdı ve bunlar vasıtasıyla nehir üzerinden aşağıya doğru ilerleyerek, Perdikkas ve Hephaistion tarafından daha önce yapımı tamamlanan köprüye ulaştı. Burada bütün ordu yeniden birleşti. Büyük İskender ordusuna otuz günlük bir kış istirahati verdi.

Büyük İskender M.Ö. 326 yılı ilkbaharında İndus Nehri'ni geçerek, doğuya doğru hareketle Taksiles'in ülkesinin idare merkezi olan Taksila şehrine ulaştı. Taksiles kendisini büyük hediyelerle kabul etti. Buna karşılık

ise, ele geçirilen yerlerin bir kısmı kendisine verildi. Fakat kendi şehrine Büyük İskender'in askeri kuvvetlerinin bir kısmını kabul etmek zorunda kaldı ki Büyük İskender'in geriye emniyete alması için bu şarttı.

Bu arada Poros savaş hazırlıklarını tamamlamış ve Taksiles'in ülkesinin sınırını oluşturan Hydaspes Nehri'nin doğu sahilini işgal etmiş bulunuyordu. Ordusunun mevcudu 30.000 yaya asker, 4.000 süvari, 200 savaş fili ve 300 savaş arabasından ibaretti.

Bu durumu haber alan Büyük İskender Taksila'dan hareketle Hydaspes Nehri'ne ulaştı. Öncelikli olarak Poros'un ordusuna karşı bir yıldırma taktiği uyguladı ve karşı kıyıya geçmedi. Günlerce nehir kıyısı boyunca aşağı yukarı hareket etti. Bu hareketin yapıldığı mesafe yaklaşık 30 kilometre kadar bir uzunlukta idi. Bu durum karşısında Poros büyük bir rehavete kapılarak, Büyük İskender'in nehri geçemeyeceğini düşünmeye başladı. Zaten Büyük İskender'in istediği de bu idi. Abisares'in büyük bir ordu ile kuzeyden Poros'un yardımına geldiğini haber alınca, derhal harekete geçmeye karar verdi. Ordusunun bir kısmını generalleri Krateros ve Meleagros emrinde karşı kıyıda bırakarak, kalan kısım ile birlikte bir gece gizlice nehri geçti. Poros'un oğlunun emrindeki öncü kuvvetleri büyük bir bozguna uğrattı. Bu karşılaşmada Poros'un oğlu öldü. Poros öncü kuvvetlerinin bozguna uğratıldığını ve oğlunun öldürüldüğünü haber alınca, derhal harekete geçti. İki ordu M.Ö. 326 yılı yazının başlangıcında, Hydaspes Nehri kıyısında karşı karşıya geldi. Büyük İskender Gaugamela Savaşı'ndan bu yana ilk defa olarak yine büyük bir meydan savaşı yapıyordu. Ancak bu kez tamamen başka bir savaş taktiği kullandı (Bkz. Harita 4). Kendisinin komuta ettiği süvari kuvvetleri ile Poros'un ordusunun sol kanadını yararak arkaya dolandı. Bunun üzerine Poros ordusunun sağ kanadında bulunan süvari kuvvetlerini arkaya sevk etti. Ancak bunlar, Büyük İskender tarafından bozguna uğratıldılar. Yaya birliklerinin cepheden saldırıya geçmesi ile birlikte, Poros'un ordusu çembere alındı. Bu sırada nehri geçen Meleagros, Krateros'un karşısında konuşlanmış olan Poros'un kuvvetlerini dağıttı.

Krateros'ta nehri geçerek, Meleagros'un güvenlik altına aldığı alandan saldırıya geçti. Bu durum savaşın sonunu ve neticesini belirledi. Büyük İskender, kendisinin dördüncü büyük meydan savaşı olan Hydaspes Savaşı'nı kazanmış oldu.

Krateros ve Meleagros savaş alanından kaçan Poros'un kuvvetlerini takibe geçtiler. Hintli kral bu takip neticesinde yaralı olarak ele geçirildi. Poros'un ordusunun asker kaybı 20.000 asker idi. Aynı zamanda Poros'un diğer iki oğlu da bu savaşta öldüler. Poros'un 100 den fazla savaş fili telef oldu. Poros'un savaş arabalarının savaşdaki rolleri hususunda, tarihi kaynaklarda hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Büyük bir olasılıkla Persler'in savaş arabaları gibi bunlarda tesirsiz kalmış ve hiçbir fayda temin edememişlerdir.

Büyük İskender savaş sonrası ordusuna uzunca bir istirahat verdi. Savaşın meydana geldiği yerde, Boukephalia (savaşta telef olan atının adı) ve Nikaia isimlerinde iki yeni şehir kurdu. Poros ülkesinde kral olarak yerinde bırakıldı. Kendisi Büyük İskender'in müttefiki, ancak ona tabi değildi. Büyük hediyelerle birlikte bir elçi heyeti gönderen Abisares'te aynı şekilde ülkesinde kral olarak yerinde bırakılarak, bu ittifak içine alındı. Krateros komutasındaki bir askeri kuvvet, geri dönüş yolculuğunun emniyeti için yeni kurulan Nikaia'da bırakıldı.

Büyük İskender Dünya'nın doğudaki son noktasına ulaşmak amacıyla, Hydaspes Nehri kıyılarından hareketle Pencap bölgesinin iç kısımlarına doğru ilerlemeye başladı. Yolu üzerinde karşılaştığı kavimlerin büyük çoğunluğu kendi istekleri ile itaat ettiler veyahut ta büyük bir mukavemet ile karşılaşmaksızın, üzerlerine gönderilen askeri kuvvetler vasıtasıyla itaat altına alındılar. Poros Hydaspes Savaşı sonrası elinde kalan askeri kuvvetleri ile birlikte, bu yürüyüşe refakat etti. Zira bu durum Poros'un menfaatine idi ki ele geçirilen yerler kendi ülkesinin topraklarına ilhak olunuyordu. Böylece, Büyük İskender Pencap bölgesinin son büyük nehri,

Hyphasis Nehri'ne (Beas Nehri) kadar ilerledi. Buradaki ülkenin kralı olan Fegevs'te Büyük İskender'e itaatini sundu. Bunun karşılığında o da ülkesinde kral olarak yerinde bırakıldı ve Büyük İskender'in müttefiki oldu.

Büyük İskender Hyphasis Nehri kıyısında bulunduğu sırada, bu nehrin ötesindeki yerler hakkında bilgi sahibi oldu. Hyphasis Nehri'nin doğusunda, Ganges Nehri'nin (Ganj Nehri) bulunduğunu öğrendi. Fakat, o zamanın düşüncesine göre, karaların bittiği Dünya'nın doğudaki son noktasına ve buradan itibaren başlayan okyanusa dair bir şey işitmedi. Kendisi Asya kıtasının genişliği, Çin ve Sibiryâ hakkında hiçbir bilgiye sahip bulunmuyordu. Derhal Ganges Nehri'ni görmeye karar verdi (Bosch, 1942 : 83 – 94). Ancak tropikal iklimden ve sürekli yağın yağmurlardan aşırı derecede yıpranan Makedon askerler daha ileri gitmek ve Büyük İskender'in hakkında bilgi sahibi olduğu Ganges Nehri'ne ulaşmak istemediler (Mansel, 1988 : 450). Bu bir isyan değildi. Makedon askerlerin bedenen ve ruhen yorgun düşmelerinin bir belirtisi idi. Bu askerler sekiz yıl önce Makedonya'yı terk etmişler, o zamandan beri birçok savaş yaparak gittikçe vatanlarından uzaklaşmışlar ve yaklaşık 18.000 kilometre yol kat etmişlerdi. Büyük İskender bu durum karşısında derhal Ordu Meclisi'ni topladı. Fakat askerlerin durumunu iyi bilen komutanlar, ileri harekattan vazgeçmeyi kendisine tavsiye ettiler. Büyük İskender büyük bir hiddetle çadırına çekildi ve üç gün kimseye görünmedi. Kendisi ilk önce, ordusundaki Makedon askerleri terhis ederek, yalnız müttefik milletlerle ileri harekâta devam etmeyi düşündü. Fakat bunun çok zor olacağını idrak ederek, geri dönmeye karar verdi.

Büyük İskender'in daha önce vermiş olduğu emir üzerine, Hypasdes Nehri kıyısında büyük bir donanma yapımı işine başlanılmıştı. Makedonya'dan getirilmiş olan Nearkhos'a, bu işin idaresi görevi ve oluşturulacak donanmanın amiralliği verilmişti. M.Ö. 326 yılının Kasım ayı başlarında, Hydaspes Nehri kıyısındaki Nikaia şehri civarında 800 gemiden oluşan büyük bir donanma hazırlanmış bulunuyordu (Bosch, 1942 : 95).

Büyük İskender Hydaspes Nehri'ne ulaştıktan sonra donanması ile birlikte İndus Nehri'nden aşağıya, yani Hind Denizi'ne doğru inmeye başladı. İndus Nehri'nin her iki kıyısında ordusu ilerliyor ve donanmayı takip ediyordu. Büyük İskender bu ilerleyiş sırasında ciddi bir mukavemet ile karşılaşmaksızın, geçtiği yerlerde genellikle iyi karşılandı. On ay sonra, M.Ö. 325 yılının Ağustos ayında Hind Denizi'ne ulaştı (Mansel, 1988 : 450). İndus Nehri'nin Hind Denizi'ne kavuştuğu yerdeki deltanın en güneyinde bulunan Pattala şehrinde konakladı (Bosch, 1942 : 116). Pattala'da bir deniz üssü ve ticaret limanı kurdu. Hindistan'da ele geçirdiği bütün yerleri deniz yolu ile imparatorluğun diğer yerlerine bağlamak için Nearkhos'u, Hindistan'dan Tigris ve Euphrates nehirleri ağızlarına kadar uzanan deniz yolunu ve kıyılarda şehirler kurulması için elverişli noktalar bulunup bulunmadığını saptamaya memur etti (Mansel, 1988 : 451).

Büyük İskender Pattala şehrinde iken maiyetinden bir Makedon'u buraya satrap olarak atadı ki kendisine Aşağı Hindistan Satraplığı ismi ile deniz kıyısından, Akensines Nehri'nin (Çhenab Nehri) İndus Nehri'ne karıştığı yere kadar olan bölgenin idaresi verildi. Ayrıca Kuzey Hindistan Satraplığı isminde yeni bir satraplık daha kuruldu. Büyük İskender'e Hindistan seferi sırasında büyük yardımları dokunan Taksiles, Kuzey Hindistan Satraplığı'na atandı. Taksiles'in ülkesi de Kuzey Hindistan Satraplığı'na bağlandı. Kuzey Hindistan Satraplığı, Akensines Nehri'nin İndus Nehri'ne karıştığı yerden, Kophen Nehri havalisindeki dağlık araziye kadar olan bölgeyi içine almakta idi (Bosch, 1942 : 99, 116).

Büyük İskender ordusunun büyük kısmını, denizden fazla uzaklaşmamak suretiyle Gedrosia ve Karmania'dan sevk etmek, generallerinden Krateros'un komutasında bulunan daha küçük kısmını ise içlerinden geçirmek ve Karmania'da her iki kısmı birleştirmek suretiyle, Pasargad'a ulaştı (Mansel, 1988 : 451). Donanma vasıtasıyla Pastitigris'e (Şattü'l – Arap) ulaşmış olan Nearkhos ile M.Ö. 324 yılı Şubat ayında Sus'ta birleşti. Kendisinin yokluğunda bozulmuş olan imparatorluğun nizamını

yeniden tesis etmek için bir süre Sus'ta kalmaya karar vererek Babil'e geçmedi (Bosch, 1942 : 101).

Büyük İskender'in Hindistan'ın fethi sırasında ortaya koymuş olduğu yeni siyaset üzerinde önemle durmak gerekir. Hindistan'ın Pencap bölgesinde hüküm süren Poros, Abisares ve Fegevs isimli kralların ülkelerini imparatorluğuna tabi kılmamış ve bu krallarla yapmış olduğu ittifaklar neticesinde, onları kendisinin müttefiki durumuna getirmiştir. Ayrıca Hindistan seferinin başlangıcında fethettiği yerlerin idaresi için kurduğu satraplık ve daha sonra kurduğu Kuzey Hindistan Satraplığı ile Aşağı Hindistan Satraplığı önemlidir. Böylece Pers idari örgütlenmesindeki satraplık kurumunu örnek almak suretiyle, Pers idari örgütlenmesinden hariç satraplık kurumları tesis etmiştir. Büyük İskender'in bu yeni siyaseti, Pers İmparatorluğu sınırları içinde izlemiş olduğu siyasetten farklı bir görüntü arz etmektedir. Zira Pers İmparatorluğu'nun mevcut idari örgütlenmesini ilke olarak muhafaza etmiş ve bu idari örgütlenmede, Mısır hariç olmak üzere, yine ilke olarak değişikliklere gitmemiştir. Büyük İskender'in Hindistan'ın fethi sırasında ortaya koymuş olduğu yeni siyasetine istinaden, kendisi artık Pers kralının makamından da yüksek bir makam sahibi olarak siyaset takip etmektedir denilebilir. Büyük İskender İmparatorluğu'nun sınırları Pers İmparatorluğu'nun sahip olduğu sınırları da aşmıştır ki bu nedenle değişen siyasi konjonktüre uygun yeni bir siyaset oluşturmuş olması oldukça mümkün görünmektedir.

III. BÖLÜM

BÜYÜK İSKENDER'İN ÖLÜMÜ VE SONRASI ORTAYA ÇIKAN SİYASİ DURUM

III. 1. Büyük İskender'in Doğu Seferi Sonrası Faaliyetleri ve Ölümü

Büyük İskender Doğu İran, Orta Asya Ülkeleri ve Hindistan'da toplam beş yıl kalmıştı. Bu süre zarfında imparatorluğun batısı ile irtibatını hiç kesmemiş olmasına karşın, kendisi tarafından gerek Makedonlar'dan, gerekse Persler'den idari ve askeri makamlara atananların bir çoğu, onun bir daha geri dönemeyeceği fikrine kapılarak haddinden fazla görevleri dışına çıkmışlar ve ağır hatalar işlemişlerdi. Bazıları bölgelerini bağımsız yapabilmek için kendi kendilerine ücretli askerler toplamışlardı.

Büyük İskender Karmania'da iken, vaktiyle general Parmenion'un öldürülmesinde rol alarak Büyük İskender'in yakın dostu ve sırdaşı olmuş olan ve Media'nın yüksek idari kademelerinde görev yapan, Herakon, Kleandros, Sitalkes isimli komutanlar ile bunların suç ortakları olan 600 Makedon asker, yargılanarak idam edildiler. Zira bunlar Büyük İskender'in yokluğunda bölge halkına karşı acımasız bir siyaset takip ederek sayısız cinayetler işlemişlerdi. Bu haber imparatorluğun diğer yerlerine süratle yayıldı. Büyük İskender kendisinin emirleri dışında tutulmuş olan bütün ücretli askerlerin derhal terhis edilmesini emrettiği zaman, Media'da kendilerine verilen gözdağını dikkate alan satraplar, bir direniş göstermeye cesaret edemediler. Böylece Büyük İskender, imparatorluk sınırları içindeki milletlerin imparatorluğa karşı olan bağlılık ve güvenleri yeniden tesis etmiş oluyordu.

Büyük İskender'e karşı mukavemet göstermeye cesaret eden yalnız bir kişi çıktı. Bu kişi, imparatorluğun mali işlerinden sorumlu olan Harpalos'tu. Kendisi Büyük İskender'in yokluğunda, Babil'de son derece lüks bir hayat

sürmüştü. Atina'ya verdiği büyük hediyeler karşılığında, orada kendisine taraftarlar ve vatandaşlık hukuku temin etmişti (Bosch, 1942 : 102, 103). Büyük İskender Sus şehrine ulaştığı zaman, Harpalos'un beraberindeki 6.000 ücretli asker ile Atina'ya kaçmış olduğunu öğrendi. Harpalos bu kaçış sırasında oldukça yüklü miktarda bir parayı yanına almayı da ihmal etmemiştir (Walbank, 1981 : 35). Bu paralar vasıtasıyla Atina'yı, Büyük İskender'e karşı bir isyan hareketine teşvik edebileceğini düşünmekte idi. Makedonya'da Büyük İskender adına yönetimi elinde tutan Antipatros ve Büyük İskender Atina'dan Harpalos'un teslimini talep ettiler. Demosthenes'in teklifi ile Harpalos Atina'da tutuklanarak, beraberinde getirdiği paralara el konuldu. Ancak Harpalos Atina'dan Girit'e kaçmayı başardı (Bosch, 1942 : 103). Harpalos'un beraberinde kaçıramadığı paraların büyük bir kısmı yok olunca, Atina'da bir Harpalos davası başladı ve bu karışık işle ilgisi bulunduğu anlaşılan Demosthenes yargılanarak hüküm giydi. Demosthenes Atina'dan kaçmak zorunda kaldı (Mansel, 1988 : 451). Harpalos ise, şahsi bir intikam yüzünden kendi askerlerinden birisi tarafından öldürüldü (Bosch, 1942 : 104).

Büyük İskender Sus şehrinde iken, Pers geleneklerine göre düzenlenen muhteşem bir düğün töreni ile 10.000 Makedon askeri ve komutanlarının bir çoğunu Persli kadınlarla evlendirdi. Kendisi de III. Artakserkses'in kızı Parysatis ve III. Darius'un kızı Barsine ile aynı anda evlendi (M.Ö. 324) (Austin, 1981 : 27, 28). Büyük İskender Turanlı prenses Roksane ile resmen evli olduğu halde, Makedonlar'a örnek olmak, bir Asya adeti olan çok eşli evliliği kabul ettiğini göstermek ve Pers krallık hanedanı ile akraba olabilmek için bu evlilikleri gerçekleştirmiştir (Pekman, 1990 : 688).

Büyük İskender imparatorluğun her yerinde otoriteyi yeniden temin ettikten sonra, M.Ö. 324 yılı yazında Ekbatana'ya hareket etti (Bosch, 1942 : 104). Ekbatana'ya doğru ilerlerken, Yukarı Tigris üzerindeki Opis şehrinde, uzun yıllar kendisine hizmet etmiş olan 10.000 Makedon askeri ödüllendirdikten sonra, terhis ederek Makedonya'ya geri göndermek

istedi. Fakat Makedon askerler bunu, Büyük İskender'in kendilerini başından savmak istemesi şeklinde yorumladılar. Bunun üzerine, bütün ordu Makedonya'ya geri dönme isteğinde bulundu (Pekman, 1990 : 690). Büyük İskender'in galip milletlerle mağlup milletleri eşit kabul eden siyasetine karşı bir muhalefet önceden beri Makedon asilzadeler arasında mevcuttu. Fakat şimdi, aynı muhalif fikri savunan ordusunun bir isyan hareketi ile karşı karşıya kalmıştı. Kendisi Sus'tan ayrılmadan önce 30.000 Persli askeri orduya almıştı. Ayrıca eski bir Pers adetini kabul etmişti ki Kralın Akrabası denilen mertebeye mensup olanlar kral ile selamlaştıkları zaman, eğilmeden onu öpmek hakkına sahiptiler. Bu mertebeye birçok Pers asilzadesi kabul edilmişti. Böylece, Makedon askerlerin Büyük İskender'e karşı olan itimatları sarsılmıştı. Büyük İskender'in Opis'teki teşebbüsü, kendisine karşı mevcut olan muhalefetin su yüzüne çıkmasına neden oldu ve bu muhalefet bir isyan hareketine dönüştü (Bosch, 1942 : 104, 105).

Makedon askerler kendisini, Makedonlar ile eşit tuttuğu, ordular kurduğu, payeler dağıttığı, geleneklerini benimsediği, Kralın Akrabası katına yücelttiği milletlerle baş başa bırakmış oluyorlardı. Ordunun bu davranışı karşısında hiddetlenen Büyük İskender bütün Makedon askerleri terhis ettiğini, onların Makedonya'ya dönerek, krallarının mağlup Persler'i daha sadık ve güvenilir bularak onların yanında kaldığını söylemelerini bildirdi ve sarayına çekildi. Birkaç gün sonra yaptıklarından pişman olan askerler sarayın önünde toplanarak, kendisinden af edilmeleri ricasında bulundular. Büyük İskender ordusunun önüne gelince askerlerden birisi söz alarak, Persler'in Kralın Akrabası katına kabul edilmelerine çok gücendiklerini söyleyince, Büyük İskender bu askere sarılarak, "sizler, hepiniz zaten benim akrabamsınız" diye karşılık verdi. Böylece Opis isyanı her iki taraf açısından da tatlıya bağlandı (Pekman, 1990 : 690).

Büyük İskender yürüyüşüne devam ederek, M.Ö. 324 / 23 kışını geçireceği Ekbatana'ya ulaştı. İlkbaharın gelişi ile birlikte Babil'e hareket etti.

M.Ö. 323 yılı ilkbaharında Babil'de genel karargahını kurduğu zaman, yapılacak ilk teşebbüslere ait hazırlık işleri için yoğun bir şekilde faaliyete girişti. Öncelikle bir araya toplanmış olan ordu ve donanma yeniden organize olunacaktı (Bosch, 1942 : 105, 106, 125).

Doğu dünyasındaki yaptığı büyük değişiklikler, Büyük İskender'in gücünü ve ününü en uzaklarda yaşayan milletlere kadar ulaştırmış bulunuyordu. Bu milletler (Aithiopialılar, Avrupalı İskitler, Brettler, Etrüskler, İberler, Kartacalılar, Keltler, Libyalılar, Lukanlar) tebriklerini bildirmek ve dostluk ilişkileri kurmak üzere elçi heyetleri gönderdiler. Büyük İskender Babil'de bu heyetleri kabul etti. Bu milletler arasında Romalılar'ın bulunması şüpheli görünmektedir. Zira İtalya'nın o zamanki durumundan hareketle Roma'dan bir elçi heyeti gelmesi için bir sebep mevcut değildi (Droysen, 1949 : 133 – 138). Büyük İskender'in bundan sonraki hedefi Batı Akdeniz ve batıdaki okyanus (Atlas Okyanusu) olduğu için, bu heyetlere büyük bir ilgi gösterdi ve elçilere geldikleri yerlerin coğrafyası hakkında sorular sordu.

Büyük İskender Arabistan'ın etrafını gemi ile dolaşarak Mısır'a ulaşmak istiyordu. Genel bir ulaşım yolunun tesis edilmesi için Arabistan sahillerinde şehirler kurulacak ve bu şekilde deniz yolu emniyet altına alınmış olunacaktı. İskenderiye'den itibaren Libya Çölü içinden ve Akdeniz sahillerine paralel olmak üzere büyük bir yol yaptırmak ve bu yol üzerinde ordusunu Batı'ya doğru sevk ederken, aynı zamanda 1.000 adet savaş gemisinden oluşan büyük bir donanmayı da sahil boyunca hareket ettirmek düşüncesindeydi. Böylece Atlas Okyanusu'na kadar ilerlemek arzusundaydı (Bosch, 1942 : 126).

Bu sırada Büyük İskender, Yunanistan'a iki buyrultu gönderdi. Bunların ilki, Korinthos Birliği'ne giren bütün Yunan şehir devletlerinin Büyük İskender'i bir tanrı olarak tanımalarını istiyordu. Bu buyrultu Yunanlıları endişelendirecek nitelikte değildi. Zira Yunanlılar öteden beri tanrılarını

idealleşmiş insanlar olarak saymışlar, bazı önemli kişilere bir tanrı gibi saygı göstermişlerdi. Mısır'da tanrı oğlu olarak selamlanan Büyük İskender'in Doğu'da kazandığı zaferlerden sonra, bir tanrı olmak istemesi Yunanlılar'ın dini inançlarına uygun bir hareketti. Bu buyrultu bütün müttefik şehir devletleri tarafından kabul edildi ve M.Ö. 323 de Babil'e gelen bir heyet tarafından Büyük İskender'e resmen bildirildi. (Mansel, 1988 : 452). Buna karşın Büyük İskender gerek Makedonya'da, gerekse Asya'da kendisine tanrılara mahsus bir saygı gösterilmesini hiçbir zaman istememiştir (Bosch, 1942 : 107). Büyük İskender Yunanistan üzerindeki siyasi otoritesini güçlendirmek amacıyla böyle bir istekte bulunmuş olabilir. Ayrıca kendisine karşı Opis isyanı ile artık su yüzüne çıkan Makedon muhalefetini yumuşatmak amacı ile bu muhalefete içinden çıktığı kültürü tamamen inkar etmediği mesajını vermek istemiş olması da imkan dahilindedir.

İkinci buyrultu ise, siyasal nitelikte idi. Bütün müttefik şehir devletlerinden sürgünleri affetmelerini, mal ve mülklerini geri vermelerini istiyordu. Yunan şehir devletlerini kemiren parti kavgalarına son vermeyi göz önünde bulunduran bu buyrultu yerinde bir şeydi. Büyük İskender böylece Yunan şehir devletlerinin iç işlerine karışmış oluyordu. Atina ve Aitolya hariç Yunan şehir devletlerinin birçoğu bu buyrultuya boyun eğdiler. Böylece 2.000 kadar sürgün yurtlarına geri dönmek imkanını buldular.

Bu iki buyrultu Büyük İskender'in son icraatı oldu (Mansel, 1988 : 452, 453). Büyük İskender hazırlıklarını tamamladığı Batı seferi öncesi, M.Ö. 323 yılı 2 Haziran akşamı amiral Nearkhos onuruna bir veda yemeği verdi. Bu ziyafet sabaha kadar devam etti. Dostlarından Medios'un daveti üzerine, 3 Haziran akşamı bir ziyafet sofrasına daha iştirak etti. Büyük İskender sarayına döndüğünde ateşler içinde istirahate çekildi. Son günlerin heyecanları ile birbiri ardına gelen içkili ziyafetler, bünyesi bir hastalığa karşı hassas olan Büyük İskender'e dokunmuş ve ateşi çok yükselmişti (Droysen, 1949 : 160, 161). Büyük İskender'in hastalığı tropikal sıtma ya da pnömoni (zatürree) idi (Mansel, 1988 : 454). 6 Hazirandan itibaren hastalığı giderek

şiddetlendi. 12 Haziranda iyileşmesinden tamamen ümit kesildi. Aynı gün sarayının kapıları açıldı ve birbirini takip eden binlerce asker kendisini son kez görmek ve veda etmek üzere, krallarının ölüm döşeğinin önünden geçtiler. Büyük İskender başını hafifçe kaldırarak hepsine sağ elini uzattı, gözleri ile veda selamı verdi. M.Ö. 323 yılı 13 Haziran akşamı öldü (Droysen, 1949 : 161 – 164). Öldüğünde daha henüz 33 yaşını doldurmamıştı (Mansel, 1988 : 454).

Büyük İskender'in ölüm döşeğinde iken kendisinden sonra imparatorluğun başına geçecek halefini belirlediği yolundaki iddialar güvenilir kaynaklar tarafından doğrulanmamaktadır. Eğer Büyük İskender bunu yapmadı ise, muhakkak ki öleceğini hissettiği zaman düşünme kuvveti ve açıklığını, ölümün ne demek olduğunu idrak edemeyecek kadar bilincini kaybetmiş olmasından ileri gelmektedir. Askerleri ile sessiz vedalaşması, şüphesiz, kapanmak üzere olan bilincinin hala yarı uyanık bir halde son kıvılcıklarını göstermektedir. Bundan sonra gelen ölümle pençeleşme safhası, onun yarattığı ve gerçekleştirmek istediği eserin karanlık geleceğini gözlerinin önünden silip götürmüş olsa gerektir. Son nefesi ile birlikte generalleri arasında taht mücadeleleri, Makedonya krallık hanedanının sönüşü ve imparatorluğun çöküşü başlamıştır (Droysen, 1949 : 164).

Büyük İskender'in naaşı 64 katır tarafından çekilen, üzeri tablolarla süslü bir cenaze arabası (Bkz. Resim 17) ile Babil'den Mısır'a götürüldü. İlk önce geçici olarak Memphis'te, bir süre sonra ise kendisinin kurmuş olduğu İskenderiye'de defnedildi (Mansel, 1988 : 454). Günümüzde Büyük İskender'in mezarının yeri bilinmemektedir (Günaltay, 1948 : 257).

Eskiçağ tarih yazıcılığında Büyük İskender'in kişiliği hakkında birbirleriyle zıt olan değerlendirmelere rastlamak mümkündür. Örneğin, Antik çağ yazarlarından Arrianos, yapıtını Büyük İskender'e hayranlık duyan silah arkadaşlarının anılarına dayandırırken, Quintus Curtius Rufus Büyük İskender'in kişiliğinin abartılmasına karşı çıkmıştır. Yine çağdaş tarih

yazarlarından J. G. Droysen onu ölküselleştirirken, J. Beloch karalamaya çalışmıştır (Diakov – Kovalev, 1987 : 473, 474).

Mansel ve Memiş, Büyük İskender'in tarihte eşine ender rastlanan askeri bir deha olduğuna dikkat çekmektedirler (Mansel, 1988 : 455), (Memiş, 1993 : 58). Tarn'da bu görüşü paylaşmaktadır (Tarn, 1964 : 425). Günaltay, Büyük İskender'in kişiliğindeki değişik vasıflara işaret etmekte olup, onun askeri dehasını babası II. Filip'ten, idari dehasını öğretmeni Aristoteles'ten, tutkulu, hırçın ve cani ruhlu yönünü ise annesi Olympias'tan aldığını kaydetmektedir (Günaltay, 1948 : 258). Bosch, Büyük İskender'in huzursuz ve aç gözlü bir mizaca sahip olduğunu belirtmektedir (Bosch, 1942 : 48, 108). Diakov ve Kovalev, Makedonya'nın Yunanistan'a üstünlük elde ettiği ve II. Filip'in emperyalist iştahlarının kabardığı bir dönemde büyümüş olmasının Büyük İskender'in aşırı tutkularının gelişmesinde etkili olduğu görüşünde olup, Büyük İskender'in daha çocukluğundan itibaren otoriter ve tutkulu kişiliği ile dikkat çektiğine işaret etmektedirler (Diakov – Kovalev, 1987 : 474)

Bazı tarihçiler, Büyük İskender'in dehasını, bütün ihtirasları ve taşkınlıklarıyla birlikte, annesi Olympias'tan miras aldığını ve birbiriyle çelişen birtakım ahlak unsurlarının bir kişide toplanması ve birleşmesi sayesinde bu kadar büyük işlerin bu kadar kısa bir zaman içinde yapılmasının mümkün olduğunu; başkaları ise Büyük İskender'in en çok son yıllarında yaptığı aşırı taşkınlıkların yine irsiyet kanunlarına mal edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Mansel, 1988 : 433).

Arthur Weigal Büyük İskender'in kişiliğini değerlendiren tarihçiler hakkında şöyle demektedir : "Kimi tarihçiler Büyük İskender'i, insanlığın iyiliğine olduğuna inandığı şeyler uğruna zaferden zafere koşan bir ölkü adamı olarak görmüştür. Kimileri de davranışlarının nedeninin katıksız bencillik olduğunu, kişisel başarı, güç uğruna ateşli tutkusunun onun yolunu aydınlattığını düşünmüştür. Kimileri, oynamış olduğu büyük oyunda, sürdüğü

her taşı ona muazzam bir zekanın dikte ettiği görüşündedir. Kimileri ise, yanılmış olduğunu düşünmeden, kendine çok güvenerek, parlayan yıldızını güle oynaya izlediğini varsaymıştır.” (Lloyd, 1998 : 151).

Bu değerlendirmelerden anlaşılacağı üzere, Büyük İskender'in kişiliğinden yola çıkarak tarihi bir şahsiyet olarak kendisi hakkında kesin yargılara ulaşmak oldukça zor görünmektedir. Kanaatimizce 12 yıl 8 ay gibi kısa süren saltanatı döneminde, ancak birkaç asırda gerçekleştirilebilecek büyük işler başarmış olan Büyük İskender'i, sadece kişiliğindeki olumsuz yönleri bakarak değerlendirmek objektif bir yaklaşım olmasa gerekir. Aynı şekilde, sadece başarmış olduğu büyük işleri ele alarak kişiliğindeki olumlu yönleri ülküselleştirmek ve olumsuz yönleri ise göz ardı etmekte objektif bir yaklaşım olmasa gerekir. Öyle ise Büyük İskender'e, kişiliği ve başarmış oldukları ile bir bütün halinde bakmak en doğru yaklaşım olsa gerekir.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir; Büyük İskender'in gerek başarmış oldukları, gerekse fikir ve idealleri aynı zamanda kişiliğinin bir parçası ve yansıması değiller midir ? Kanaatimizce Büyük İskender üzerinde çalışmalar yapan tarihçilerin, bu tarihi şahsiyet hakkında çok farklı kanaatlere ulaşmalarının sebebi, bu sorunun zor bir cevaba sahip oluşundan kaynaklanmaktadır.

III. 2. Büyük İskender İmparatorluğu'nun Sistemi

Büyük İskender İmparatorluğu, aslında bir takım bağımsız devletlerin birleştirilmesinden meydana gelmişti ve bu devletlerden hiçbiri, herhangi bir şekilde diğerine tabi değildi. Söz konusu birleşme daha sonraki dönemde ortaya çıkacak olan Roma İmparatorluğu'nda olduğu gibi, ittifak antlaşmalarıyla sağlanmış olmayıp, bizzat Büyük İskender'in şahsında toplanıyordu. Kurmuş olduğu imparatorluğun idari birliğini, Büyük İskender'in hukuki mevkii sağlıyordu. Kendisi aynı zamanda hem Makedonya kralı hem de Pers Krallar Kralı idi. Yani, krallık mevkii ve yetkilerinin tümünü tek bir kişide toplamak suretiyle, bu birliği sağlam tutmak amacını gütmüştür. Aynı zamanda kendisi Yunanistan'da ki Korinthos ve Thessalia Birlikleri'nin de başkanı idi. Mısırlılar için bir Firavun, Babilliler için ise Babil şehri kralı idi. Netice olarak Büyük İskender, çeşitli hükümdarlık görevlerini bizzat kendi şahsında yürütmüştür (Memiş, 1993 : 68).

Büyük İskender İmparatorluğu hiçbir zaman kesin ve sürekli bir idari örgütlenmeye sahip olamadı. Çünkü Büyük İskender bunu gerçekleştiremeden öldü. İmparatorluğun birçok ve uzak kısımlarında, M.Ö. 323 yılında halen savaş durumu veyahut askeri idare hüküm sürmekte idi. Fakat belirgin olarak imparatorluğun dört bağımsız kısmın birleşmesinden meydana geldiği anlaşılmaktadır :

- 1 - Makedonya Krallığı
- 2 - Korinthos Birliği'ne bağlı Yunan şehir devletleri
- 3 - Asya Krallığı
- 4 - Himaye altındaki devletler

Makedonya ve Yunanistan'ın ikisine birden resmi olarak Avrupa denildi ki zaten Büyük İskender'in buraya tayin etmiş olduğu vekili Antipatros'ta Avrupa Valisi ünvanını taşımaktaydı. Büyük İskender'in emirleri doğrultusunda imparatorluğun Avrupa kısmını Antipatros yönetmekteydi. İmparatorluk merkezi olan Babil ile sürekli olarak ilişkide bulunmak suretiyle,

idari ve askeri icraatları hususunda düzenli olarak raporlar vermekle yükümlü idi. Makedonya'nın idari sahasına Thrakia'da dahildi. Thrakia'nın Makedonya'ya bağlılığı genel olarak askeri sahada idi. Bu husus, bir Makedon komutanın Thrakia Valisi ünvanı ile buraya tayin edilmesi ve sefer ordusuna Thrakia'dan bir kısım asker alınması şeklinde oluşmuştu. Yunanistan'da ki şehir devletleri ise, iç işlerinde bağımsız olup, Korinthos Birliği çerçevesinde bir araya toplanmışlardı.

Büyük İskender imparatorluğun Asya kısmının idari örgütlenmesinde, Pers Kralı I. Darius zamanından beri mevcut olan satraplık taksimatını esas almıştır. Satraplık makamına atamış olduğu kişiler, bir Pers ünvanı olan Satrap ünvanını muhafaza etmişlerdir. Büyük İskender satrapları kısmen asilzade Makedonlar'dan veya maiyetindeki Yunanlılar'dan, kısmen ise, Asya milletlerine mensup itibar ve nüfuz sahibi kişilerden seçmiştir. Persler'in sadakatine hiçbir zaman tam olarak güvenmemiş olmasından dolayı, satrapları Asya milletlerine mensup olan satraplıkların çoğunluğuna Makedon komutanlar göndermiş ve buraların askeri idaresini bu komutanlara vermiştir. Nadiren yerli satrapların aynı anda askeri ve mülki idareye sahip oldukları da görülmüştür. Ancak bu durumda da bu satrapların yanında kendilerini denetleyen, Episkopos isminde bir Makedon asilzade subayı bulunmuştur. Yalnız Turan bölgesinde bu Episkopos dahi bulunmayıp, yerli satraplar tamamen bağımsız halde görev yapmışlardır. Bu özel durum, Büyük İskender tarafından bu kişilere büyük bir itimat gösterildiği anlamına gelmektedir.

Büyük İskender İmparatorluğu'nun idaresi altında olmalarına karşın, imparatorluğa tabi olmayan ve imparatorluğun nüfuzu altında bulunan, himaye ve müttefik devletlerde vardı. Bunlar satraplıkların idari hakimiyet sahalarından hariç tutulmuşlardı. Fakat bu devletler, imparatorluk ordusuna asker ve imparatorluğa vergi vermekle yükümlü kılınmışlardı. Hindistan'da ki Poros ve Abisares devletleri bunlara örnek olarak gösterilebilir. Büyük İskender bu yerler üzerinde o derece nüfuza sahipti ki buralarda yeni bir

idareci başa geçtiği zaman, bu kişi kendisi tarafından onaylanmak zorunda idi.

İmparatorluğun sınırlarında bulunan bazı milletler daha serbest bir durumda idiler. Örneğin Hazar Denizi'nin doğusundaki steplerde bulunan İskitler ile imparatorluk arasında tamamen serbest bir dostluk ilişkisi mevcut bulunmaktaydı. Bithynia, Pontos, Kappadokia, Ermenistan ve Batı İran'ın kenar dağları ile Susiana ve Media arasındaki bir bölgede oturan Kossailer resmen imparatorluğa dahil sayılmakta iseler de gerçekte bunlar tamamen bağımsız idiler. Hiçbir zaman hakimiyet altına alınamayan bu yerler dostluk antlaşmalarını dahi reddederek, bağımsızlıklarını korumuşlardır.

Bütün imparatorluk idari teşkilatının sıkı bir şekilde merkezileştirilmesi, Büyük İskender'in çok geniş ölçüde yazışmalarda bulunmasına ve her şeyden önce iyi teşkilatlandırılmış bir yazışma dairesine ihtiyaç göstermiştir. Büyük İskender bu dairenin başına generallerinden Eumenes'i getirmiştir. Bu daire Büyük İskender'in hususi ve siyasi yazışmalarından başka, gerek ordunun, gerekse imparatorluk idari teşkilatının bütün yazışmalarına bakmıştır. İmparatorluk merkezi olan Babil'den uzakta görev yapan bütün satraplar, komutanlar ve memurlar sürekli olarak Büyük İskender ile yazışarak kendisinden emirler almışlar ve merkeze raporlar göndermişlerdir. Bütün bu yazışmalar bir arşivde saklanmıştır. Büyük İskender İmparatorluğu'nda, askeri hareketler ve bu hareketlerin planları Ordu Meclisi'nde görüşülerek tespit edilmiştir. Büyük İskender'in başkanlığında toplanan bu meclis ordu generallerinden oluşmuştu. Yazışma dairesi askeri hareket planlarının ayrıntıları olan hususlara (örneğin coğrafi duruma ve iklim şartlarına ait bilgiler, ordunun zaruri ihtiyaçlarının temini, yolların durumu, yürüyüş süreleri) ait raporları hazırlamak ve bunları Ordu Meclisi'ne sunmakla da görevli idi. Yazışma dairesinin bir görevi de bayındırlık işlerinin ayrıntıları olan hususlarda (örneğin masraf keşfi, nakliyat imkanları ve işçi miktarı) raporlar hazırlamak olmuştur.

Gerek miktar, gerek ise, içerik itibarı ile Büyük İskender'in ordusu Doğu seferi sırasında büyük değişikliklere uğramıştır. Ordu mevcudunda meydana gelen değişiklikler büyük savaşlarda verilen kayıplardan ziyade, ele geçirilen yerlerde bırakılan kuvvetlerden ileri gelmiştir. Bu şekilde orduda meydana gelen boşluklar ilk önce Makedonya'dan gelen takviye kuvvetleri ve tutulan ücretli askerler ile doldurulmuştur. Fakat İran, Orta Asya Ülkeleri ve Hindistan'ın fethi sırasında yapılan savaşların sevk ve idaresi icabı orduda yeni yapılanmalara gidilmiştir (Bosch, 1942 : 110 – 117, 124). Büyük İskender Babil'de ölümünden az önce tasarladığı Batı seferi için son askeri planlarını hazırlarken ordusunun % 35 ini Medler, Parthlar, Kariyalılar ve Thraklar, % 30 unu Turanlılar, % 20 sini Persler, % 10 unu ücretli Yunanlı askerler ve geri kalan % 5 ini de Makedonlar oluşturmakta idi (Pekman, 1990 : 688, 689). Bu kara ordusuna ilaveten imparatorluk donanması vardı ki onunda merkezi Akdeniz'den kaldırılarak, Euphrates Nehri vasıtası ile Pers Denizi (Basra Körfezi) ile ilişkili olan Babil'e nakledilmişti. Donanma mürettebatı Fenike, Kilikia ve Batı Anadolu sahillerindeki şehirlerden temin edilmekte idi. Buradan anlaşılacağı üzere Büyük İskender'in M.Ö. 323 yılında imparatorluğun merkezi Babil'de toplamış olduğu ordu, artık bir milli Makedonya ordusu olmayıp, uluslararası bir İmparatorluk ordusu idi.

Büyük İskender İmparatorluğu mali gücünü iki kaynaktan temin etmiştir. Bunların ilki, Pers şehirlerinden savaş ganimeti olarak ele geçirilen sikke basımına elverişli kıymetli madenlerdir. İkincisi ise, imparatorluk içinde toplanan vergilerdir. Büyük İskender'in ölümünde imparatorluk hazinesinde ancak 50.000 talent (yaklaşık 118.000.000 altın Türk lirası) mevcuttu. Oysa Pers şehirlerinden ele geçirilen kıymetli madenler 180.000 talent (yaklaşık 425.000.000 altın Türk lirası) değerinde idi. Gerek ordu ve donanmanın yüksek miktardaki masrafları, gerekse yeni şehirler, yollar, limanlar ve su kanalları yapımı için harcanan paralar hazine mevcudunun bu denli azalmasına neden olmuştur. Büyük İskender zamanında daha önceleri tedavülde bulunan pek çok çeşit sikke giderek ortadan kalkarak, onların

yerine İskender Sikkesi denilen 1.58 altın Türk lirası değerinde gümüş sikkeler ve Stater denilen 24 altın Türk lirası değerinde altın sikkeler kullanılmıştır (Bosch, 1942 : 117, 118, 124, 125). Değişim aracı olan para konusunda sağlanan birlik sayesinde ticaret kolaylaşmış ve gelişmiştir (Childe, 1995 : 195, 196). Bu basitleştirilmiş para sisteminin ticaret hayatı için bütün dünyaya getirmiş olduğu kolaylıklar o kadar büyüktü ki Büyük İskender'in ölümünden yüzlerce yıl sonra dahi bu sikkeler terk edilmeyip, basılmaya devam edilmiştir. Büyük İskender İmparatorluğu'nda vergilerin toplanması ve idaresi işi satraplara bırakılmıştır. Yüzlerce yıldan beri para tedavülüne başlamış ve önemli iktisadi seviyeye erişmiş olan eski Önasya'da, satrapların yanında bölgenin bütün vergi işlerini idare eden yüksek bir maliye memuru bulunmaktaydı. Bu memurda, birkaç satraplığın vergi işlerini düzenleyen ve idare eden bir maliye direktörünün emri altındaydı. Bütün bu teşkilatın başında imparatorluk Hazinesar'ı bulunmakta olup, kendisi vergi işlerinin yanı sıra hazinelerin kıymetleştirilmesi işini düzenlemekte ve idare etmekte idi.

Büyük İskender'in Makedonya tahtına çıkışından itibaren daima göz önüne aldığı meselelerin en önemlilerinden birisi ticaret ve ulaşım olmuştur. Fethettiği ülkelerde birçok yeni şehirler kurmuş olması bu hususa ne kadar önem verdiğinin bir kanıtıdır (Bosch, 1942 : 118, 119). Kendisinin kurmuş olduğu şehirlerin sayısı 70 i bulmaktaydı. Bu şehirlerin 25 tanesi kesin olarak tespit edilmiştir. İskenderiye, Herat, Kandahar, Khodşent (Taşkent), Merv ve Semerkand bu şehirlere örnek olarak gösterilebilir (Tarn, 1964 : 429). Büyük İskender ticaretin en önemli vasıtalarından ulaşımı geliştirmek için, Pers Kralı I. Darius zamanından kalan yolları bakımdan geçirtmiştir. Yeni yollar yaptırmak suretiyle ulaşım ağını genişletmiştir. Ayrıca I. Darius zamanında kurulmuş olan posta teşkilatını muhafaza ederek geliştirmiştir. Donanma amirali Nearkhos'un Hindistan seferinden dönüşü sırasında gerçekleştirdiği seyahat, yeni ticaret yollarının açılmasına hizmet etmiştir. Büyük İskender'in son planlarından birisi, Pers Denizi kıyılarında Fenike benzeri yeni bir ticaret sahasının meydana getirilmesi idi. Ölümünden az önce Fenike'den ücretli

gemiciler ve balıkçılar toplattırmış ve bu kişileri Pers Denizi kıyılarında kurmayı tasarladığı ticaret sahasına yerleştirmeyi düşünmüştür. Böylece Mısır'da ki İskenderiye şehri ile Babil şehri arasında bir deniz irtibatı tesis etmeyi planlamıştır. Büyük İskender bu planı gereğince Arabistan sahillerini keşfettirmiştir (Bosch, 1942 : 119, 120). Kendisinin Batı'ya düzenlemeyi tasarladığı seferinin bir amacı da o zamanın düşüncesine göre, Dünya'nın batıdaki son noktası olan Atlantik Okyanusu'na ulaşmak idi. Buradan da Afrika'nın güneyine ve kuzeyde Avrupa sahilleri boyunca keşif heyetleri göndererek Hazar Denizi'ne ulaşmayı düşünmüştür. Zira daha önce Hazar Denizi'nin kuzeyine gönderilen keşif heyeti, bu denizin kuzeydeki okyanusunun bir körfezi olduğu fikrine varmıştır (Memiş, 1993 : 67). Bunlardan anlaşılacağı üzere Büyük İskender, Atlas Okyanusu'ndan başlayan ve Kuzey Buz Denizi, Hazar Denizi, Hint Okyanusu, Basra Körfezi, Akdeniz hattını takiple yine Atlas Okyanusu'na ulaşan bir deniz ulaşım ağı oluşturmayı düşünmüştür. Büyük İskender o zamanın düşüncesine göre, bütün bu denizlerin ve okyanusların Dünya'nın etrafını çevirdiği kanaatine varmıştır.

Büyük İskender'in yaşadığı çağda ziraat, ticaretin en önemli unsurları arasında yer almaktaydı. Kendisi ziraat teknolojisinin gelişmesi ve ziraatın artması için çalışmıştır. Bu amaçla Mezopotamya'da ki tarım arazilerinin sulanmasında kullanılan mevcut Babil kanal sistemini islah ettirerek, geliştirmiştir. Euphrates ve Tigris nehirlerinde her yıl meydana gelen su taşkınlarına karşı setler, bu iki nehrin sularının tarım alanlarına taşınması için ise, kanallar yaptırmıştır. Kopais Gölü'nü kurutmak suretiyle, tarıma elverişli arazinin artırılması için tedbirler almıştır. İmparatorluğun çeşitli kısımlarından diğer kısımlara gönderilen kültür bitkileri zirai kazancın iyileşmesi ve çoğalması üzerinde önemli tesirler meydana getirmiştir (Bosch, 1942 : 94, 120, 121). Babil'de kurulan bitki bahçesinde Akdeniz'in çeşitli bitkileri yetiştirilmiştir (Mansel, 1988 : 457). Ayrıca Koppen Nehri'nin kuzeyindeki dağlardan toplanan hayvan sürüleri arasından seçilen en kuvvetli ve güzel hayvanlar, Makedonya'da yetiştirilen yerli hayvan cinsleriyle çiftleştirilmek

suretiyle, islah edilmek üzere Makedonya'ya gönderilmişlerdir (Bosch, 1942 :121).

III. 3. Büyük İskender İmparatorluğu'nun Paylaşılması

Büyük İskender 33 yaşında iken beklenmedik bir zamanda, kendisine hiç bir halef bırakmadan ve ölümünden sonra imparatorluğun nasıl idare olunacağına dair bir imada bulunmadan ölmüştü. Makedonya hukukuna göre en yüksek yetki, eski geleneklere dayanarak yeni bir kral seçme hakkına sahip olan Ordu Meclisi'nde idi. Ancak bu meclisin Makedon asilzadelerden birisini kral seçebilmesi adeta imkansızdı. Zira kral seçilemeyen asilzadelerin derhal kral seçilen asilzadeye karşı cephe almaları ihtimali çok yüksek idi. Makedon asilzadelerin her biri kendisi için bütün imparatorluk üzerinde hakimiyete veya hiç olmazsa imparatorluğun bir kısmına sahip olmak arzusunda idi.

Ordu Meclisi'nde imparatorluğun yönetimi hususunda iki farklı görüş ortaya çıktı. Makedon yaya askerlerini temsil eden general Meleagros ve Attalos Büyük İskender tarafından yürütülen siyaseti eleştirerek, bir milli Makedonya Krallığı kurulmasını istediler. Asilzade süvarileri temsil eden generaller ise, imparatorluğu kendi aralarında paylaşmak istemelerinden ötürü bu görüşe karşı çıktılar. Çünkü kurulacak bir milli Makedonya Krallığı kendi çıkarlarına ters düşmekte idi. Ordu Meclisi'nde birbiri ile çarpışan bu iki görüş orta yolda birleşti. Buna göre, Büyük İskender öldüğü zaman hamile olan, ancak Makedon olmaması dolayısıyla yasal bir eş olarak kabul edilmeyen Roksane'nin bebeğini doğurması beklenecek, eğer doğacak bebek erkek olur ise, bu bebek Büyük İskender'in üvey ağabeyi Arhidaeos (III. Filip) ile birlikte imparatorluk tahtının sahibi olacaktı. Bu düşünülenler gerçekleştiği takdirde Ordu Meclisi bu iki kral adına imparatorluğu yönetecekti.

Kısa bir süre sonra Roksane gerçekten bir erkek bebek dünyaya getirdi. IV. Alexander (İskender) ismi verilen bu bebek ve Arhidaeos imparatorluğun merkezi Babil'de kral ilan edildiler. Arhidaeos'un akli dengesi bozuktur. IV. Alexander ise zaten daha bir bebektir. İmparatorluğun bütün

idaresi bu iki göstermelik krala vesayet eden Ordu Meclisi'nin, dolayısıyla da generallerin eline geçti. Satraplıklar yeniden taksim edildi ve generallerin her biri bundan kendisine düşen payı aldı. Bunlar kendilerini Büyük İskender'in bırakmış olduğu mirasın halefleri olarak hissetmişlerdir. Bundan dolayı kendilerine Diadokhlar (Halefler) denilmiştir.

Perdikkas imparatorluk ordusunun başkomutanlığı ile birlikte imparatorluk naipliği makamının sahibi oldu. Böylece kendisinin şahsında imparatorluğun birliği temsil edilmiş oldu. Seleukos asilzade süvarilerinin başkomutanlığı görevini eline aldı. Meleagros ve Attalos ise bertaraf edildiler. Krateros kral ilan edilen Arhidaios adına Makedonya'nın idaresini eline aldı. Kendisi Antipatros ile birlikte Makedonya'yı idare etmeye başladı. Thrakia Makedonya idari teşkilatından çıkartılarak, buranın idaresi Lysimakhos'a verildi. Mısır'ın idaresini Ptolemaios eline aldı. Suriye Satraplığı Laomeodon'a verildi. Lykia, Pamphilia, Pisidia ve Phrygia Satraplıkları birleştirilerek yeni kurulan satraplık Antigonos'a verildi. Hellespontos Phrygiası Satraplığı Leonnatos'a, Lydia Satraplığı Menandros'a, Karia Satraplığı Asandros'a, Kilikia Satraplığı Philotas'a, Kappadokia ve Papyllagonia Satraplığı Eumenes'e, Media Satraplığı Peithon'a verildi. İmparatorluğun idari örgütlenmesinde bunlar dışında değişiklikler yapılmadı (Bosch, 1942 : 129 – 133).

Büyük İskender'in ölümü sonrası Doğu İran ve Orta Asya ülkeleri sakin kalmıştı. Buna karşılık sürgünlerin kabulünü isteyen buyrultudan sonra Yunanistan'da durum gerginleşmiş, Atina ve Aitolya bu buyrultuya karşı açıkça cephe almışlardı. Hatta bir süre sonra Atina Korinthos Birliği'ni dağıttı. Onun yerine kendi idaresi altında, adalar hariç, Yunanistan'da ki şehirlerin büyük bir kısmını içine alan yeni bir Yunan Birliği kurdu ve bu birliği Makedonya'ya karşı savaşa davet etti. Demosthenes Atina'ya geri döndü. Başlangıçta Antipatros yeni birliğin kuvvetleri tarafından bir süre Lamia'da kuşatılmış olduğundan bu savaş tarihe Lamia Savaşı adı ile geçmiştir (M.Ö. 323 / 22). Fakat ilk zamanlar Leonnatos ve onun ölümünden sonra

Krateros'tan yardım gören Antipatros kendisini bu kuşatmadan kurtardı ve birleşmiş Yunanlılar'ı Thessalia'da Krannon'da yendi (M.Ö. 322). Böylece Yunan birliğini dağıttı ve isyana katılan şehirlerle ayrı ayrı barış yaptı. Teslim olan Atina Samos Adası'ndan vazgeçmek, Munihia Limanı'na bir Makedonya garnizonu kabullenmek ve oligarşik bir hükümet kurmak zorunda kaldı. Demosthenes zehir içmek suretiyle intihar etti (Mansel, 1988 : 459, 460).

Büyük İskender'in ölümü sonrası imparatorluğu aralarında paylaşarak yönetmeye başlayan Diadokhlar, imparatorluğun tek hakimi olabilmek amacı ile birbirleriyle amansız bir mücadeleye girişmişlerdir. Bu mücadele sırasında Makedonya krallık hanedanı tamamen ortadan kalkmıştır. M.Ö. 318 yılında Büyük İskender'in annesi Olympias Arhidaeos'u öldürmüştür. Antipatros'un ölümünden sonra Makedonya'nın idaresini ele alan oğlu Kassadros, M.Ö. 316 yılında Olympias'ı, M.Ö. 311 yılında da IV. Alexander ve Roksane'yi öldürmüştür. Büyük İskender'in kız kardeşi Kleopatra'da bu seri infazlardan nasibini almıştır. M.Ö. 311 yılına gelindiğinde bu mücadeleden geriye sadece beş Diadokh kalmıştır. Bunlar : Antigonos, Kassadros, Lysimakhos, Ptolemaios ve Seleukos idiler. Bu tarihten itibaren imparatorluğun birliğinden vazgeçilmiş ve bu beş Diadokh'un birbirleriyle olan mücadeleleri neticesinde imparatorluk sınırları içinde Hellenistik Krallıklar ortaya çıkmıştır (Bkz. Harita 6, 8, 9) (Bosch, 1942 : 136 – 154). Böylece Büyük İskender'in kurmuş olduğu Büyük İskender İmparatorluğu'nun sadece adı kalmıştır.

IV. BÖLÜM

BÜYÜK İSKENDER'İN DÜNYA HAKİMİYETİ FİKRİ İLE DOĞU VE BATI DÜNYASINDA BIRAKTIĞI İZLER

IV. 1. Büyük İskender'in Dünya Hakimiyeti Fikri

Büyük İskender'in genç yaşta ölümü meydana getirmiş olduğu eser hakkında kesin bir hüküm verilmesine engel olmaktadır. Çünkü bu eser, bütün ihtişam ve büyüklüğüne karşın bitmemiş olarak kalmıştır.

Büyük İskender'in sadece askeri alandaki eseri bir bütün olarak kabul olunabilir. Yapmış olduğu bütün savaşlardan galip çıkmış, en küçük bir başarısızlığa dahi uğramamış olan Büyük İskender'in Julius Caesar ya da Hannibal çapında büyük bir komutan olduğunda şüphe yoktur. Gerçi kendisi babası II. Filip tarafından kurulmuş mükemmel bir ordunun mirasına konmuştur. Ancak bu güçlü savaş makinesini sevk ve idare etmekte büyük bir yetenek göstermiş ve hayret verici başarılarını, bazı tarihçiler tarafından ileri sürüldüğü gibi generalleri sayesinde değil, sırf kendi askeri dehası ile elde etmiştir (Mansel, 1988 : 455). Ancak Büyük İskender hakkında bir devlet adamı olarak kesin bir hüküm vermeye imkan yoktur. Çünkü bu hususta pek az tarihi belge vardır (Tarn, 1964 : 426).

Büyük İskender'in kişiliğini sadece askeri bir deha olması yönüyle değerlendirmemek, onun fikir ve idealleri üzerinde önemle durmak gerekir. Zira kendisinin sahip olduğu fikir ve idealler çağını aşan nitelikte bir imparatorluk sistemini bünyesinde barındırmıştır ki meydana getirmiş olduğu eserin bitmemiş olarak kalan kısmı bu sistemdir. Büyük İskender Dünya hakimiyeti fikrine dayanan bir Dünya İmparatorluğu kurmak istemiştir.

Büyük İskender Makedonya kralı ve Yunanlılar'ın kurtarıcısı olarak ortaya çıktığı zaman, belki de bir Dünya hakimiyeti düşlememiştir. Kendisine göre başlangıçta yapılacak en önemli iş, Anadolu'da ki Yunan şehirlerinin Pers hegemonyasından kurtarılması idi. Ancak, olaylar o kadar hızlı gelişmiştir ki bu hızlı gelişim ve değişim, Büyük İskender'in fikir ve ideallerinde de değişikliklere yol açmıştır. Özellikle Pers İmparatorluğu'nu ele geçirdikten sonra Hindistan seferine çıkması, Dünya'nın doğudaki son noktasına varmak istemesi ve son planları, kendisinin bir Dünya İmparatorluğu kurmayı tasarladığını açıkça göstermektedir. Aslında Asya topraklarına ayak bastığı tarihten itibaren uygulamaya başladığı siyaset bunu açıkça ortaya koymaktadır. Zira bu siyaset gereği ele geçirdiği yerlerin milletlerinin kültür ve geleneklerine saygı göstermiş, galip milletler ile mağlup milletleri eşit tutmuştur.

Aslında Dünya hakimiyeti fikri Büyük İskender'den çok önceki dönemlere dayanıyordu. Bu fikri ilk benimseyenler eski Yakındoğu hükümdarları (Akad, Asur, Babil, Sümer) olmuştu ve fikrin kaynağında Mezopotamya idi. Yalnız, onlar için Dünya tanıdıkları eski Önasya kültür çevresinden ibaretti ve hedefleri emperyalist karakterde idi. Nitekim bu siyasetten sadece hükümdar, sülalesi ve halkı yararlanıyordu. Persler Dünya hakimiyeti fikrini Babil'den alarak Dünya kavramına daha geniş bir anlam verdiler. Dünya'yı sadece eski Yakındoğu ile sınırlandırmayarak, bütün Dünya'yı kapsayan bir hakimiyet anlayışı oluşturdular. Bu anlayışa göre, Dünya yalnız bencil sömürü ve hakimiyetin bir objesi olmamış, aynı zamanda Dünya İmparatorluğu'na ve hakim millete de ağır sorumluluklar yüklemiştir. Emperyalist görüş geniş ölçüde yine varlığını korumasına karşın mutlak geçerliliğini yitirmiştir. Persler'in M.Ö. 547 de Lydia Devleti'ni yıkarak Ege Denizi'ne ulaşmalarıyla, Dünya tarihinde ilk defa bir Doğu devleti Batı siyasetine girmiş oldu. I. Darius'un İskit seferi ve I. Kserkses'in bizzat Yunanistan'a yaptığı seferin ve uzun süren mücadelenin nihai gayesi, Avrupa ve Akdeniz'i Pers hakimiyetine alarak, bir Dünya İmparatorluğu kurmaktır.

Ancak Büyük İskender'in Dünya hakimiyeti fikri gerek eski Yakındoğu hükümdarlarının, gerekse Pers krallarının tek milletli, kuvvete dayalı ve emperyalist Dünya hakimiyeti fikirlerinin aynısı olmamıştır. Büyük İskender Dünya'nın yalnız geniş toprakları, coğrafi mekanı ile değil, bütün muhtevası ile kavranması gerektiğini düşünmüştür. Oysa Persler önce kendi milletlerini, sonra Dünya'yı düşünmüşlerdir. Büyük İskender ise, Dünya'nın bütününü tek kıymet olarak kabul ederek, kendi vatanından üstün tutmuştur.

Büyük İskender yüzyıllardan beri Doğu ile Batı arasında süregelen tezadı ve mücadeleyi ortadan kaldırarak, bir tek imparatorluk kurmak ve Dünya barışını sürekli kılmak istemiştir (Memiş, 1993 : 65 – 67). Ancak Büyük İskender'in bu amaca yönelik davranışları Makedonya Krallığı'nın ulusal geleneklerine ve egemenlik anlayışına ters düşmüştür. Büyük İskender Makedonya'nın dar açılı devlet sistemini ve tek başına ulusal gücünü, kurmayı düşündüğü çok uluslu Dünya İmparatorluğu'nu barış içinde yönetmeye yeterli görmemiştir. Bu nedenle takip ettiği siyaset kendisine karşı baş kaldırmalara ve suikast girişimlerine neden olmuştur (Pekman, 1990 : 686 – 689).

Dünya İmparatorluğu'nun kurulması yolunda ilk iş olarak ırkları birbiriyle kaynaştırmaya çalışmıştır. Çünkü, kan karışmasının, imparatorluğu teşkil eden milletler arasındaki anlaşma için en iyi araç olacağına inanmıştır. Bu fikirden hareket eden Büyük İskender, başta Persler ile Makedonlar arasında bir ırk kaynaşması meydana getirerek, eski ve yeni hakim milletin müşterek kralı olmayı istemiştir. Aynı zamanda askeri bakımdan da ordu elemanlarını kaynaştırmak suretiyle, müşterek bir imparatorluk ordusu meydana getirmeyi düşünmüştür. M.Ö. 327 de Turanlı prenses Roksane ile evlenmesi, M.Ö. 324 de Sus şehrinde yapılan büyük çaptaki düğünle kitle halinde evlenme ve M.Ö. 326 da 30.000 Persli ve Turanlı gencin imparatorluk ordusuna alınması bu düşüncenin tatbik edilmiş ilk örnekleridir. Büyük İskender'in kurmayı düşündüğü Dünya İmparatorluğu'na ait planlardan birisi de Asya'dan Avrupa'ya ve Avrupa'dan Asya'ya toplu halde insanların göç

ettirilip yerleştirilmesi idi. O, yalnız Makedonlar ile Persler arasında değil, imparatorluğun içindeki diğer milletler arasında da büyük çapta bir kaynaştırma olayının meydana gelmesini istemiştir. Bu tasarı gerçekleştiği takdirde, karşılıklı evlenme ve birlikte yaşamayla imparatorluk sınırları içinde yaşayan milletlerin, barış içinde ve akrabalık bağıyla birbirlerine bağlanabileceklerini düşünmüştür (Memiş, 1993 : 65, 66, 70). Bir araya getirilmiş olan milletlerin sahip oldukları çeşitli kültürleri ahenkli bir şekilde birbirleri ile karıştırarak, hepsinden üstün yeni bir Dünya kültürü meydana getirmeyi amaçlamıştır (Bosch, 1942 : 123).

Eski Yunan tarihinin Klasik Dönemi'nde (M.Ö. V. yüzyıl) her vatandaş, Polis'in bir ferdi ve devleti doğrudan doğruya idare eden bir üyesiydi. Atina deniz hakimiyetinin çöküşü, Peloponnesos Savaşları'nda ticari politikanın birinci derecede rol oynaması, tarıma karşı para ekonomisinin ve endüstrisinin gittikçe artan bir şekilde öne geçmesi, vatandaşlık kavramında da değişikliğe sebep olmuştur. Sermayenin bağımsız hale gelmesi de, siyasi haklar bakımından, rol oynamaya başlamıştır. Ticaret, seyahat, muhtelif meslek sahibi ve özellikle de ücretli asker sıfatıyla Yunanlılar, bütün Dünya'ya yayılmışlardır. M.Ö. IV. yüzyılın ortasında Yunanistan'da ki siyasi istikrarsızlık ve demokrasinin soysuzlaşmasıyla, her taraftaki parti mücadeleleri de bu hususta rol oynamıştır. Böylece Yunanlılar'da vatan anlayışı değişmeye yüz tutmuş, Polis'ten Kozmopolis'e doğru bir çözülme süreci yaşanmaya başlamıştır. Başka bir deyişle, şehir vatandaşlığından kozmopolitliğe, yani Dünya vatandaşlığına bir geçiş olmuştur.

Büyük İskender ırkların kaynaştırılması ile gerçekleştirmeyi düşündüğü Dünya İmparatorluğu'nda kozmopolit bir toplum, yani Dünya vatandaşlığını tesis etmeyi amaçlamıştır. Büyük İskender'e göre, bütün dünya birlik içinde bir tek devlet teşkil edecekti. Bütün ülkeler ve milletler bir tek otorite altında bir araya geleceklerdi. Artık milli menfaatler, ayrıcalıklar, bencil düşünceler, siyasi ihtiraslar ve savaşlar yerine barış, hoşgörü, karşılıklı sevgi, saygı ve anlayış hakim olacaktı. Dünya'nın her yeri, herkesin vatanı idi ve her insan

Dünya'nın bütün nimetlerinden ve kültüründen yararlanabilecekti. Bireylerin ve milletlerin bütün değerleri Dünya İmparatorluğu içinde toplanacak ve bu imparatorluğun emrine verilecekti. Böyle bir imparatorluk yapısında bireylerin kişisel haklarına dayanan bir özgürlük yoktu. Büyük İskender, Dünya İmparatorluğu ile şahıslar veyahut milletler arasındaki ilişkileri hiç düşünmemiştir. Burada otokratik bir yapı söz konusudur ki, diğer bütün haklar buna feda edilmiştir. O halde denilebilir ki, yerel ve milli devlet görüşünün hayatiyetini kaybettiğini görerek, Kozmopolis'i, yani Dünya İmparatorluğu görüşünü keşfeden ve bunu hayata geçirmeye çalışan tarihteki ilk kişi Büyük İskender'dir ki bu itibar ile kendisi, Dünya barışı ve Dünya kardeşliği fikrinde öncüsü olmuştur.

Büyük İskender'in yaşadığı çağda Doğu dünyasını temsil eden Persler'in Doğu ülkelerindeki yaklaşık iki yüz yıllık hakimiyetleri, her şeyden önce, kendine özgü ve tamamen mekanik bir birlikti. Persler'in itaat altına almış oldukları milletler, dillerini, dinlerini, kültürlerini ve geleneklerini koruduklarından, Pers egemenliği yüzeysel olmaktan öteye geçememiştir. Pers İmparatorluğu'nu ayakta tutan iki temel güç vardı ki bunların ilki ordu, diğeri de Pers kralına karşı olan kayıtsız şartsız mutlak bağlılıktı. Zaman içerisinde bunlar bozulma göstermişlerdir. Şayet itaat altındaki milletlerin Pers hakimiyetine bağlılıkları olsa idi, Büyük İskender, askeri zaferlerine karşın, fazla bir başarı gösteremezdi ve ancak hakimiyetin adı değişmiş olurdu. Asya'nın ve özellikle fethedilen Önasya ülkelerinin milletleri halen devam ettirdikleri çok eski ve yüksek bir kültüre sahiptiler. Bu milletlerin eski bağımsızlıklarına kavuşturulmaları imkansızdı. Ancak yeni imparatorluk içerisinde bu milletler ile olumlu ilişkiler kurmak, onlara layık oldukları yeri vermek suretiyle, imparatorluğa canlılık ve süreklilik kazandırılabilirdi (Memiş, 1993 : 68 – 72).

Gerek Yunan dünyasında Polis'ten Kozmopolis'e doğru bir çözülme sürecinin yaşanmaya başlanması, gerekse Pers İmparatorluğu'nun Büyük İskender çağındaki siyasi ve sosyal yapısı, Büyük İskender'in Dünya

hakimiyeti fikrine dayanan bir Dünya İmparatorluğu kurma girişiminin alt yapısını oluşturan başlıca tarihi amiller olabilirler. Buradan şu sonuca ulaşmak mümkündür ki Büyük İskender'in Doğu'da takip etmiş olduğu siyaset neticesinde hayat bulan bir Dünya İmparatorluğu kurma girişimi, sadece kendisinin şahsında ortaya çıkan bir olgu değil, aynı zamanda tarihi amillerinde bir sonucudur.

IV. 2. Büyük İskender'in Doğu ve Batı Dünyasında Bıraktığı İzler

Büyük İskender'in Doğu ve Batı dünyasında bırakmış olduğu izleri ortaya koymadan önce, Doğu ve Batı kelimelerinin tarihte kazanmış oldukları anlamlar ve Eskiçağ tarihindeki Doğu – Batı mücadelesi üzerinde durmamız yerinde olacaktır.

Doğu ve Batı kelimeleri gerçekte yön manasını ifade eden göreceli kavramlardır. Bunlar belirli bir ülke veya kıta adı olarak kullanılmaları ile birlikte gerçek anlamlarını kaybetmişlerdir. Bugün birçok ülke adları vardır ki aslında yön manası taşıdıkları halde, bize hiçbir zaman o fikri vermezler. Örneğin Anadolu'da bunlardandır. Asya ve Avrupa kelimeleri, Babil şehrinin her iki kısmını ifade eden Asu (Doğu) ve Ereb (Batı) ifadelerinden gelmektedirler. Bu kelimeler daha sonraları Ege Denizi'nin iki tarafını birbirinden ayırmak için kullanılmışlardır. Günümüzde ise kıta isimleri olmuşlardır.

Doğu ve Batı ayrımı ilk önce Akdeniz havzasında yapılmıştır. Roma İmparatorluğu zamanında Roma şehri Dünya'nın merkezi sayılmış, doğu tarafı için Oriens, batı tarafı için Occiden tabiri kullanılmıştır. Oriens kelimesi ile bilerek veya bilmeyerek Pers İmparatorluğu ve Büyük İskender İmparatorluğu'nun kurulduğu coğrafyanın ifade edildiğine dair elde bir delil yoktur. Buna karşın M.S. 331 yılından itibaren Kuzey Afrika ve Arabistan eyaletleri ile Balkan ve Anadolu eyaletlerinin Vicarus Orientis adı altında dini bir daire oluşturduğu bilinmektedir. M.S. VII. yüzyıldan itibaren Doğu'nun büyük bir kısmı İslamların eline geçmiş, böylece Doğu kavramı genişleyerek yeni bir şekil almıştır. Haçlı Seferleri zamanında Doğu denilince daha ziyade İslam ülkeleri anlaşılmıştır. Türkler Anadolu ve Balkanlar üzerinde hakimiyet kurduktan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğu kavramı içine girmiştir. Hristiyan Batı bütün İslam dünyasına Doğu adını vermiştir. Hümanizma devrinden, yani M.S. XVII. yüzyıldan itibaren eski Yunan ve Roma'nın, sonra

yine bunların devamı sayılan Hristiyan Avrupa'nın dışında kalan dünyaya Doğu adı verilmiştir. Günümüzde ise, Doğu ve Batı kavramlarına daha geniş anlamlar yüklenmiştir. Eski Yunan medeniyetinin eski Doğu medeniyetinden büsbütün ayrı bir varlık olmadığı, belki de bu medeniyetin köklerinin Mısır, Mezopotamya ve Anadolu'da bulunduğu, bu sebeple Eskiçağ'da Doğu ve Batı arasında bir medeniyet yabancılığı yaratmanın doğru olmadığı görüşü ortaya çıkmıştır. Yine Hristiyan Avrupa ile İslam dünyası arasındaki karşıtlığın, örneğin Hint ve Çin dünyası ile olan karşıtlıktan daha az olduğu, Dünya medeniyetleri göz önünde tutulunca Önasya ile Avrupa arasındaki bağıllığın, devamlı münasebetin ve karşılıklı tesirlerin rolü meydana çıkmıştır. Buna karşılık Arap ve Fars medeniyeti ile Orta ve Batı Avrupa medeniyeti arasında bazı farklar görülse bile, bunun kapsamına Türk kültür ve medeniyetinin dahil edilemeyeceği anlaşılmıştır (Selen, 1943 : 543 – 545).

Büyük İskender çağında Doğu dünyasını, Ege Denizi'nden Hindistan'a ve Kafkaslar'dan Habeşistan'a kadar uzanan sınırları ile Pers İmparatorluğu, Batı dünyasını ise, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında ki kolonileri ile birlikte Yunanistan temsil etmiştir. Doğu kelimesi ile Ege Denizi'nin doğusundaki Pers İmparatorluğu, Batı kelimesi ile de bu denizin batısında kalan Yunanistan ifade edilmiştir.

Bilindiği üzere tarihte Doğu – Batı mücadelesinin çok derin bir geçmişi vardır. Eskiçağ'da bu mücadeleyi üç döneme ayırarak incelemek mümkündür. Birinci dönem Troia Savaşları, ikinci dönem Pers – Yunan Savaşları'dır. Üçüncü dönem ise, Büyük İskender'in Doğu'ya düzenlemiş olduğu seferdir.

Dünya tarihinde ilk defa olarak Büyük İskender insanları ve milletleri birbiriyle kaynaştırıp, galiple mağlup arasındaki farkı, Doğu ile Batı arasındaki eski düşmanlığı ortadan kaldırmak suretiyle, ortak ve yeni bir Dünya İmparatorluğu kurmayı hedeflemiştir. Asya ve Avrupa kültürlerinin ve dinlerinin birbiriyle kaynaşması Büyük İskender'in ilkelerini ortaya koyduğu bu

siyaset ile mümkün olmuştur ki meydan gelen neticeye Hellenizm denilmiştir (Memiş, 1993 : 73 – 75).

Hellenizm terimi ilk kez J. G. Droysen'in 1836 yılında kaleme aldığı *Geschichte des Hellenismus* (Hellenizm Tarihi) adlı eserde kullanılmıştır. Droysen, eski Yunan kültür unsurları ile eski Önasya kültür unsurlarının birbirleri ile karışması sonucunda oluşan ve uluslararası bir nitelik taşıyan Hellenizm kültürünü ortaya koyan ilk tarihçidir (Bosch, 1942 : 1). Bu terim yine ilk olarak M. Ivanovich Rostovtzeff'in Hellenistik Dönem üzerine yazdığı *The Social and Economic History of the Hellenistic World* (Hellenizm Dünyasının Toplumsal ve Ekonomik Tarihi) isimli eserde yeterince tanımlanmıştır. Rostovtzeff'e göre Hellenizm, Büyük İskender'in Doğu'yu fethederek kurduğu imparatorluğun sonradan bölünmesiyle ortaya çıkan devletlerin, siyasal bağımsızlıklarını korudukları süre içinde Yunanlılar'ın yaşamın her alanında önder rol üstlendikleri döneme uygulanması gereken bir sıfattır (Lloyd, 1998 : 167).

Hellenistik Dönem Büyük İskender'in ölümü ile başlamakta (M.Ö. 323), Roma İmparatorluğu'nun Augustus tarafından kurulması ile son bulmaktadır (M.Ö. 30) (Griffith – Tarn, 1952 : 1). Ancak Roma İmparatorluğu'nun İmparatorluk Dönemi'ni Hellenistik Dönem'den hariç tutmak imkansızdır. Çünkü Roma İmparatorluğu'nun kültürel esasları temel olarak Hellenizm'den başka bir şey değildir. Roma'nın temsil ettiği Dünya kültür birliği, gerçekte tamamı ile Hellenistik Dönem'e mahsus bir şeydir. Bundan dolayı Hellenistik Dönem'in son sınırını M.S. IV. yüzyılın başlangıcına taşımak gerekir (Bosch, 1942 : 3). Aslında eski Yunan kültürünün kendi sahası dışına tesiri Hellenistik Dönem'in başlangıcından çok öncelere dayanmaktadır. Büyük İskender'in fetihleri bu Hellenizasyon hareketini hızlandırmıştır (Bkz. Harita 7) (Sinanoğlu, 1949 : 315).

Hellenistik Dönem'de Büyük İskender'in kurmayı tasarladığı Dünya İmparatorluğu'nu gerçekleştirmek isteyen bir devlet adamı ortaya

çıkamamıştır. Ancak mülki idare, din ve kültür sahasında belirli bir ölçüde karşılıklı tesirlerin sonucunda bir denge sağlanmış ve Doğu ile Batı arasındaki eski tezd ve mücadele kalmamıştır (Memiş, 1993 : 75, 76).

Hellenistik Dönem'de monarşik idari yapıya sahip devletler ortaya çıkmıştır. Bu devletlerde mutlak monarşiden meşruti monarşiye kadar monarşik sistemlerin bütün çeşitleri görülmüş (Demircioğlu, 1942b : 257), Doğulu ve Batılı unsurlar birlikte görev almışlardır. Hatta Orta Asya'da ki Greko – Baktria Devleti gibi, Doğu ve Batı kültürlerini birbirine karışmış şekilde tatbik eden devletler kurulmuştur (Memiş, 1993 : 76).

Hellenistik Dönem'de gerek Doğu'da, gerekse Batı'da müşterek bir şehir kültürü gelişmiştir. Her yerde aynı tarzda tiyatro, tapınak ve pazar yerleri kurulmuştur. Aynı ticari malları ve eşyayı Doğu'da ve Batı'da bulmak mümkün olmuştur. Daha önce görülmemiş bir şekilde, düşüncede ve görüşte bir benzerlik, adeta bir fikir eşitliği meydana gelmiştir. Hellenistik Dönem kültürü ve sanatı genel olarak bu zihniyetin bir ifadesidir. Hellenistik Dönem'in sonunda sanatta bir reaksiyon olarak Klasizm ve Arkaizm akımı görünmekte ise de bu fazla tutunamamış ve Hellenistik kültür Roma'ya kuvvetli bir şekilde tesir etmiştir. Roma İmparatorluğu'nun Dünya kültürüne yapmış olduğu hizmetlerden birisi, Hellenistik Dönem'de hiçbir siyasi ve sosyal fark tanımayan insanlık idealini, insan sevgisini Humanitas (Cultura Animi) olarak benimsemesi ve bunu bir kültür haline getirmesidir. Humanitas sonraki devirlerde Avrupa kültür şuurunun temelini teşkil etmiştir (Erzen, 1969 : 177). Hümanizma klasik Antikite (özellikle eski Yunan kültürü) Humanitas'ının Avrupa'ya mal edilmesi projesinden başka bir şey değildir ve Avrupa'da Rönesans ile birlikte ortaya çıkmıştır (Demircioğlu, 1947 : 148).

Hellenistik Dönem'in Dünya tarihi açısından en önemli başarısı din alemini birleştirmesi olmuştur (Bosch, 1942 : 3). Putperest Politeist inanç sistemi ortadan kalkmış, bunun yerine dini inançlar bir ilaha veya ilahi kudrete karşı olan imanda derinleşmiştir. Yahudilik doğmuş olduğu coğrafyada sınırlı

kalmasına karşın, Hristiyanlık geniş bir coğrafyaya yayılma imkanı bulmuştur. Hristiyanlığın bu başarısında Hellenizm başlıca etken olmuştur. Çünkü Hellenizm kültürü başlangıcından itibaren Politeizm'in terk edilmesine ve bütün din dünyasının birleştirilmesine karşı bir eğilim göstermiştir. Bu durum onun siyasi sahada başarmak istediği arzusuna da uymuştur ki, bu arzu tek bir Dünya İmparatorluğu kurmak ve Dünya üzerinde yalnız bir otorite oluşturmak gayesini gütmüştür (Bosch, 1943 : 161). Hristiyanlığın gelişmesiyle Batı dünyasında uluslararası bir Monoteist inanç sistemi ortaya çıkmış ve Roma'daki Papalık, devletler üstünde bir Dünya İmparatorluğu olmuştur (Memiş, 1993 : 77).

Büyük İskender ölümünden sonra yüzyıllar boyunca Doğu dünyası milletleri arasında ününü ve anısını sürdürmüştür. Farsça ve Türkçe yazılmış İskendername'ler, Arap edebiyatındaki Sirat – al – Iskandar adlı anonim eserler ve Hind dilindeki İskender Menkıbeleri kendisinin Doğu dünyasında ne kadar benimsenmiş olduğunun göstergeleridir. Büyük İskender İranlılar'ca o kadar benimsenmiştir ki zaman zaman onun tamamen Makedon kimliğinden sıyrılmış olduğunu dahi görürüz. Farsça kaynakların bazılarında kendisinin Makedonya kralı II. Filip'in oğlu olduğundan hiç söz edilmeyip, son Pers kralı III. Darius'un üvey kardeşi olduğu ileri sürülerek, III. Darius'un ölümü sonrası Pers İmparatorluğu tahtına geçtiği kaydedilmektedir. Müslüman ülkelerde, çoğu kez halk arasında çocuklara İskender adı verilirken, belleklerde yer eden Büyük İskender imajı dışında, onun bir Makedonya kralı adı olan Alexander'in değişmiş bir şekli olduğunun akla bile getirilmemesi, Büyük İskender'in günümüze kadar ne denli benimsenmiş olduğunun diğer bir kanıtıdır.

Büyük İskender'in Kuran-ı Kerim'de zikr edildiği iddia edilmektedir. Kuran-ı Kerim'in XVIII. suresi olan Kehf suresinin 84, 87, 95, 96 ve 99 uncu ayetlerinde adı geçen ve çift boynuzlu anlamına gelen Zulkarneyn'in bir kısım İslam araştırmacıları Pers kralı II. Kyros veya I. Darius ya da Akad kralı Naram – Sin olduğunu ileri sürerken, bazıları da bu kişinin Büyük İskender

olabileceği görüşünü ortaya atmaktadır. Zira Büyük İskender Mısır'da Libya Çölü'nde ki Siva Vahası'nda bulunan Amon Tapınağı'nı ziyarete gittiğinde baş rahip kendisini tanrı Zeus'un oğlu olarak selamlamıştır. Çift boynuzlu koç bu tanrının simgesi olduğu için, Büyük İskender'in başında koç boynuzu bulunan ve sikkeler üzerinde de görülen tasvirleri yapılmıştır. Bu nedenle İslami kaynaklarda Büyük İskender, İskender – i Zulkarneyn olarak geçmektedir. Bu noktadan hareketle Büyük İskender'in Kehf suresinde geçen Zulkarneyn olduğu ileri sürülmektedir. Büyük İskender'in Doğu seferinin yönü göz önüne alınacak olur ise, bu görüş pek mantıklı gözükmemektedir. Kuran – ı Kerim'de adı geçen Zulkarneyn ayet 86 ve 91 e göre, önce güneşin battığı sonra da doğduğu yöne doğru sefer yapmıştır. Oysa Büyük İskender'in seferi sadece güneşin doğduğu yere, yani doğuya yönelik olmuştur (Pekman, 1990 : 691, 692).

SONUÇ

Büyük İskender, M.Ö. 334 – 323 yılları arasında, yaklaşık 11 yıl Doğu dünyasında kalmıştır. Doğu dünyasında kalmış olduğu süre içerisinde, askeri, idari ve kültürel anlamda, temel olarak Temsil Siyaseti şeklinde adlandırabileceğimiz bir siyaset takip etmiştir. Bu siyasete göre; fethedilen yerlerde yaşayan mağlup milletler, bu yerleri fethetmiş olan galip milletlerle (Makedonlar, Yunanlılar) eşit statüde kabul edilmişler, Büyük İskender İmparatorluğu'nun askeri ve idari örgütlenmesinde görev almışlar, aynı zamanda kültür değerlerini muhafaza etmişlerdir.

Büyük İskender, Granikos Savaşı (M.Ö. 334) sonrası kendisini Pers kralı III. Darius'un makamında görerek, İssos Savaşı (M.Ö. 333) sonrası o makamın bizzat tek sahibi olarak, III. Darius'un ölümünden sonra ise, artık onun halefi, yani meşru mirasçısı olarak hareket etmiştir. Büyük İskender, şahsında ortaya çıkan bu durumlara istinaden, Pers İmparatorluğu'ndan ele geçirdiği yerlerin mevcut idari örgütlenmelerini, Mısır hariç olmak üzere, ilke olarak muhafaza etmiştir. Aynı şekilde, bu yerlerde yaşayan mağlup milletlerin, Büyük İskender İmparatorluğu'na karşı olan yükümlülüklerinde de ilke olarak değişiklikler yapmamıştır.

Hindistan'ın fethedilmesi sonucunda, Büyük İskender İmparatorluğu'nun sınırları, Pers İmparatorluğu'nun sahip olduğu sınırları da aşmıştır. Büyük İskender Hindistan'ın fethi sırasında, Pers idari örgütlenmesindeki satraplık kurumunu örnek almak suretiyle, Pers idari örgütlenmesinden hariç satraplık kurumları tesis etmiştir. Bu durum, kendisinin Pers kralının makamından da yüksek bir makam sahibi olarak hareket ettiğinin ve değişen siyasi konjonktüre uygun, yeni bir siyaset oluşturduğunun bir göstergesi olabilir.

Öyle görünmektedir ki Büyük İskender, Doğu dünyasında bulunduğu süre içerisinde, kendisini dört farklı makamda görmek suretiyle hareket etmiştir. Kendisini ilk önce Pers kralının makamında görmüş, ardından o makamın sahibi, daha sonra ise, o makamın meşru mirasçısı olmuştur. En son olarak da o makamdaki da yüksek bir makam sahibi olmuştur.

Kanaatimizce bu dört farklı makam, kendisinin Doğu dünyasında takip etmiş olduğu siyasete yön verdiği gibi, fikir ve ideallerinde de büyük değişikliklere neden olmuştur. Bu siyaset ve değişikliklerde, kendi şahsında ortaya çıkan, Dünya hakimiyeti fikrine dayanan bir Dünya İmparatorluğu kurma idealinin, kaynağını ve temelini oluşturmuşlardır.

Ancak, çalışmamızın son bölümünde de işaret ettiğimiz üzere, bu büyük ideali, sadece kendisinin şahsında ortaya çıkan bir olgu şeklinde değerlendirmek eksik olabilir. Zira, gerek M.Ö. IV. yüzyılın ortalarında Yunan dünyasında Polis'ten Kozmopolis'e doğru bir çözülme sürecinin yaşanmaya başlanması, gerekse Pers İmparatorluğu'nun Büyük İskender çağındaki siyasi ve sosyal yapısı, Büyük İskender'in bu idealinin altyapısını oluşturan başlıca tarihi amiller olması oldukça mümkün görünmektedir. Aynı zamanda, Persler nasıl ki Dünya hakimiyeti fikrini eski Yakındoğu hükümdarlarından alıp, bunu geliştirmeleri neticesinde, yeni bir Dünya hakimiyeti fikrine ulaşmışlar ise, Büyük İskender'de sahip olduğu Dünya hakimiyeti fikrini Pers'lerden alarak geliştirmiş olabilir.

KAYNAKÇA

AKDOĞAN, Yaşar

1988 İskendername'den Seçmeler. Ankara.

AKURGAL, Ekrem

1995 Anadolu Uygarlıkları. İstanbul.

1998 Anadolu Kültür Tarihi. Ankara.

ANA BRITANNICA

1993 Cilt I, XII, XXII. İstanbul.

ANADOLU UYGARLIKLARI – GÖRSEL ANADOLU TARİHİ ANSİKLOPEDİSİ

1982 Cilt II. İstanbul.

ARRIANOS

1945 İskender'in Anabasisi, Cilt I, Çev. Hayrullah ÖRS. İstanbul.

ATLAN, Sabahat

1961 "Küçük Asya Şehir Sikkeleri Üzerinde Büyük İskender Tasvirleri", Belleten, Cilt XXV, Sayı 100 : 543 – 570.

AUSTIN, Michael M.

1981 The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest. Cambridge.

BAYLADI, Derman

1996 Efsaneler Dünyasında Anadolu, Anadolu Mitolojisi. İstanbul.

BERKES, Niyazi

1945 "Grek Şehir Devletinin Yıkılışı ve Bunun Sosyal Düşünüş Üzerindeki Tepkilerine Dair", A.Ü.D.T.C.F.D., Cilt IV : 629 – 641.

BLUNT, A. W. F.

1984 Batı Uygarlığının Temelleri, Çev. Müzehher ERİM. İstanbul.

BOSCH, M. E.

- 1942 Hellenizm Tarihinin Ana Hatları, Büyük İskender İmparatorluğu, Cilt I, Çev. Afif ERZEN. İstanbul.
- 1943 Hellenizm Tarihinin Ana Hatları, Hellenizm Devletleri, Cilt II, Çev. Sabahat ATLAN. İstanbul.

CHILDE, Gordon

- 1995 Tarihte Neler Oldu, Çev. Mete TUNÇAY – Alaeddin ŞENEL. İstanbul.

COMPTON, A.

- 1973 “Büyük İskender”, Çev. Aydın DOKUR, Hayat Tarih Mecmuası, Sayı 3 : 44 – 53.

DEMİRCİOĞLU, Halil

- 1942a “Hellenik Devlet – Hellenistik Devlet I”, Siyasi İlimler Mecmuası, Cilt XI, Sayı 138 : 204 – 210.
- 1942b “Hellenik Devlet – Hellenistik Devlet II”, Siyasi İlimler Mecmuası, Cilt XII, Sayı 139 : 254 – 262.
- 1947 “Türkiye’de Hümanizma”, Ankara Üniversitesi Haftası 03 – 13.10.1945 Gaziantep – Urfa, Ankara Üniversitesi Yayınları : 5. Ankara.

DIAKOV, V., S. KOVALEV

- 1987 İlkçağ Tarihi, Ortadoğu, Uzakdoğu, Eski Yunan, Cilt I, Çev. Özdemir İNCE. Ankara.

DROYSEN, J. Gustav

- 1949 Büyük İskender, Cilt IV, Çev. B. Sıtkı BAYKAL. Ankara.

DURMUŞ, İlhami

- 1993 İskitler (Sakalar). Ankara.
- 1996 “Massagetler”, Bilig, Sayı 3 : 86 – 91.

ERHAT, Azra

- 1997 Mitoloji Sözlüğü. İstanbul.

ERZEN, Afif

- 1952 "Büyük İskender'le III. Darius Arasında ki İssos Muharebesi'nin Mevkii Hakkında", IV. Türk Tarih Kongresi : 59 – 66.
 1969 "Grek Kültürü ve Yakın Şark", İ.Ü.E.F.T.D., Sayı 23 : 171 – 178.

GOMBRICH, E. H.

- 1986 Sanatın Öyküsü, Başlangıcından Günümüze Sanat Tarihi, Çev. Bedrettin CÖMERT. İstanbul.

GRANT, Michael

- 1971 Ancient History Atlas. New York.

GRIFFITH, G. T., William. W. TARN

- 1952 Hellenistic Civilization. London.

GÜNALTAY, Şemseddin

- 1948 İran Tarihi, En Eski Çağlardan İskender'in Asya Seferine Kadar, Cilt I. Ankara.

İNAN, Afet

- 1987 Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti. Ankara.

İPLİKÇİOĞLU, Bülent

- 1994 Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları. İstanbul.

JOUGUET, Pierre

- 1978 Alexander the Great and Hellenistic World, Macedonian Imperialism and the Hellenization of the East. Chicago.

KABAĞAÇLI, C. Şakir

- 1971 Anadolu'nun Sesi. İstanbul.

LLOYD, Seton

- 1998 Türkiye'nin Tarihi, Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları, Çev. Ender VARINLIOĞLU. Ankara.

MANSEL, Arif Müfid

1988 Ege ve Yunan Tarihi. Ankara.

Mc NEILL, William

1985 Dünya Tarihi, Çev. Alaeddin ŞENEL. İstanbul.

MEMİŞ, Ekrem

1993 Eskiçağ Tarihinde Doğu – Batı Mücadelesi. Konya.

MORAVCSIK, Gyula

1953 “Antik Hellenizm ve Yaşayan Hellenizm”, Çev. Şerif BAŞTAV, A.Ü.D.T.C.F.D., Cilt XI : 431 – 444.

ÖZSAİT, Mehmet

1982 “Anadolu’da Hellenistik Dönem”, Anadolu Uygarlıkları – Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi, Cilt II : 334 – 378. İstanbul.

ÖZTUNA, Yılmaz

1963 Türkiye Tarihi, Başlangıcından Zamanımıza Kadar, Cilt I. İstanbul.
1996 Devletler ve Hanedanlar, İlkçağ ve Asya Afrika Devletleri, Cilt III. Ankara.

PATTERSON, Gordon M.

1992 The Essentials of Ancient History 4.500 B.C. to 500 A.D., The Emergence of Western Civilization. New Jersey.

PEKMAN, Adnan

1990 “Büyük İskender’in Politik Görüşü ve Onun Türk – İslam Dünyasındaki Yeri, X. Türk Tarih Kongresi : 685 – 692.

PLUTARCHOS

1935 İskender, Çev. Haydar RİFAT. İstanbul.

REFİK, Ahmet

1328 Büyük Tarih – i Umumi, Cilt I. İstanbul.
1931 Büyük İskender. İstanbul.

SELEN, H. Sadi

- 1943 "Tarihte Şark ve Garp Mefhumları", Belleten, Cilt VII, Sayı 27 : 543 – 547.

SEVİN, Veli

- 1982 "Anadolu'da Pers Egemenliği", Anadolu Uygarlıkları – Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi, Cilt II : 310 – 332. İstanbul.

SİNANOĞLU, Suat

- 1949 "Hellenismus Devri Hakkında", A.Ü.D.T.C.F.D., Cilt VII : 315 – 319.

TARN, William. W.

- 1951 Alexander the Great. Cambridge.
1964 "Alexander : The Conquest of Persia", "Alexander : The Conquest of the Far East", The Cambridge Ancient History, Volume VI : 352 – 437. Cambridge.

UMAR, Bilge

- 1999 İlkçağ'da Türkiye Halkı. İstanbul.

UNAT, F. Reşit

- 1998 Tarih Atlası. İstanbul.

WALBANK, F. W.

- 1981 The Hellenistic World. Glasgow.

ÖZET

Makedonyalı Büyük İskender (M.Ö. 356 – 323), Eskiçağ tarihinin en önemli ve ünlü şahsiyetlerinden birisidir. Ege Denizi'nden Hindistan'ın Indus Nehri'ne, Libya Çölü'nden Hazar Denizi'ne yayılan, Dünya'nın sayılı büyük imparatorluklarından birisinin kurucusu olmuştur. Ancak, daha 33 yaşında iken genç yaşta ölümü, gerek kurmuş olduğu Büyük İskender İmparatorluğu'nun uzun süreli yaşaması, gerekse kurmayı tasarladığı Dünya İmparatorluğu'nun gerçekleşmesi önünde en büyük engeli teşkil etmiştir.

Dünya tarihinde ilk defa olarak Makedonyalı Büyük İskender, Doğu ve Batı dünyası arasındaki tezdı ve mücadeleyi ortadan kaldırmak suretiyle, ortak ve yeni bir Dünya İmparatorluğu kurmayı tasarlamıştır. Kendisinin Doğu dünyasında bulunduğu süre içinde izlemiş olduğu siyaset ile hayat bulan bu tasarı, günümüze kadar önemini ve değeriıı korumuştur.

Büyük İskender'in Doğu Siyaseti başlığını taşıyan ve dört bölümden oluşan bu çalışmada; Makedonyalı Büyük İskender'in Doğu dünyasında bulunduğu süre içinde izlemiş olduğu askeri, idari ve kültür siyaseti, kurmuş olduğu imparatorluk ile kurmayı tasarladığı Dünya İmparatorluğu, Doğu ve Batı dünyasında bıraktığı izler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde; Büyük İskender öncesi Makedonya, Yunanistan ve Pers İmparatorluğu, Büyük İskender'in yetişmesi, tahta çıkışı ve Doğu seferi öncesi faaliyetleri ele alınmıştır.

Büyük İskender'in Doğu Seferi başlığını taşıyan ikinci bölüm; Büyük İskender'in ve Pers İmparatorluğu'nun Askeri ve Mali İmkanları, Anadolu'nun Fethi, Suriye'nin Fethi, Mısır'ın Fethi, İran ve Orta Asya Ülkeleri'nin Fethi, Hindistan'ın Fethi ve Önasya'ya Dönüş olmak üzere altı kısımdan oluşmaktadır.

Üçüncü bölümde; Büyük İskender'in Doğu seferi sonrası faaliyetleri ve ölümü, Büyük İskender İmparatorluğu'nun sistemi ve paylaşılması ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde ise; Büyük İskender'in Dünya hakimiyeti fikri ile Doğu ve Batı dünyasında bıraktığı izler değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

Alexander the Great of Macedon (356 – 323 B.C.) was one of the most important and famous persons in the history of Antiquity. He was the founder of one of the largest empire in the world, laying from the Aegean Sea to the Indus River in India and from the Libya Desert to the Caspian Sea. However, his early death in 33 years old was a great handicap for the Alexander the Great Empire to survive long and for his dream of the World Empire to be realized.

For the first time in the history of the world, Alexander the Great of Macedon thought to found a common and new global empire by removing the contradiction and fight between the Eastern and the Western worlds. Such a thought which was quickened by the policy pursued during his stay in the Eastern world has been keeping its importance and value so far today.

In this study under the headline Alexander the Great's Eastern Policy consisting of four sections; the military, administrative and cultural policies applied by Alexander the Great while he was in the Eastern world, the Alexander the Great Empire founded by him, the World Empire thought to be founded by him, the traces left by him in the Eastern and Western worlds are tried to be set forth.

In the first section; the Macedonia, the Greece and the Persian Empire before Alexander the Great, the growth of Alexander the Great, the accession of him and the activities before his Eastern expedition are handled.

The second section under the headline Alexander the Great's Eastern Expedition consists of six parts; the Military and Financial Capabilities of Alexander the Great and the Persian Empire, the Conquest of the Anatolia, the Conquest of the Syria, the Conquest of the Egypt, the Conquest of the

Iran and the Middle Asian Countries, the Conquest of the India and Return to the Near Asia.

In the third section; the activities of the Alexander the Great after his Eastern expedition and his death, the system of the Alexander the Great Empire and the division of the empire are handled.

In the fourth section; the thought of Alexander the Great about controlling the world and the traces left by him in the Eastern and Western worlds are evaluated.

RESİMLER VE HARİTALAR LİSTESİ

- Resim 1.** Manchester Üniversitesi Tıbbi Resim Bölümü'nün Yeniden Kurgulamasına Göre Makedonyalı II. Filip'in Yüzü (Lloyd, 1998 : 145).
- Resim 2.** Büyük İskender At Üzerinde (Napoli Muzeu Nazionale) (Refik, 1931 : 16).
- Resim 3.** Büyük İskender (Roma) (Refik, 1931 : 48).
- Resim 4.** Büyük İskender'in Başı, Münih'te ki Heykelden (Refik, 1931 : 15).
- Resim 5.** Büyük İskender (Münih) (Refik, 1931 : 13).
- Resim 6.** Büyük İskender (Paris Louvre Müzesi) (Refik, 1931 : 11).
- Resim 7.** Büyük İskender (İstanbul Arkeoloji Müzesi) (Gombrich, 1986 : 72).
- Resim 8.** Büyük İskender'in Granikos'tan Geçışı (Paris Louvre Müzesi) (Refik, 1931 : 37).
- Resim 9.** Büyük İskender'in Babil'e Girişi (Refik, 1931 : 54).
- Resim 10.** İssos Savaşı'nı (M.Ö. 333) Konu Alan Mozaik (Anadolu Uygarlıkları – Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi, 1982 : Cilt II : 340, 341).
- Eni 5 metre, yüksekliği 2.7 metredir. 2 – 3 milimetre kadar büyüklükteki küçük mozaik taşlarından yapılmıştır. Pompei'de bulunmuştur. Şimdi Napoli Ulusal Arkeoloji Müzesi'ndedir. Yıkıntı dolayısıyla oldukça bozulmuştur. Mozaik Büyük İskender'in ağır süvarilerinin başında, Pers hatlarını yarıp bizzat III. Darius'un üzerine saldırdığı ve bu saldırı karşısında onun kaçmaya başladığı İssos Savaşı'nın sonuç anını tasvir etmektedir (Bosch, 1942 : 160, 161). Mozaik Eretrialı ressam Philoksenos tarafından Makedonya kralı Kassandros'un siparişi üzerine M.Ö. 317 / 16 yılında yapılan bir tablonun, M.Ö. 100 senelerinde yapılmış bir Roma kopyası olarak kabul edilmektedir (Atlan, 1961 : 550).
- Resim 11.** Büyük İskender, İssos Savaşı'nı Konu Alan Mozaikten Bir Ayrıntı (Refik, 1931 : 42).
- Resim 12.** III. Darius, İssos Savaşı'nı Konu Alan Mozaikten Bir Ayrıntı (Ana Britannica, 1993, Cilt XII : 73).

Resim 13. III. Darius'un Ailesi Büyük İskender'in Önünde (Roma Villa Fanesina) (Refik, 1931 : 43).

Resim 14. Persepolis Sarayları (Rekonstrüksiyon) (Refik, 1931 : 50).

Resim 15. Persepolis'te Yüz Direkli Salon (Rekonstrüksiyon) (Refik, 1931 : 59).

Resim 16. Büyük İskender Ölürken (Floransa Müzesi) (Refik, 1931 : 75).

Resim 17. Büyük İskender'in Cenaze Arabası (Rekonstrüksiyon) (Refik, 1328 : 244).

Resim 18. İskender Lahti'nin Bir Cephesi (İstanbul Arkeoloji Müzesi) (Refik, 1931 : 79).

Lahit Suriye Satraplığı'nı idare etmiş olan general Laomeodon'un kabri olmasına karşın Büyük İskender'in hayatına ait sahneleri göstermesi dolayısıyla İskender Lahti diye anılmaktadır. En soldaki süvari Büyük İskender, en sağdaki ise general Parmenion'dur. Lahit Sidon'da bulunmuştur (Bosch, 1942 : 161).

Resim 19. İskender Lahti'nin Öbür Cephesi (Refik, 1931 : 77).

Büyük İskender'in kendisini dinlendirmek için yaptığı başlıca şey aslan avı idi. Bu avlardan birine katılan Laomeodon böyle bir avı kendi lahti üzerine tasvir ettirmiştir (Bosch, 1942 : 109).

Resim 20. İskender Lahti'nin Bir Yanı (Refik, 1931 : 81).

Resim 21. İskender Lahti'nin Öbür Yanı (Refik, 1931 : 80).

Resim 22. Büyük İskender Savaşta, İskender Lahti'nden Bir Ayrıntı (Akurgal, 1995 : Levha 91).

- Harita 1.** II. Filip'in İdaresinde Makedonya'nın Yükselişi
(Grant, 1971 : 35).
- Harita 2.** Büyük İskender İmparatorluğu (Anadolu Uygarlıkları – Görsel
Anadolu Tarihi Ansiklopedisi, 1982, Cilt II : 335).
- Harita 3.** Büyük İskender İmparatorluğu (Unat, 1998 : 10).
- Harita 4.** Büyük İskender'in Meydan Savaşları ve Tyros Kuşatması
(Droysen, 1949 : Ekler Kısımından), (Mansel, 1988 : 448).
- Harita 5.** M.Ö. 331 de Büyük İskender Tarafından Kurulan İskenderiye
(Grant, 1971 : 42).
- Harita 6.** Büyük İskender'in Halefleri, M.Ö. 303 (Grant, 1971 : 39).
- Harita 7.** Büyük İskender'in Haleflerince Asya'nın Hellenizasyonu
(Grant, 1971 : 40).
- Harita 8.** Hellenistik Dönem Krallıkları (Anadolu Uygarlıkları – Görsel
Anadolu Tarihi Ansiklopedisi, 1982, Cilt II : 342).
- Harita 9.** Hellenistik Krallıklar M.Ö. 185 (Grant, 1971 : 41).

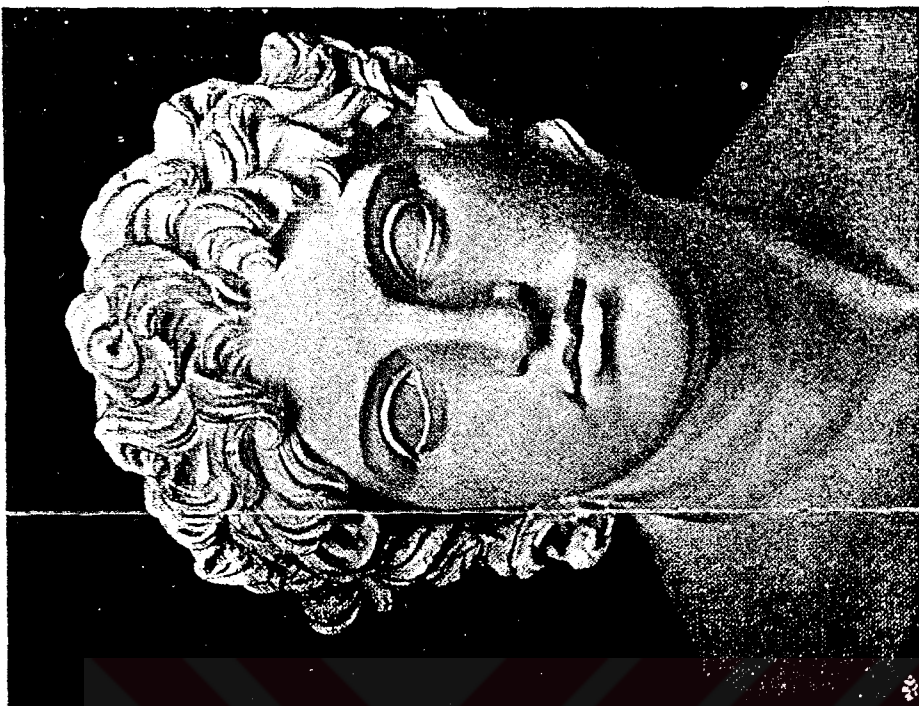
RESİMLER VE HARİTALAR

Resim 2

Resim 1

Resim 4

Resim 3

Resim 5

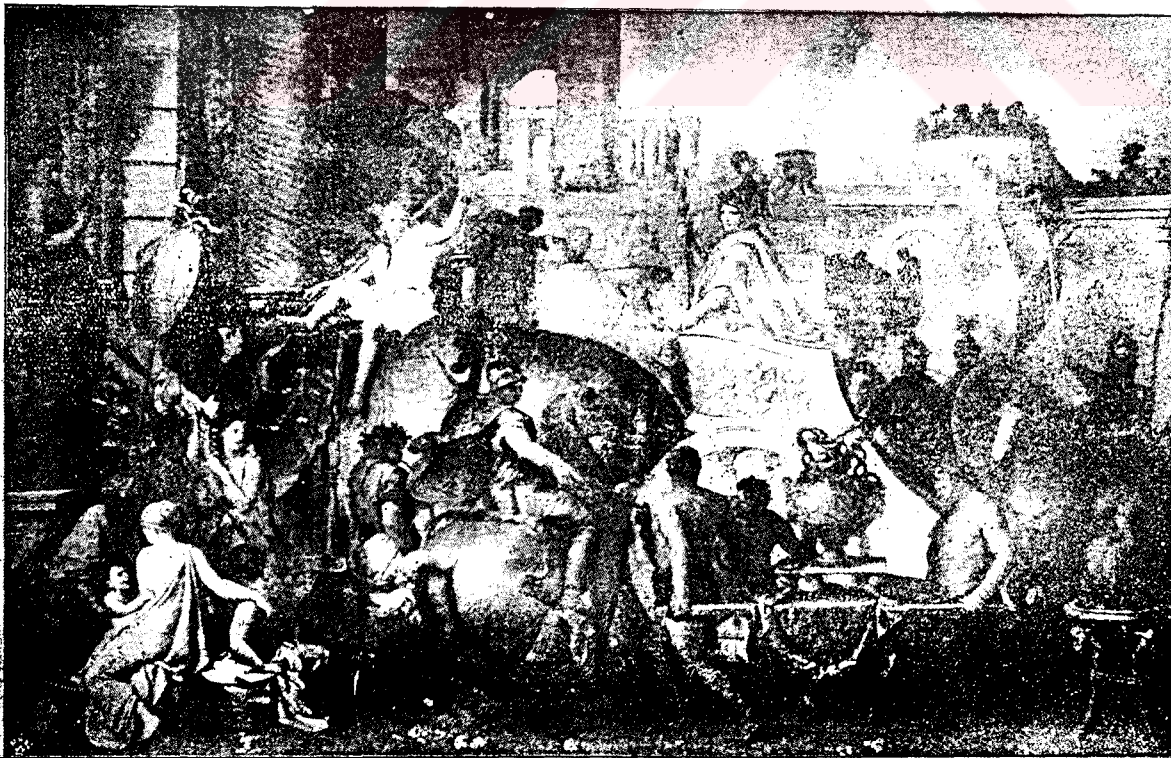
Resim 6

Resim 7

Resim 8

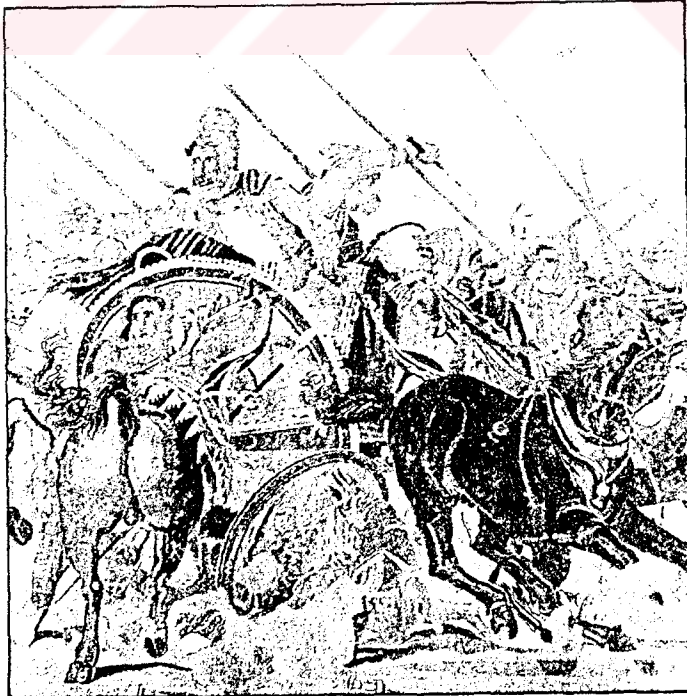
Resim 9

Resim 10

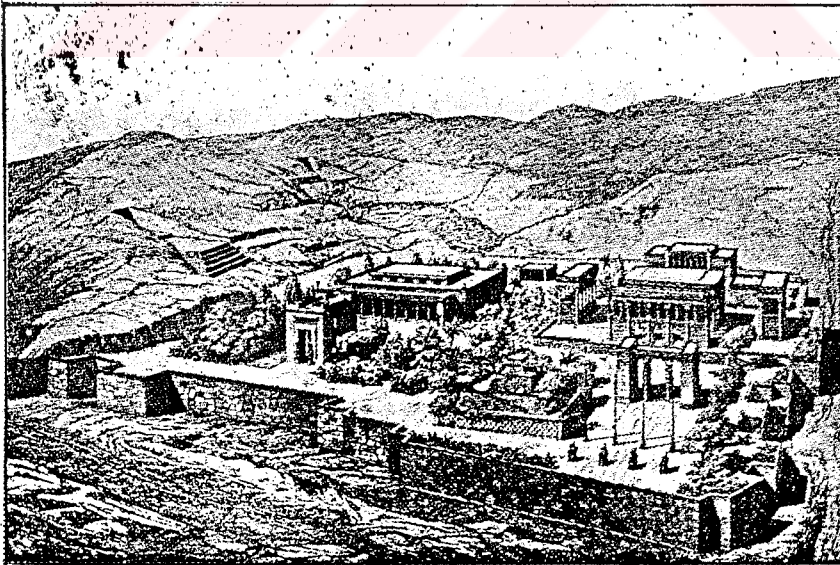
Resim 11

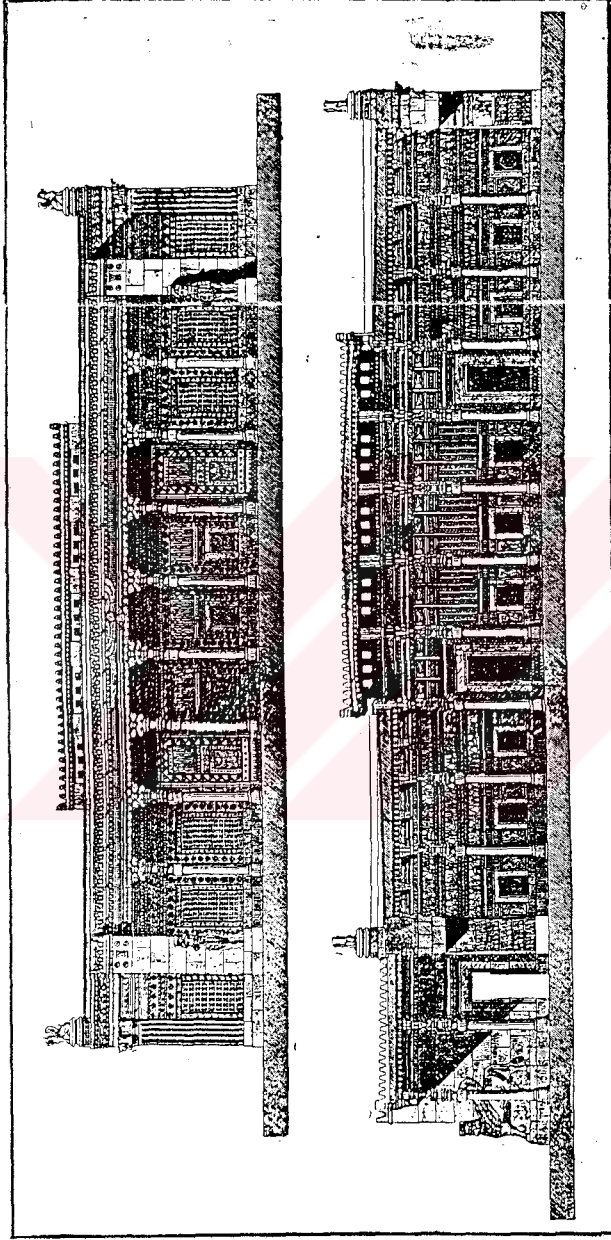
Resim 12

Resim 13

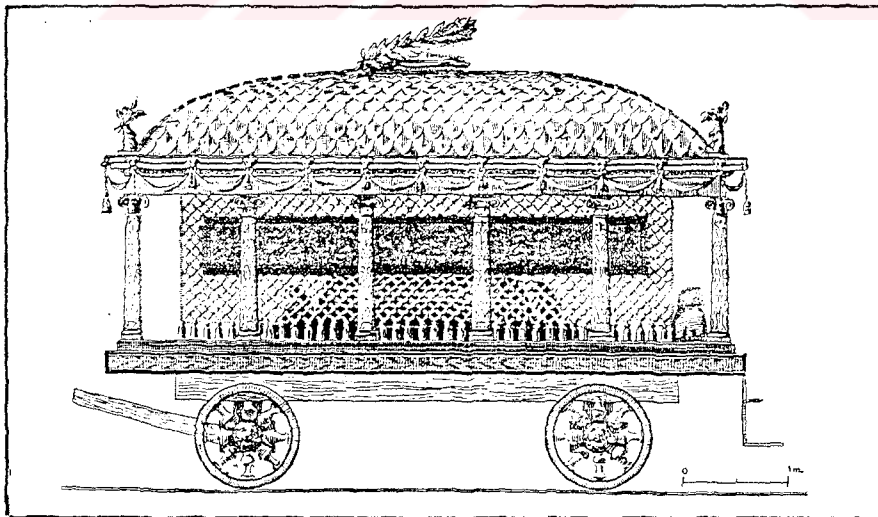
Resim 14

Resim 15

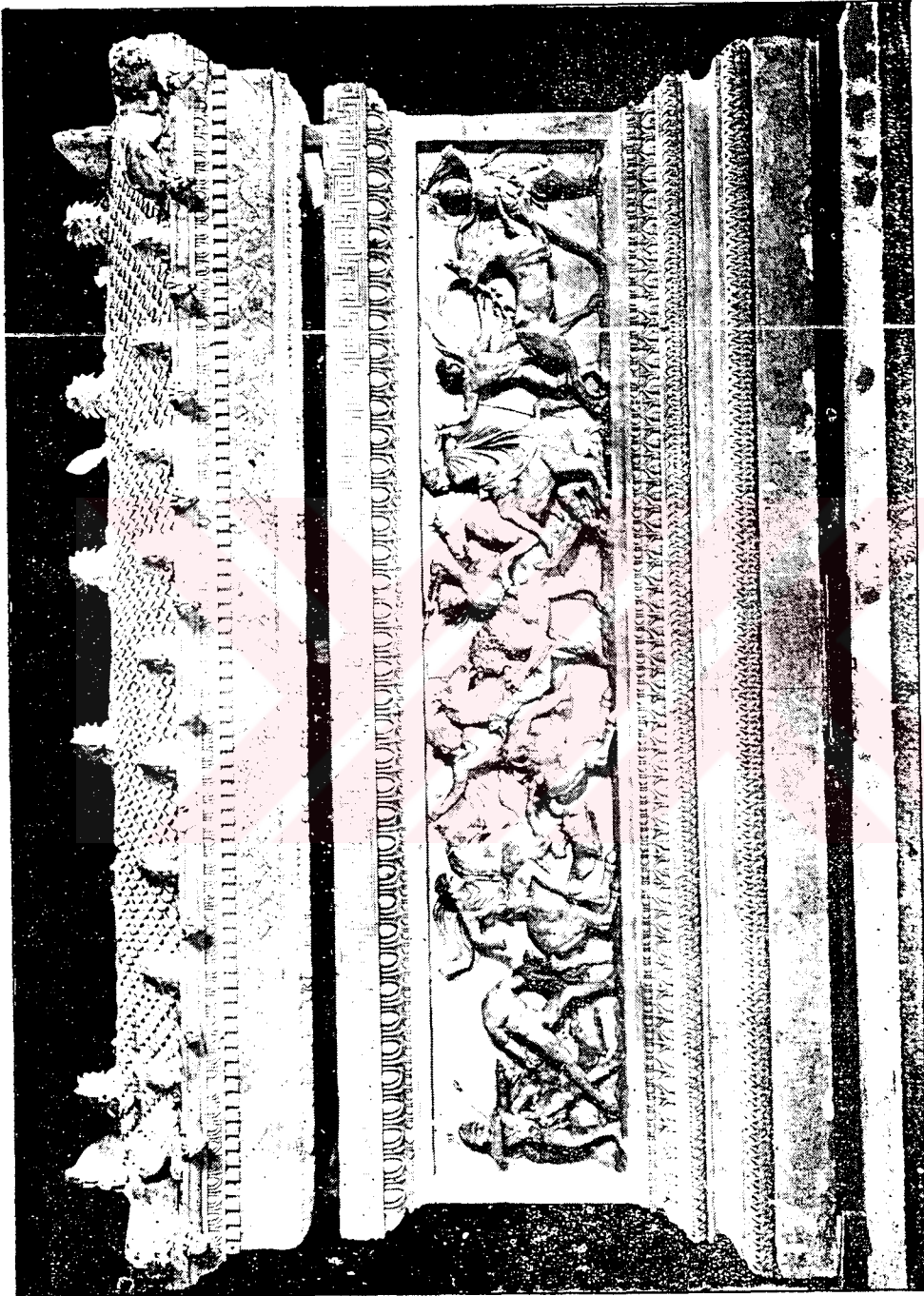
Resim 16

Resim 17

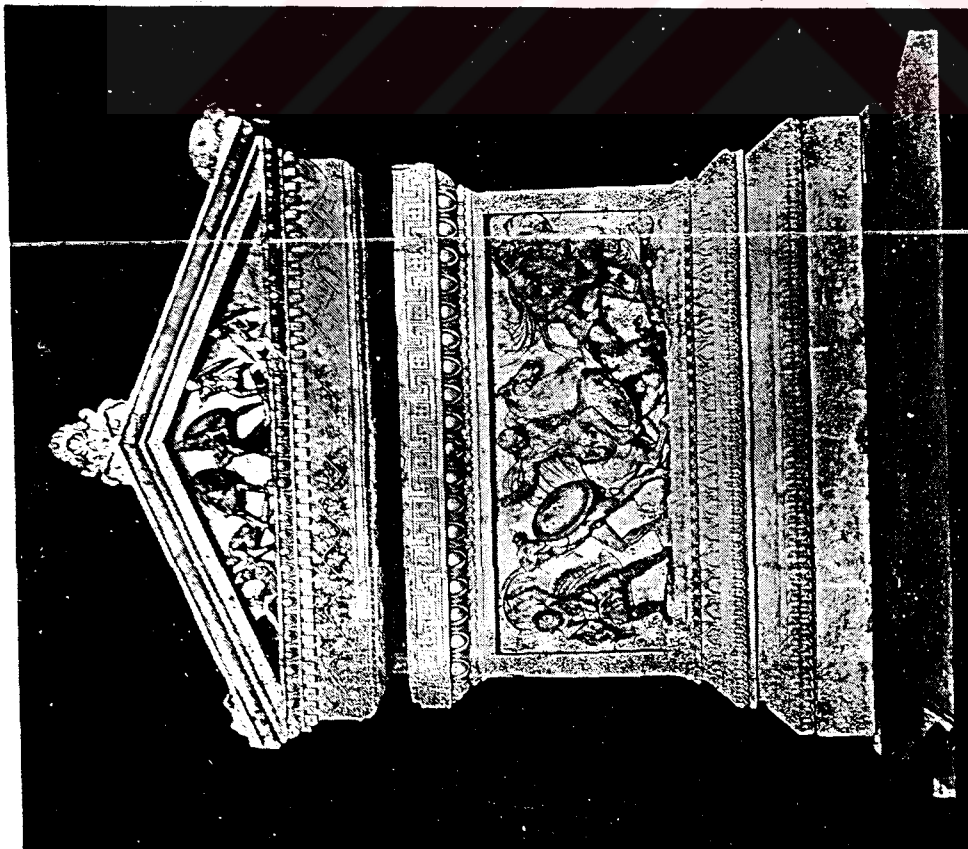
Resim 18

Resim 19

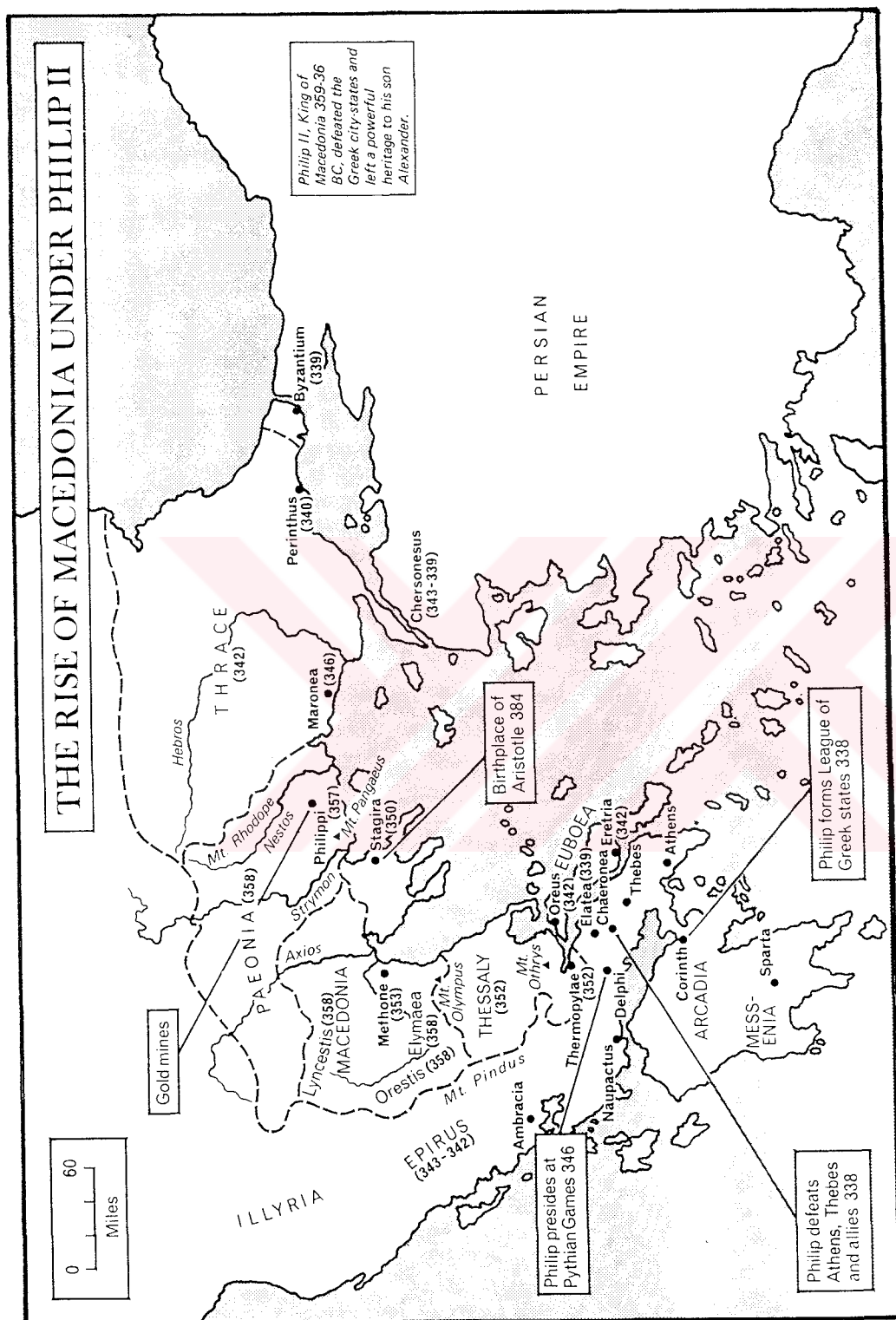
Resim 21

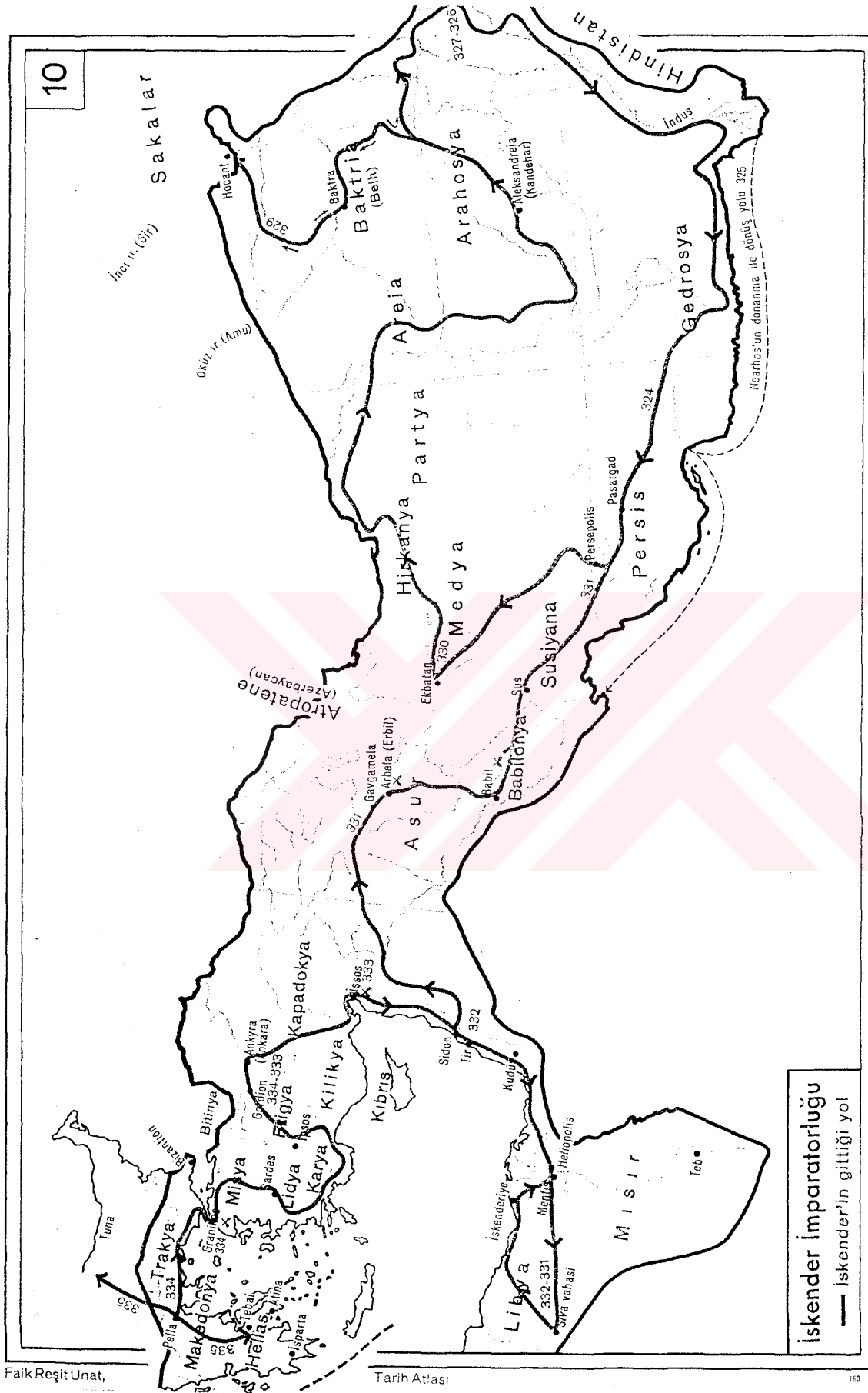

Resim 20

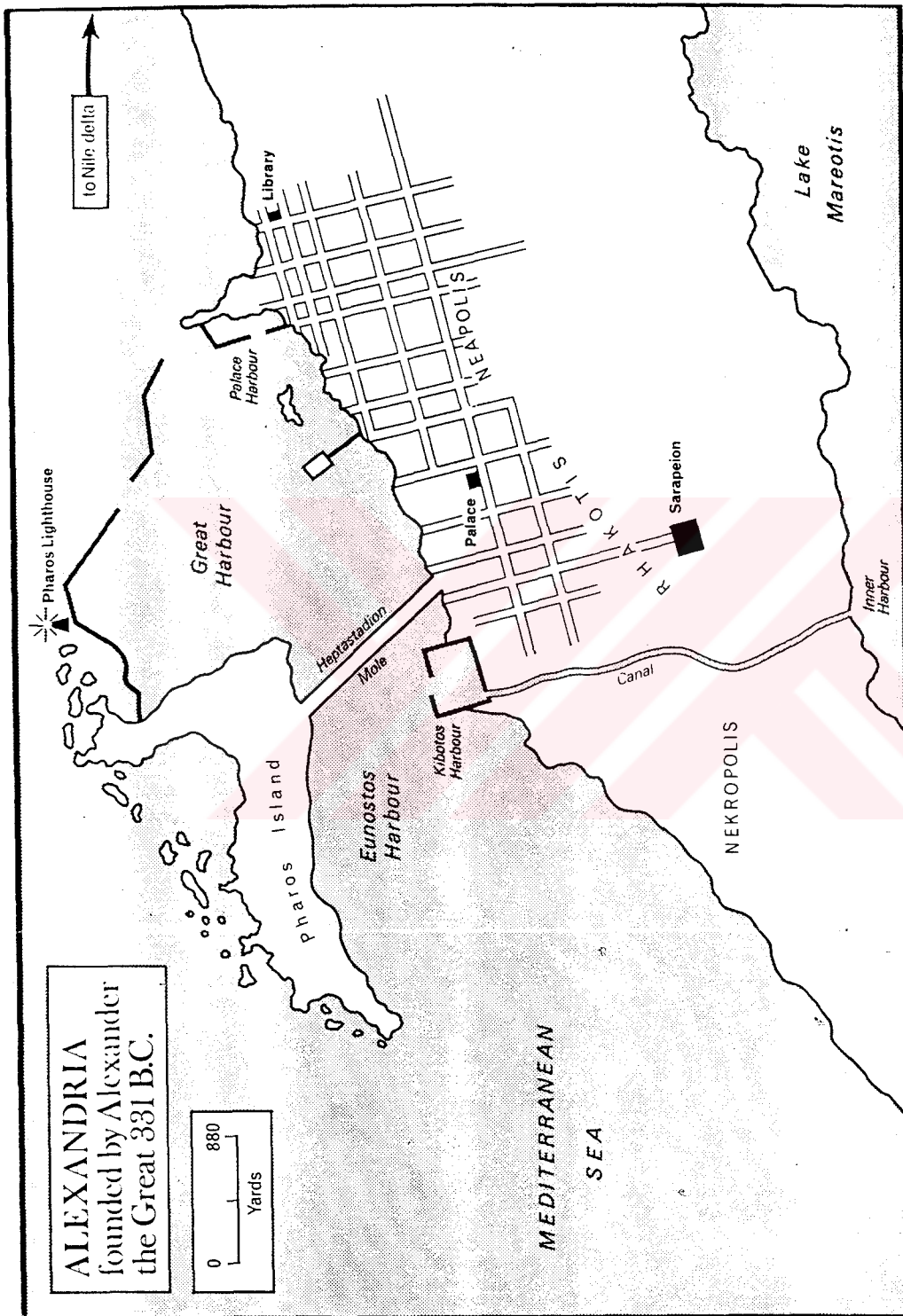

Resim 22

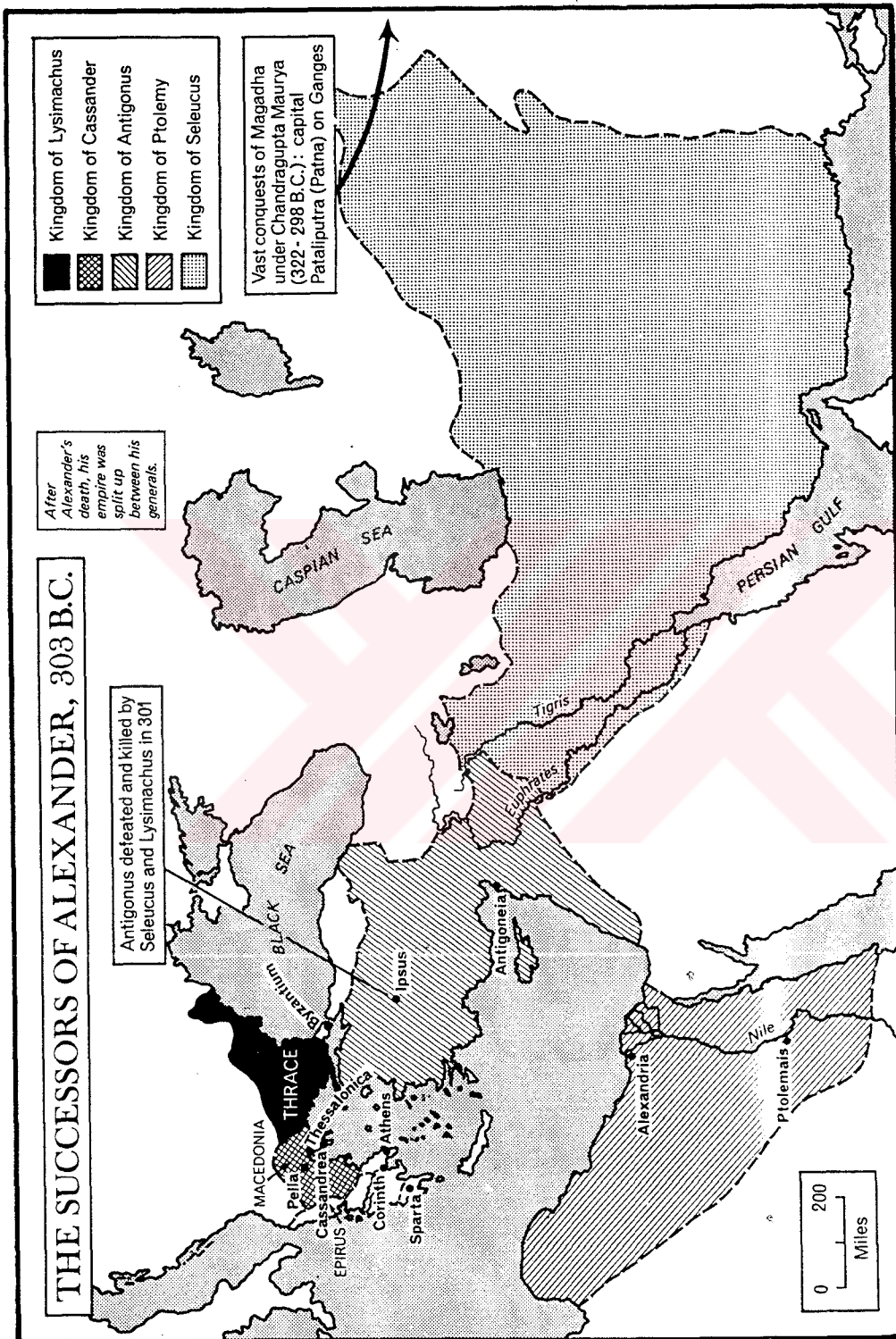

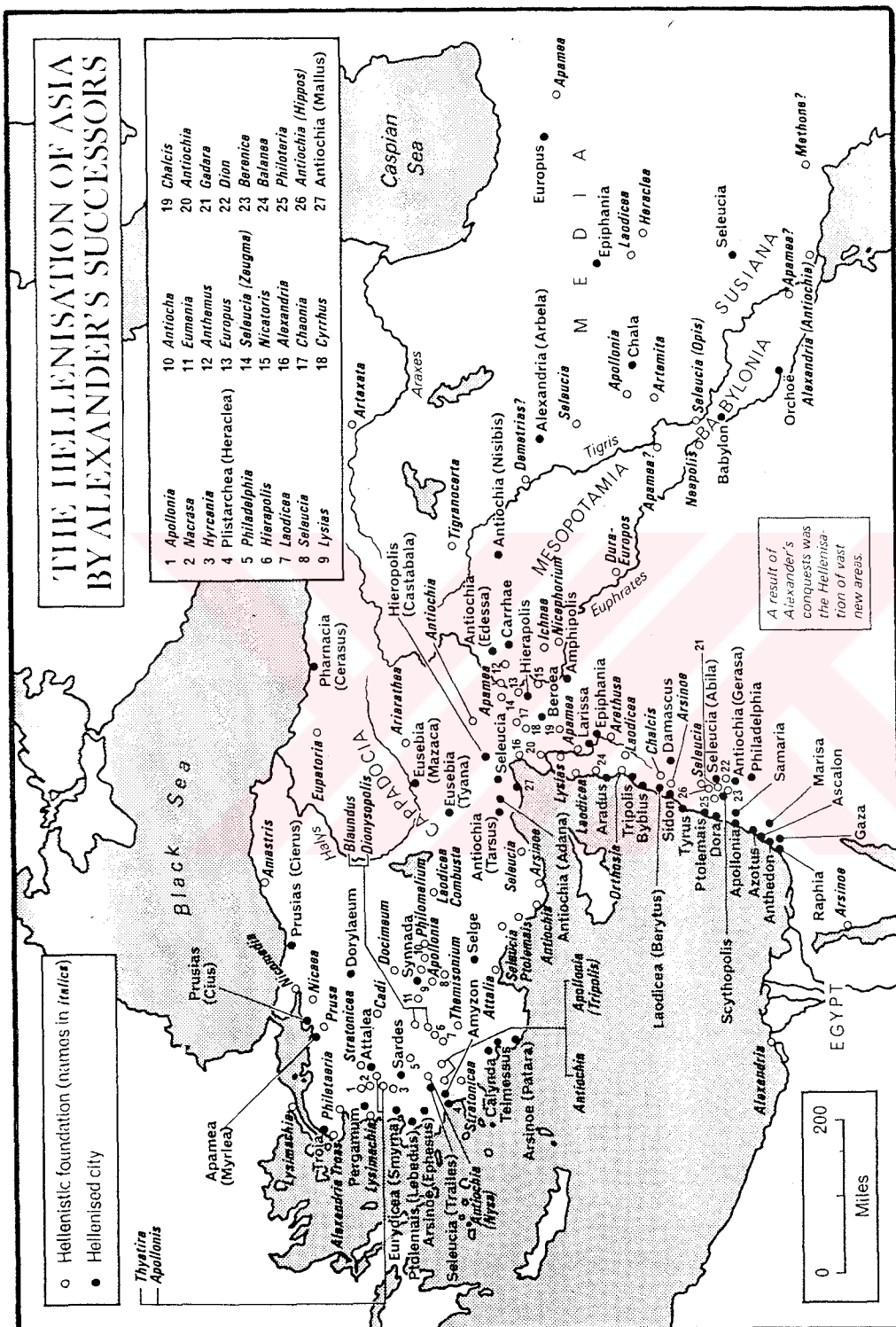
Harita 3

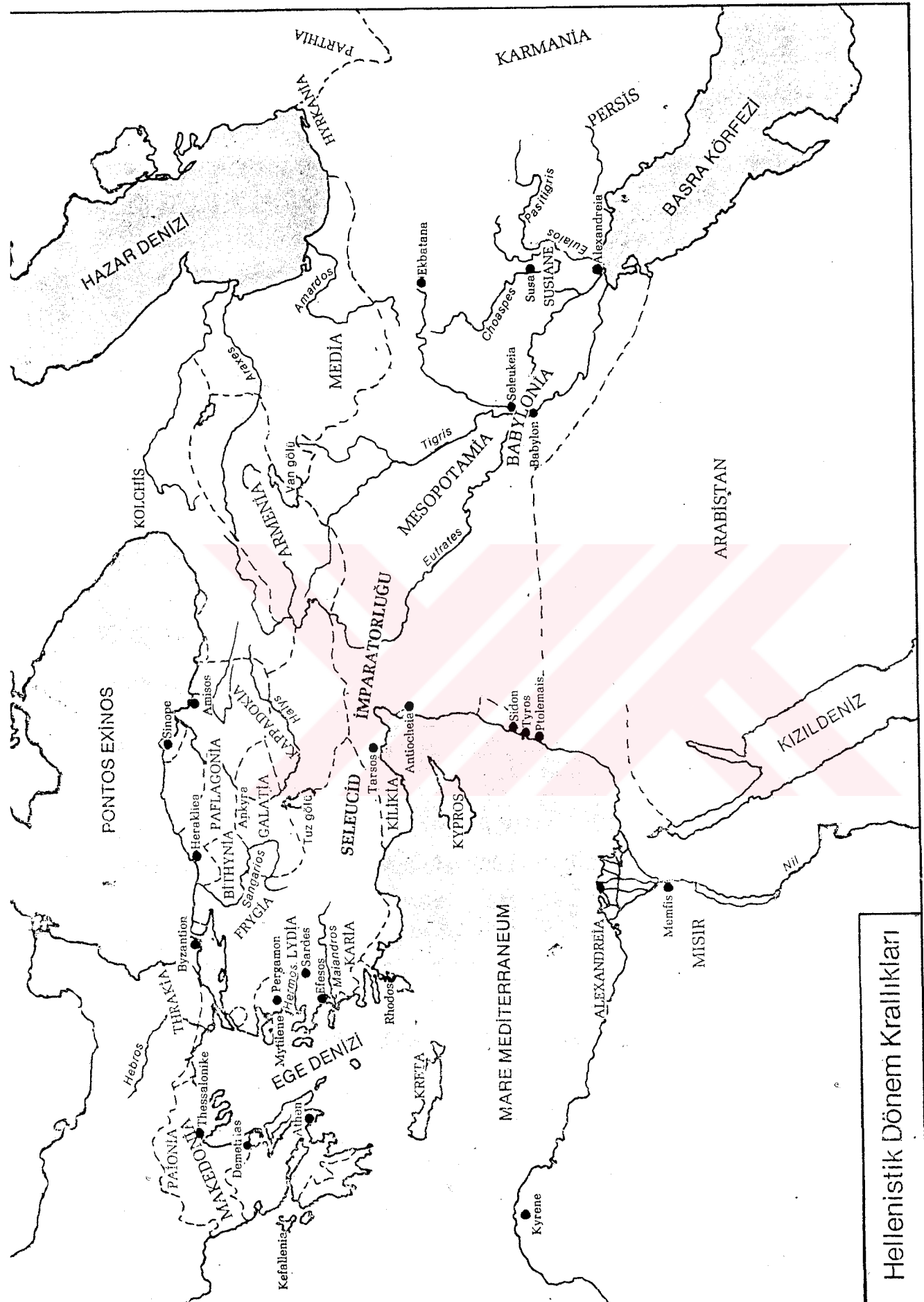
Harita 5

Harita 6

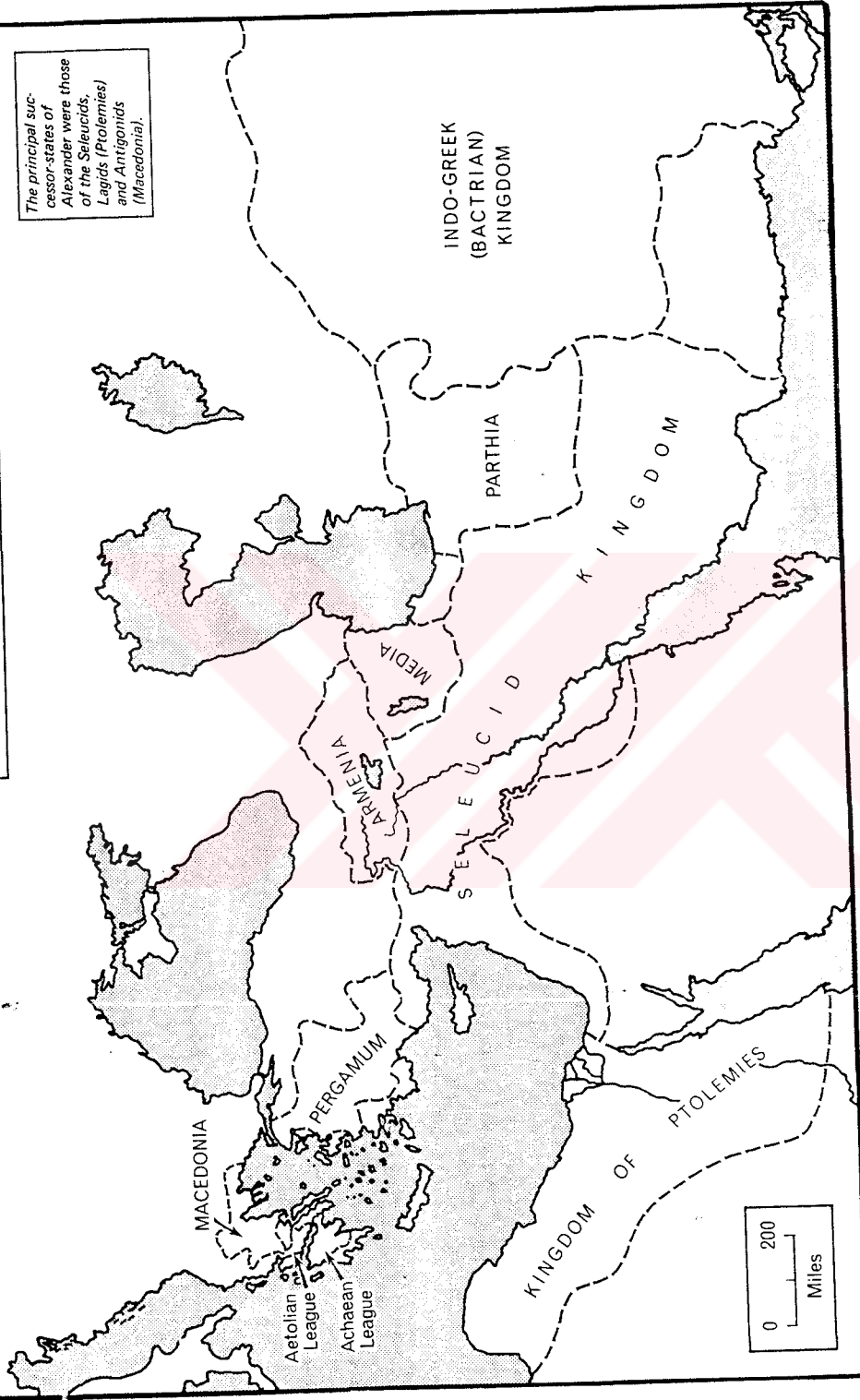

Harita 7

THE HELLENISTIC KINGDOMS 185 B.C.

The principal successor-states of Alexander were those of the Seleucids, Lags (Ptolemies) and Antigonids (Macedonia).

Harita 9

